

Міністерство освіти і науки України
Хмельницький інститут соціальних технологій
Університету «Україна»

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ**

Хмельницького інституту соціальних технологій
Університету «Україна»

№ 13

2017

УДК 378.4(477.43-25)(06)
ББК 74.58(4Укр-4Хме)я43
З-41

«Збірник наукових праць» включено до переліку наукових фахових видань України у галузі педагогічних наук (Наказ Міністерства освіти і науки України № 1604 від 22.12.2016).

*Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
№ 15618-4090Р від 28.08.2009)*

Рекомендовано до друку рішенням
Вченої ради Хмельницького інституту
соціальних технологій Університету
«Україна» від 15 травня 2017 року
(Протокол № 2)

Збірник наукових праць
Хмельницького інституту соціальних
технологій Університету «Україна».
– Хмельницький : ХІСТ, 2017. –
№13. – 99 с.

У збірнику наукових праць розміщено наукові публікації вчених та науково-педагогічного персоналу інституту, інших вищих навчальних закладів і наукових установ. Призначений для ознайомлення громадськості з результатами наукових досліджень. Розрахований на науковців, педагогів, а також тих, хто цікавиться питаннями педагогічної науки.

Електронну версію збірника розміщено за веб-адресою: <http://hist-nauka.wixsite.com/home>

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

голова редколегії – кандидат педагогічних наук, доцент **Чайковський М. Є.**
заступник голови редколегії – доктор педагогічних наук, професор **Галімов А. В.**
відповідальний секретар – кандидат педагогічних наук, доцент **Кравчук Л. С.**

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Бутенко В. Г.;
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Пометун О. І.;
доктор педагогічних наук, професор
Шевцов А. Г.;
доктор педагогічних наук, професор
Харченко С. Я.;
доктор педагогічних наук, професор
Гупан Н. М.;
доктор психологічних наук, професор
Томчук М. І.;
доктор педагогічних наук, професор
Поліщук В. А.;
доктор педагогічних наук, професор
Миронова С. П.;
доктор педагогічних наук, доцент
Діденко О. В.;
доктор педагогічних наук, доцент
Мірошниченко В. І.;
доктор педагогічних наук, професор
Сергієнко Л. П.;
доктор педагогічних наук, доцент
Адирхаєв С. Г.;
доктор педагогічних наук, доцент
Чернілевський Д. В.

УДК 378.4(477.43-25)(06)
ББК 74.58(4Укр-4Хме)я43
© ХІСТ, 2017

Коректор-редактор – А. А. Урбан
Комп'ютерна верстка – Ю. С. Колодяжна

Віддруковано з оригінал-макета
у видавничо-друкарському комплексі Університету «Україна»
03115, м. Київ, вул. Львівська, 23,
тел. (044) 424-40-69, 424-56-26
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 405 від 06.04.2001
Підписано до друку 17.05.2017. Формат 70х100/16.
Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 22,99.
Обл. вид. арк. 29,75. Наклад 100 прим.

ЗМІСТ

Василенко Олена Миколаївна, Мухар Антоніна Леонідівна

Діяльність практичних психологів та соціальних педагогів шкіл з формування статево-рольової поведінки підлітків..... 5

Васянович Григорій Петрович

До поняття безпеки освітнього середовища: аспекти дослідження... 10

Волинець Наталія Валентинівна,

Долбищук Тетяна Володимирівна

Морально-психологічний клімат в медичному колективі 13

Дика Любов Леонтіївна

Психолого-педагогічні особливості формування мовленнєвих умінь студентів..... 17

Заїка Віталій Миколайович

Соціально-психологічні аспекти захисту прав людей з особливими освітніми потребами в умовах інтеграції до європейського освітнього простору 21

Ігнатенко Катерина Володимирівна,

Лазуренко Ірина Анатоліївна

Деякі аспекти соціальної роботи з дітьми трудових мігрантів..... 24

Калаур Світлана Миколаївна

Педагогічний моніторинг стану готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання професійних конфліктів 28

Комар Таїсія Василівна,

Василенко Олена Миколаївна,

Лунков Олексій Михайлович

Виховання дітей в дистантних сім'ях як психолого-педагогічна проблема 33

Кравчук Людмила Степанівна

Фізична терапія, ерготерапія: тлумачення професійної діяльності... 37

Крупа Валентина Володимирівна

Ефективність педагогічних технологій при формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації..... 41

Малоголовка Олександр Андрійович	
Дослідження можливостей інклюзивного туризму на Поділлі	45
Мисько Валентина Ігорівна	
Творче використання соціально-педагогічної спадщини Януша Корчака в роботі з дітьми та молоддю в сучасних умовах в Україні....	48
Мосейчук Юрій Юрійович	
Психолого-педагогічні аспекти вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у контексті неперервної освіти	53
Онипченко Оксана Ігорівна	
Питання статевої ролі соціалізації молоді через становлення інституту шлюбу та сім'ї у радянському суспільно-політичному дискурсі 1920-х років	58
Пилипів Віта Григорівна, Волинець Наталія Валентинівна	
Корпоративна культура як психологічний чинник успішного розвитку закладів ресторанного бізнесу	63
Фрадинська Аліна Петрівна, Вишневська Ірина Василівна	
Професійна та особистісна готовність психолога до діяльності.....	67
Циган Ніна Валентинівна	
Особливості формування професійної компетентності при підготовці фахівців для різних типів соціальних закладів	71
Чайковський Михайло Євгенович	
Інклюзивний освітній простір як середовище соціально-педагогічної роботи з молоддю з інвалідністю	76
Анотації.....	81
Аннотации.....	84
Annotation.....	88
Відомості про авторів.....	96
Вимоги до оформлення статей.....	98

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ШКІЛ З ФОРМУВАННЯ СТАТЕВО-РОЛЬОВОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

**О. М. ВАСИЛЕНКО,
А. Л. МУХАР**

Актуалізація уваги до проблеми формування статево-рольової обізнаності та статево-рольової поведінки підлітків зумовлена результатами останніх соціальних та медичних досліджень, які виявляють виражену тенденцію в бік сексуальної активності людей (особливо молодіжного середовища) у всьому світі. Аналіз сексуальної поведінки підлітків в Україні свідчить про те, що початок статевого життя юнаків і дівчат у віці 15 років складає 16,9 %, а аналіз сексуальної поведінки хворих венеричними захворюваннями підтверджує, що в основі поширення цих хвороб лежить ранній початок статевого життя. З огляду на це, умілий вплив колективу школи в тісній співпраці з батьками є важливим та необхідним елементом системи статевого виховання підлітків.

Науковці стверджують, що прискорений статевий розвиток школярів, недостатній рівень їхньої обізнаності у статевій сфері, статева розпуста, проституція, злочинність на статевій основі та поширення порнографії серед молоді завдає руйнівного впливу на психіку неповнолітніх. Тому від того, які орієнтири у формуванні та становленні особистості будуть прийняті, залежатиме не лише наше майбутнє, але й майбутнє України загалом.

Науковці та практики завжди приділяли увагу питанням статевого виховання молоді. Такі видатні вчені минулого століття, як А. Макаренко та В. Сухомлинський [12; 17] у своїх працях досліджували питання статевого виховання, культури міжстатевих стосунків, підготовки молоді до сімейного життя.

Проблема формування сексуальної культури старшокласників та сексуальної культури майбутнього сім'янина знайшла своє відображення у дослідженнях Т. Антонюк, Т. Говорун та О. Шарган [2; 6].

Варто зауважити, що різноманітні аспекти підготовки молоді до усвідомленого батьківства висвітлені в наукових працях вчених: Т. Алексеєнко, Т. Антонюк, В. Дружиніна, Р. Кемпбелла, В. Кравця, Г. Лактіонової та інших [1; 2; 7; 8; 10; 11]. В свою чергу, дослідник В. Постовий розробив програму формування педагогічної культури батьків, яка призначена для організації педагогічної просвіти батьків [15].

Проте аналіз наукових досліджень свідчить, що на сьогоднішній день не існує єдиного загальноновизнаного погляду на визначення поняття „статеве виховання”. Науковці тлумачать його по-різному, ставлячи наголоси на тих чи інших аспектах. Так, визначення поняття „статеве виховання” можемо знайти у дослідженнях О. Василенко, Д. Ішук, В. Коциби, О. Непочатова, П. Плахтія, З. Шкіряк-Нижник та інших [4; 14; 1].

Аналізуючи праці вчених можемо зазначити, що науковці здебільшого звертають увагу на питання підготовки молоді до усвідомленого батьківства та сімейного життя, ігноруючи при цьому проблему формування статево-рольової обізнаності та статево-рольової поведінки підлітків. З огляду на це, метою нашої статті є визначення форм і методів роботи шкільних фахівців з формування статево-рольової обізнаності та статево-рольової поведінки підлітків.

Діяльність практичних психологів та соціальних педагогів шкіл з формування статевої обізнаності та статево-рольової поведінки учнівської молоді є необхідною умовою їхньої підготовки до майбутнього сімейного життя. Шкільні фахівці повинні проводити науково-дослідницьку роботу, спрямовану на виявлення проблем, пов'язаних з невідповідністю молоді до сімейного життя, причини їх виникнення, пошук оптимальних шляхів їх подолання; намагатись підвищити ефективність роботи таким чином, щоб звести до мінімуму негативні наслідки проблеми.

На нашу думку, діяльність шкільних спеціалістів з формування статевої обізнаності та статево-рольової поведінки підлітків має на меті: формування у підлітків навичок здорового способу життя; надання їм психолого-педагогічних та медичних знань з питань формування статево-рольової ідентифікації; формування в учнів знань з сексології шлюбу та сім'ї; оволодіння підлітками знаннями з

профілактики захворювань, планування сім'ї, збереження репродуктивного здоров'я та запобігання ранньої вагітності.

Формами такої роботи практичних психологів та соціальних педагогів шкіл можуть бути: спеціальні курси та факультативи, лекторії, дискусійні клуби тощо. Також до форм психологічної роботи в цій сфері можна віднести: індивідуальні та групові психологічні консультації, психологічний театр мініатюр, лекції та семінари, проектні методики, шоу-програми, тематичні KBK та ін. З метою створення умов для поширення інноваційних технологій можна також організовувати експериментальні майданчики.

Для досягнення поставленої мети практичні психологи та соціальні педагоги шкіл можуть застосовувати такі методи роботи, як: комунікативні тренінги, тестування, анкетування, які виявляють рівень готовності учнівської молоді до сексуальних стосунків. Матеріали опитувань можна аналізувати та враховувати при плануванні та організації подальшої роботи.

На нашу думку, поряд з вагомою роллю практичного психолога та соціального педагога школи у підготовці учнівської молоді до майбутнього сімейного життя відіграє сім'я, в якій проживає молода людина. Виступаючи первинним мікросередовищем людини, вона відіграє вирішальне значення у формуванні її особистості. Сім'я є тим соціальним інститутом виховання, який в великій мірі впливає на формування в особистості уявлення про майбутнє сімейне життя. Тому розглянемо технології роботи з батьками та учнями старших класів, які запропонувала дослідниця Р. Овчарова [13]. На думку автора, найефективнішою технологією роботи з сім'єю є формування батьківських груп. Оскільки сім'я являє собою цілісну систему, тому проблеми діади „батьки – діти” не можуть бути вирішені за допомогою психокорекції тільки дітей або тільки батьків. Причини неефективного батьківського ставлення можуть бути різноманітними. Корекційна діяльність практичного психолога школи дозволяє виправити більшість з них. З цією метою використовуються батьківські групи. Паралельна робота (тобто, і з дітьми, і з батьками) дозволяє підвищити ефективність занять батьківської групи. Цілі і форми групової роботи обмежені батьківською темою. Група передусім звертається до проблем виховання молодого покоління і спілкування з ним. Особистісні проблеми учасників обговорюються лише в тій мірі, в якій це необхідно для вирішення батьківських проблем.

За стилем проведення корекції групи структуровані (тобто, теми для обговорення, ігрові і домашні завдання пропонує ведучий). Кількість учасників – 10-15 батьків (сімейні пари або один із батьків). Заняття проводяться один раз на тиждень протягом чотирьох годин. Весь курс (10 занять) складає 40 годин. Паралельно працюють підліткові групи, в яких можуть займатися 5-8 осіб віком 14-17 років [13].

Ефективним методом роботи з сім'єю є також когнітивно-поведінковий тренінг. Основним змістом занять корекційних батьківських груп є обговорення і психодраматичне програвання типових ситуацій внутрішньо-сімейного спілкування і особливостей взаємодії з підростаючою дитиною. Заняття включають також психогімнастичні прийоми і різноманітні варіанти соціометричних методик. В батьківських групах використовують також різноманітні допоміжні методи психокорекції.

Наступною технологією, запропонованою Р. Овчаровою є групова дискусія, яка підвищує психолого-педагогічну грамотність батьків, їх загальну сензитивність до дитини та її проблем, дозволяє виявити індивідуальні стереотипи виховання [13].

Цікавим є також використання вербальної дискусії, яка навчає культурі діалогу в сім'ї, виробляє вміння аргументувати свої доводи і уважно розглядати думки іншої людини, у тому числі і власної дитини.

Іншою технологією роботи з сім'єю старшокласника є метод конструктивної суперечки, який допомагає порівнювати різні точки зору батьків на позицію дітей у вирішенні проблемних ситуацій, прислуховуватися одне до одного, обирати найбільш раціональні та ефективні підходи на основі співробітництва.

Одним з найперспективніших шляхів удосконалення підготовки майбутніх сім'янинів, озброєння їх потрібними знаннями, практичними вміннями і навичками є освоєння та впровадження форм і методів активного навчання, серед яких провідне місце займають рольові ігри [3]. Рольова гра – це практична групова вправа з вироблення оптимальних рішень, використання методів і прийомів у штучно створених умовах, що відбивають реальну обстановку чи психолого-педагогічну ситуацію в особистих взаємовідносинах подружжя [3, с. 23].

Метод гри дозволяє моделювати і відтворювати в контрольованих умовах сімейні ситуації. Прикладами таких ігор можуть бути:

1. „Архітектор і будівельник” – будівельник із зав'язаними очима під керівництвом архітектора, якому заборонені будь-які дії руками, повинен розмістити у певній послідовності кубики на великій карті. При цьому кожен з присутніх має побувати у різних ролях;

2. „Приємні спогади” – необхідно згадати і поговорити про щось приємне для сім'ї і одного з батьків та показати, як це було;

3. „Неприємні спогади” – необхідно згадати і програти останню сварку одного з батьків з власною дитиною, а потім поговорити про почуття, що відчували обоє.

Метод спільних дій заснований на виконанні дитиною і одним із батьків спільного завдання. Після виконання завдання проводиться його аналіз.

Р. Овчарова пропонує спеціальні вправи на розвиток навичок спілкування. Прикладом таких вправ може бути вправа „Тренінг ефективного вербального спілкування”, в комунікації один з батьків-дитина „Як будувати Я-повідомлення” [13].

На наш погляд, найефективнішим з усіх форм роботи з підлітками є соціально-психологічний тренінг. Адже він може включати в себе і бесіду, і коротку лекцію, і дискусійні методи, рольові ігри тощо. Також тренінг сприяє найкращому сприйманню нової інформації, допомагає виробити адекватні моделі поведінки.

Залежно від завдань тренінги умовно поділяють на дві великі групи:

1) тренінги, орієнтовані на набуття спеціальних навичок;

2) тренінги, спрямовані на поглиблення досвіду в аналізі ситуацій спілкування, зокрема, в їх розв'язанні. Основна відмінність соціально-психологічного тренінгу від інших групових форм полягає не в засвоєнні особистістю готових знань і прийомів, а в їх самостійному виробленні шляхом активної участі в процесі групової взаємодії [16].

На нашу думку, без усіх вище перерахованих технологій, форм і методів практично неможливо цілеспрямовано формувати статево-рольову поведінку підлітків та організувати їхню підготовку до сімейного життя. Наведені нами форми і методи роботи шкільних фахівців охоплюють майже усі методи впливу на свідомість учнів. Але для успішної і цікавої співпраці з дітьми їх необхідно вдало поєднувати і „дозувати”. Крім зазначених вище методів можна також використовувати опитування, анкетування, інтерв'ю.

Метод опитування дозволяє психологу та соціальному педагогу виявити соціально-психологічні та демографічні характеристики сім'ї: житлові умови, сімейний бюджет, стаж шлюбу, вік подружжя і різницю у віці, освіту, чим займаються у вільний час, кількість і вік дітей. Позитивний вплив на шлюб мають хороші матеріальні та житлові умови, приблизна рівність у віці або більш старший (3-7 років) вік чоловіка, відсутність різниці в освіті, кількість дітей від одного до чотирьох.

Метод бесіди або інтерв'ю можна використовувати у випадку необхідності вивчення мікросередовища родини. Цей фактор також має значення у стабілізації шлюбу і родини в цілому. Крім цього, необхідно знати на якій стадії знаходиться сім'я, так як для кожної стадії характерні типові проблеми, структура відносин у родині. Ці знання практичний психолог та соціальний педагог можуть отримати тільки після вільної бесіди з дитиною.

Загальновідомо, що одним з розповсюджених методів формування свідомості особистості є бесіда – діалогічна взаємодія, яка припускає реалізацію інформативної (передача і прийом інформації), регулятивно-комунікативної (вплив на поведінку учасників спілкування), афективно-комунікативної (вираження та передача емоцій і переживань) функцій спілкування [5; с. 130]. Цей метод є чи не найважливіший при формуванні статево-рольової поведінки підлітків та підготовці їх до майбутнього сімейного життя. Адже під час бесіди активізується мислення, фахівець залучає до обговорення власний досвід аудиторії, підвищує зацікавленість аудиторії. Проте як будь-який інший метод, бесіда має свої недоліки: під час неї не формується поведінка, існує можливість виникнення суперечки. Окрім того, бесіда вимагає попередньої підготовки аудиторії.

Однією з передумов ефективності проведення бесіди є психологічний контакт із співбесідником. У процесі бесіди слід враховувати, що інформація може бути суб'єктивною і вимагає доповнень, уточнень, перевірки за допомогою інших методів. Для того, щоб бесіда мала успіх, необхідно володіти методом переконання. Переконання – метод виховного впливу, за допомогою якого вихователь звертається до свідомості, почуттів, життєвого досвіду дітей з метою формування свідомого ставлення до дійсності і норм поведінки [5, с. 136-137].

Переконувати можна словом і ділом. Тому переконання здійснюють лише в єдності з іншими методами виховання: переконання шляхом бесіди, дискусії, лекції, за допомогою конкретного прикладу, на основі громадської думки тощо. Переконання складається з гіпотези (того, що треба довести), доказів чи аргументів (того, за допомогою чого доводиться гіпотеза) і демонстрації (способу доведення).

Доказ (аргумент) – думка, істинність якої перевірена і доведена. Він має бути чітко сформульований, відповідати обговорюваній проблемі [5, с. 137].

Демонстрація – логічне розміркування, під час якого із доказів (аргументів) доводять істинність чи хибність гіпотези. Аргументування може ґрунтуватися на авторитеті, базуватися на взаємозалежності причин і наслідків, на аналогії. За формою обґрунтування доказ може бути прямим (ґрунтується на безсумнівному факті, який переконує в істинності гіпотези) та опосередкованим (істинність гіпотези доводять запереченням істинності суперечливого положення) [5, с. 137].

Ефективність переконуючого впливу залежить від сили впливу (визначається аргументами та авторитетом переконуючого), знання психологічних рис особи, яку переконують (потреби, інтереси, установки, смаки, особливості мислення), відповідності інтелектуально-емоційного стану того, хто переконує і того, кого переконують в момент взаємовідносин. Формуючи статево-рольову поведінку підлітків, практичний психолог та соціальний педагог школи повинні володіти різноманітними способами впливу на психіку дитини, тому що елементи навіювання задіяні у кожному акті навчально-виховного процесу.

Переконувати можна і прикладом. Метод прикладу передбачає демонстрування взірця для наслідування. При застосуванні його необхідно враховувати: специфіку наслідування прикладу різними віковими групами; етапність наслідування (на першому етапі внаслідок сприймання конкретного прикладу виникає суб'єктивний образ його, бажання наслідувати, на другому – діє зв'язок між прикладом для наслідування і поведінкою вихованця, на третьому – здійснюється синтез наслідувальних та самостійних дій і вчинків); джерела для наслідування (батьки, вчителі, літературні герої тощо); використання негативного прикладу [5, с. 138]. При використанні цієї групи методів необхідно під час формування конкретних світоглядних понять, поглядів і переконань враховувати понятійну „базу” учнів, у процесі переконання впливати не тільки на розум, а й на емоційну сферу, наводити близькі й зрозумілі приклади, домогтися, щоб учні не тільки зрозуміли фахівця, але й погодилися з ним.

Іншим розповсюдженим методом є лекція. Лекція – розгорнутий, системний виклад у доступній формі певної проблеми [5, с. 139]. Лекція має бути старанно підготовлена щодо змісту, стилю, методичних прийомів. Процес її підготовки і викладання потребує дотримання різноманітних методичних вимог. На підготовчому етапі, який поділяють на фрагменти: формулювання теми; визначення виховної мети; складання попереднього плану лекції; добір і вивчення літератури; складання розгорнутого плану (план-проспект) матеріалів із різноманітних джерел, найважливіше передбачити обсяг теоретичних питань, які збирається порушити лектор, створити модель лекції (завершене ціле). Виклад змісту лекції, його фрагменти: вступ (має бути коротким, чітким, з формулюванням мети), виклад основного змісту (глибоке, всебічне, логічно послідовне розкриття основних положень), заключна частина (лаконічність, наявність висновків), покликати збудити інтерес в аудиторії до порушеної проблеми, настроїти на глибокі роздуми.

Лекція є зручним методом, оскільки не потребує складного обладнання, охоплює велику кількість людей і не потребує багато часу на викладення матеріалу (1-1,5 год.), але існує ймовірність, що не вся інформація буде почута, вона швидко забувається. Лекція має обмежені можливості емоційного впливу на аудиторію, не впливає на поведінку слухачів. Чи не найбільшим її недоліком є те, що аудиторія займає пасивну позицію. На сьогоднішній день, у загальноосвітніх школах цей метод найчастіше використовується для статевої просвіти, профілактики захворювань, що передаються статевим шляхом тощо.

Дискусійні методи (диспут, дискусія) створюють умови для висловлення власних поглядів і переконань, зіставлення їх з позиціями опонентів, обстоювання своєї думки. Основоположним компонентом дискусійного підходу до виховного впливу є суперечка, словесне змагання, в якому кожен відстоює свою точку зору. Одним з різновидів такої суперечки є дискусія [9, с. 15]. Цей метод дуже ефективний при роботі зі старшокласниками, оскільки останні можуть вільно висловлювати свої думки і захищати свої погляди, що є дуже важливо для даної вікової категорії. Організуючи дискусію, слід виходити з того, що найоптимальніша чисельність її учасників має не перевищувати 15 осіб, які, розподілившись на групи, розташовуються у приміщенні у формі кола, підкови. Організаційно дискусії поділяють на фази: визначення цілей і теми; збір інформації (знань, суджень, думок, нових ідей, пропозицій учасників) з обговорюваної проблеми; упорядкування, інтерпретація і спільне оцінювання обговорюваної інформації (можливе вироблення колективного рішення); підбиття підсумків дискусії (зіставлення мети з отриманими результатами). Дискусія є основою складнішого підходу до розв'язання актуальних для відповідної аудиторії проблем – диспуту, який є більш ефективним засобом у процесі формування особистості учня.

Диспут – вільний, жвавий обмін думками, колективне обговорення питань, що хвилюють його учасників. Диспут (від латинського слова „розмірковувати”, „дискутувати”) передбачає зіткнення різних, інколи прямо протилежних точок зору. Це обговорення будь-якого питання, проблеми з метою правильного розв'язання їх [9, с. 8]. Як і в процесі дискусії, за допомогою диспуту здійснюється проблемний підхід до організації різних форм навчально-пізнавальної діяльності учнів, форм, пошуку методів розв'язання проблем. Тематика диспутів має спонукати учнів до глибоких роздумів, пошуку власних рішень обговорюваної проблеми. Обираючи тему диспуту, необхідно з'ясувати обізнаність учасників з проблемою, погляди і переконання щодо неї.

Таким чином, проаналізувавши усі форми і методи роботи практичних психологів та соціальних педагогів шкіл з формування статевої обізнаності та статево-рольової поведінки підлітків можемо стверджувати, що ця діяльність має бути спрямована на виявлення проблем, пов'язаних з

непідготовленістю молоді до сексуальних стосунків та сімейного життя, причин їх виникнення та пошуку оптимальних шляхів їх подолання. Формами роботи шкільних фахівців можуть бути: спеціальні курси та факультативи, лекторії, дискусійні клуби, індивідуальні та групові психологічні консультації, психологічний театр мініатюр, лекції та семінари, проектні методики, шоу-програми, тематичні КВК та ін. А методами цієї роботи можуть стати: комунікативні тренінги, тестування, анкетування, які виявляють рівень готовності учнівської молоді до створення майбутньої сім'ї.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямку є дослідження рівнів сформованості статево-рольової обізнаності підлітків загальноосвітніх шкіл Хмельниччини.

Список використаної літератури:

1. Алексєєнко Т. Ф. Молода сім'я в сучасному виховному процесі / Т. Ф. Алексєєнко // Педагогіка та психологія – 1998. – № 4. – С. 53–60.
2. Антонюк Т. Секрет ідеального шлюбу. Виховна година для старшокласників / Т. Антонюк // Шкільний світ. – К., 2006. – №2. – С. 10–11.
3. Большаков В. Ю. Психотренинг. Социодинамика, игры, упражнения / В. Ю. Большаков. – СПб., 1996.
4. Василенко О. Особливості статевого виховання учнівської молоді / О. Василенко, Л. Ілюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія „Педагогіка. Соціальна робота”. – № 36. Ужгород, 2015. – С. 25–27.
5. Волкова Н. П. Педагогіка : [посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Н. П. Волкова. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2001. – 576 с.
6. Говорун Т. В. Батькам про статеве виховання дітей / Т. В. Говорун, О. М. Шарган. – К. : Рад. шк., 1990. – 160 с.
7. Дружинин В. Н. Психология семьи / В. Н. Дружинин. – Питер, 2006. – 176 с.
8. Кэмпбелл Р. Как по-настоящему любить своего ребенка : пер. с англ. / Р. Кэмпбелл. – СПб. : Мирт, 2000. – 400 с.
9. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – Москва : ИКЦ „МарТ” ; Ростов на Дону : Издательский центр „МарТ”, 2005. – 448 с.
10. Кравець В. П. Психофізіологічні та психолого-педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства / В. П. Кравець. – К. : Видавн. центр „Академія”, 2001. – 244 с.
11. Лактіонова Г. М. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини / Г. М. Лактіонова. – К. : Наук. світ, 2002. – 45 с.
12. Макаренко А. С. Педагогические сочинения в восьми томах / А. С. Макаренко. – М. : Педагогіка, 1985. – Т. 4. – 468 с.
13. Овчарова Р. В. Справочная книга школьного психолога / Р. В. Овчарова. – М. : „Просвещение”, „Учебная литература”, 1996. – 170 с.
14. Плахтій П. Д. Статеве здоров'я юнаків та чоловіків / П. Д. Плахтій, В. М. Коциба, Д. Ф. Ішук. – Кам'янець-Подільський : Медобори, 2002. – 114 с.
15. Програма формування педагогічної культури батьків / [за редакцією В. Г. Постоного]. – К., 2003. – 108 с.
16. Прутченков А. С. Социально-психологический тренинг в школе / А. С. Прутченков. – М., 2001. – 160 с.
17. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. Школа, 1976-1978. – Т. 3. – 313 с.

ДО ПОНЯТТЯ БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Г. П. ВАСЯНОВИЧ

Успішний розвиток особистості можливий у середовищі, яке формуватиметься на гуманістичних засадах, визнанні безумовної цінності кожної людини та даватиме поштовх до її успішної реалізації.

Безпека освітнього середовища являється його якісною характеристикою та необхідною умовою будь-якого начального закладу для його ефективного функціонування.

Виникає необхідність в поглибленому дослідженні проблеми формування безпеки освітнього середовища навчального закладу та пошуку нових технологій для удосконалення методів забезпечення цієї безпеки.

Упродовж останніх років в зарубіжній та вітчизняній науковій думці з'явилася достатньо велика кількість досліджень у галузі безпеки, зокрема національної, міжнародної, економічної, інформаційної, психологічної тощо [1, 6, 8, 10, 12, 13]. Проте ми погоджуємось з думкою В. Мельник, який вважає, що такі дослідження переважно стосуються лише одного, визначеного елемента або ж чинника, аспекту безпеки, а проблема взаємодії різних рівнів, їх співвідношення, залишається поза полем аналізу [9].

Метою статті є аналіз різноманітних аспектів дослідження поняття „безпека освітнього середовища”.

Перш ніж дійти до дослідження проблеми поняття „безпека освітнього середовища” варто визначити суть окремих його складників, а саме „освітнє середовище” та „безпека”.

Проблемами організації освітнього середовища висвітлені у працях багатьох дослідників (В. Ясвін, І. Баєва, А. Каташов та ін.).

В. Ясвін у своїх дослідженнях дає визначає поняття „освітнє середовище” як „систему впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні” [14, с. 17].

Як зазначає у своїх роботах І. Баєва, освітнє середовище є підсистемою соціокультурного середовища і розглядається як комплекс спеціально створених психолого-педагогічних умов, у результаті взаємодії з якими відбувається становлення та розвиток особистості [2].

А. Каташов у своїх дослідженнях торкається проблематики визначення терміну „освітнє середовище вищого навчального закладу”, під яким розуміє „сукупність духовно-матеріальних умов його функціонування, що забезпечує саморозвиток вільної та активної особистості студента, реалізацію творчого потенціалу його особистості. Освітнє середовище виступає функціональним і просторовим об'єднанням суб'єктів освіти, між якими встановлюються тісні різнопланові групові взаємозв'язки, і може розглядатися як модель соціокультурного простору, в якому відбувається становлення особистості” [5, с. 8].

Отже, усі вищезазначені дослідники прийшли до спільної думки, що освітнє середовище – це сукупність спеціально створених умов, за яких відбувається розвиток та становлення особистості.

Про дієвість цих умов ми можемо судити лише тоді, якщо усі учасники освітнього процесу почуватимуться у безпеці. Адже не даремно А. Маслоу, досліджуючи проблему потреб людини, дійшов висновку, що потреба у безпеці виступає на перший план після задоволення фізіологічних потреб (їжі, воді, сні тощо) [15].

Отже, безпека – „це стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз” [7].

Якщо ж розглядати аспекти безпеки в освітньому закладі, то має місце поняття „комплексна безпека освітньої установи”, під якою Г. Коджаспірова розуміє „стан захищеності освітньої установи від реальних і прогнозованих загроз соціального, техногенного та природного характеру, що забезпечує його безпечне функціонування” [7].

Ми цілком погоджуємось з автором, яка розглядає безпеку освітнього середовища як „умову, необхідну для організації ефективного процесу розвитку, виховання, навчання і діяльності людини” [7].

Г. Коджаспірова зазначає, що „порушення безпеки призводить до актуалізації механізмів, спрямованих на організацію виживання в навколишній дійсності, таких як посилення орієнтовного рефлексу, підвищення тривожності, агресивності, готовності захищатися” [7].

На сучасному етапі дослідження поняття „безпека освітнього середовища” не має єдиного визначення. Це зумовлене існуванням різних підходів до розуміння його сутності. Пропонуємо розглянути кілька з них.

Психологічний аспект безпеки освітнього середовища розглядають чимало дослідників (І. Баєва, Є. Лактіонова, Л. Гаязова, Г. Коджаспірова, В. Рубцов та ін.).

„Освітнє середовище є психолого-педагогічною реальністю, яка містить спеціально організовані умови для формування особистості, а також можливості для розвитку, включені в соціальне і просторово-предметне оточення, психологічною сутністю якої є сукупність діяльнісно-комунікативних актів і стосунків учасників навчально-виховного процесу. Фіксація даної реальності можлива через систему стосунків суб'єктів, які приймають участь у ній” [11, с. 5].

Вчені торкаються проблеми психологічної безпеки проводячи аналіз ситуацій, які виникають в навчальному процесі. Вищезгадані дослідники [1, 4, 7] вважають, що психотравмуючі ситуації прямо чи опосередковано впливають на фізичне і психічне здоров'я особистості. До психотравмуючих ситуацій в навчальному процесі освітнього закладу можна віднести:

- конфлікти у стосунках педагог-студент, студент-студент, студент-батьки тощо;
- проблема адаптації в освітньому середовищі;
- атмосфера конкуренції між однолітками;
- надмірна строгість і вимогливість педагогів тощо.

Якщо ж торкатись проблеми екологічного аспекту безпеки освітнього середовища, то тут варто звернути увагу на дослідження С. Совіри, яка під екологічно безпечним освітнім середовищем розуміє „систему психолого-педагогічних умов, впливів і можливостей, які забезпечують захищеність особистості від негативного впливу екологічних факторів, що визначають оптимальність взаємодії зі світом природи” [13, с. 3].

Автор визначає причини зміни характеру взаємодії особистості і навколишнього світу природи, що вплинули на зниження захищеності від негативного впливу екологічних факторів в освітньому процесі, серед яких є:

- докорінне перетворення більшості видів діяльності в сучасному суспільстві;
- збільшення темпів зміни одних умов функціонування освітнього процесу якісно іншими;
- загальна урбанізація, відторгнення людини від природного світу природи;
- бурхливий розвиток інформаційних технологій, здатних замінювати природний освітній простір на віртуальний;
- надмірне прагнення до стандартизації виразних характеристик об'єктів і явищ [13, с. 3].

Не менш важливим є забезпечення інформаційної безпеки освітнього середовища. Якщо проблемою інформаційної безпеки вчені займаються вже давно, то проблема інформаційної безпеки інформаційного освітнього середовища залишається малодослідженою та актуальною в наш час.

Дослідниця Н. Кириленко вважає, що особливо гостро стоїть проблема інформаційної безпеки у сфері освіти у зв'язку з її інформатизацією, бо саме через застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті відбувається масовий, глобальний вплив на людину [6, с. 150].

Автор до основних факторів негативного впливу інформації на сучасне освітнє середовище відносить:

- „масовий вплив через сучасні інформаційні та телекомунікаційні освітні технології з метою формування певної громадської думки, культурного, морального рівня розвитку, поведінкових механізмів тощо;
- відсутність реальних механізмів контролю якості інформації, доступної через сучасні телекомунікаційні технології, що породжує проникнення в освітній простір великого обсягу недостовірної інформації;
- безкарне проникнення порнографії і насильства через доступність сучасних телекомунікаційних технологій [6, с. 150-151].

У сучасному законодавстві прийнято низку актів, які покликані регулювати проблему інформаційної безпеки. Однак у них відсутні законодавчі визначення поняття „інформаційна безпека суспільства та людини», правові механізми її забезпечення” [6, с. 151].

На сьогодні не існує єдиного підходу до визначення економічної безпеки освітньої установи. Найчастіше її розглядають з позицій ресурсного та захисного підходів – „як стан вишу, в якому наявних ресурсів достатньо для запобігання, послаблення або захисту від загроз діяльності ВНЗ” [8, с. 195].

Ми погоджуємось з думкою С. Бреус, яка серед загроз економічній безпеці виділяє:

- погіршення якості вищої освіти,
- відтік кваліфікованих кадрів з ВНЗ,
- зменшення чисельності абітурієнтів,

- непрозорий механізм розподілу бюджетних коштів та скорочення обсягів державного фінансування,
- загострення конкуренції між вишами за абітурієнтів та між випускниками на ринку праці;
- недостатня відповідність освітніх програм підготовки фахівців до сучасних і перспективних потреб економічної безпеки з урахуванням світових тенденцій та євростратегічних пріоритетів України [3, с. 146].

Отже, узагальнивши дослідження з даної проблематики, ми дійшли висновку, що під безпекою освітнього середовища ми будемо розуміти стан захищеності даного середовища, якому притаманні безпечні умови навчання та праці, сприятлива психологічна атмосфера та відсутність будь-яких проявів насилля, безпечний інформаційний простір та достатня наявність ресурсів для запобігання (якісна вища освіта, кваліфіковані кадри, прозорий механізм розподілу бюджетних коштів, відповідність освітніх програм підготовки фахівців до сучасних і перспективних потреб економічної безпеки тощо), послаблення або захисту від загроз діяльності навчального закладу.

Список використаної літератури:

1. Баева И. А. Основные подходы к раскрытию понятия „образовательная среда”, типология и структура образовательной среды / И. А. Баева, Е. Б. Лактионова // Педагогическая психология ; под ред. Л. Регуш, А. Орловой. – СПб. : Питер, 2010. – 416 с.
2. Баева И. А. Психологическая характеристика образовательной среды : диагностика и оценка [Электронный ресурс] / И. А. Баева. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskayaharakteristika-obrazovatelnoy-sredy-diagnostika-i-otsenka>
3. Бреус С. В. Проблеми та перспективи забезпечення економічної безпеки вітчизняних вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / С. В. Бреус // Актуальні проблеми економіки. – № 8. – 2015. – С. 144–149. – Режим доступа : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_8_19
4. Гаязова Л. А. Обеспечение комплексной безопасности образовательной среды и ее психологическое сопровождение / Л. А. Гаязова // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – СПб. – 2011. – № 142. – С. 27–32.
5. Каташов А. І. Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею : автореф. дис ... канд. пед. наук, спеціальність „Педагогіка” / А. І. Каташов. – Луганськ, 2001. – 22 с.
6. Кириленко Н. М. Проблеми інформаційної безпеки освітнього середовища вищого навчального закладу / Н. М. Кириленко // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: третя міжнар. наук.-практ. конф.: [в 2 ч.] . Ч.1. / Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України та ін. ; [за ред. М.М. Козяра, Н.Г. Ничкало]. – Львів : ЛДУ БЖД, 2012. – С. 149–151.
7. Коджаспирова Г. М. Психолого-педагогическая культура педагога как ведущий фактор безопасности образовательной среды / Г. М. Коджаспирова // Безопасность образовательной среды : сборник статей. – М. : Экон-Информ, 2008. – С. 20.
8. Мартинюк В. П. Економічна безпека вищих навчальних закладів в Україні: передумови оцінювання [Електронний ресурс] / В. П. Мартинюк // Економіка Менеджмент Підприємництво – № 25(II) – 2013. – Режим доступа : <http://eme.ucoz.ua/pdf/252/24.pdf>
9. Мельник В. Безпека особи в системі загальної безпеки [Електронний ресурс] / В. Мельник. – Режим доступа : http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvu/PSF/2009_11/Melnyk.pdf
10. Нижник Н. Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : [навчальний посібник] / Н. Р. Нижник, Г. П. Ситник, В. Г. Білоус. – К. : Преса України, 2000. – 304 с.
11. Рубцов В. В. Психологическая безопасность образовательной среды как условие психосоциального благополучия школьника / В.В.Рубцов, И.А.Баева // Безопасность образовательной среды : Сборник статей. Ч.1. / отв. ред. и сост. Г. М. Коджаспирова. – М. : Экон-Информ, 2008. – С. 5–11.
12. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник / Г. П. Ситник. – К. : НАДУ, 2012. – 544 с.
13. Совгіра С. В. Проблеми екологічної безпеки як основи життєдіяльності особистості в освітньому середовищі / Совгіра С. В. Гончаренко Г. Є. / IV Всеукраїнські наукові читання пам'яті Сергія Терещука : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Миколаїв, 23-24 квітня 2015 р.) / Чорноморський державний університет імені Петра Могили / редкол. Л.П. Клименко та ін. – Миколаїв : ФОП Швець В.Д., 2015. – С. 205–208.
14. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. – 2-е изд., испр. и доп. / В. А. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 366 с.
15. Abraham H. Maslow. Motivation and Personality (2nd ed.) N.Y.: Harper & Row, 1970 ; СПб. : Евразия, 1999. – Терминологическая правка В. Данченко – К.: PSYLIB, 2004. – Режим доступа : <http://www.psylib.org.ua/books/masla01/index.htm>

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ В МЕДИЧНОМУ КОЛЕКТИВІ

**Н. В. ВОЛИНЕЦЬ,
Т. В. ДОЛБИЩУК**

В умовах сучасної української дійсності інтерес до вивчення соціально-психологічного клімату колективу постійно зростає. Важливість цієї проблеми обумовлюється передусім збільшеними вимогами до рівня психологічного включення індивіда в його трудову діяльність і ускладненням психічної життєдіяльності людей, постійним зростанням їхніх особистих вимог. Формування сприятливого соціально-психологічного клімату трудового колективу є однією з найважливіших умов боротьби за зростання продуктивності праці і якості продукції, що випускається, та послуг, що надаються.

Соціально-психологічний клімат впливає на ефективність діяльності групи, оскільки спільна діяльність колективу зумовлює і спільність її психологічних характеристик. Сприятливий соціально-психологічний клімат сприяє формуванню почуття задоволеності членів колективу. Оскільки колективні зусилля призводять до більш якісного вирішення проблем і зростання погодженості у реалізації рішень, то створення сприятливого соціально-психологічного клімату стає нагальною потребою у ринкових умовах господарювання.

Сприятливий соціально-психологічний клімат у колективах медичних закладів є одним із чинників ефективного функціонування системи охорони здоров'я з досягнення основної її мети – збереження здоров'я населення і надання необхідної медичної допомоги. Основною соціально-трудою одиницею будь-якого медичного закладу є колектив відділення або кабінету. Добрі, ділові взаємини в колективах медпрацівників являються умовою успіху медичного закладу в цілому. Їх відсутність, неухвалене ставлення медпрацівників один до одного, негаразди, конфлікти заважають роботі закладу, негативно відображаються на самопочутті хворих і процесі їх одужання.

Вміння жити і працювати в умовах організаційного середовища, бажання конструктивно співпрацювати, уникати складних ситуацій міжособистісної взаємодії безпосередньо пов'язане з індивідуально-психологічними особливостями медичних працівників та відповідною організаційною структурою медичної установи. Звідси важливої теоретичної і практичної значущості набуває дослідження проблем соціально-психологічного клімату колективу медичної установи. Задоволеність персоналу взаємовідносинами у колективі є однією з найбільш суттєвих характеристик сприятливого психологічного клімату. Міжособистісні відносини у колективі формуються на основі співробітництва або конкуренції.

Останнім часом більшість вітчизняних та іноземних дослідників зійшлись на думці, що найбільш продуктивними вважаються ті колективи, які побудовані на принципі взаємодопомоги. І це свідчить про те, що для формування ефективної діяльності колективу необхідний сприятливий психологічний клімат. Дослідженням проблеми формування соціально-психологічного клімату в колективі займалися багато зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких можна виділити: Р. Бенедикта, Л. Буєву, Г. Віноградова, В. Воднік, Дж. Далларда, Л. Карамушку, Г. Ложкіна, М. Мансурова, М. Міда, Н. Міллера, Б. Паригіна, Л. Сасіну, Р. Сірса, Т. Френча, В. Шепеля та ін..

Досягнення оптимального соціально-психологічного клімату потребує з боку керівництва медичної установи значних зусиль, зі сторони медичного персоналу – бажання його сформувати, а зі сторони психолога – створення передумов та надання психологічної допомоги щодо його оптимізації. Такий клімат забезпечує максимальну зацікавленість медичних працівників у діяльності установи, яка і є одним з основних чинників підвищення ефективності праці, і, як наслідок, досягнення високоякісних результатів роботи.

Мета статті полягає у розкритті особливостей морально-психологічного клімату в колективі медичних установ.

Одним з найважливіших напрямків підвищення ефективності ролі й значення людського чинника в умовах сучасної організації діяльності медичних установ є оптимізація морально-психологічного клімату медичного колективу. Морально-психологічний клімат – це переважаючий у групі або колективі відносно стійке психологічне налаштування його членів, що виявляється у різноманітних формах їх діяльності. Морально-психологічний клімат формується на основі системи відносин членів колективу один до іншого, до праці, до подій і до організації в цілому на підставі

індивідуальних, особистісних цінностей, орієнтацій. Він відображає психічний стан всіх проявів життя колективу, оскільки поєднує в собі взаємодію всіх чинників і компонентів внутрішнього колективного життя: самопочуття і діяльності, керівництва і лідерства тощо [1].

Поняття „ціннісні орієнтації”, яке широко використовується в соціальній психології, виражає позитивну або негативну значущість для людини різноманітних предметів і явищ навколишньої дійсності. В ціннісні орієнтації вкладається внутрішня основа ставлення людини до різних цінностей матеріального, морального, політичного й духовного порядку. Цілком природно припустити, що саме ціннісні орієнтації визначають стан морально-психологічного клімату в колективі, який формується на основі ціннісно-орієнтаційної єдності його членів. Логіка цієї закономірності полягає в тому, що якщо досягнутий досить високий ступінь єдності ціннісних орієнтацій членів того або іншого колективу, то, тим самим виключені умови для формування негативного морально-психологічного клімату. Там, де така єдність не досягнута й у людських стосунках переважають індивідуальні, особистісні цінності, а тим більше егоїстичні інтереси, у колективі завжди буде виникати небезпека для розвитку негативного морально-психологічного клімату [8].

Морально-психологічний клімат в організації вважається стабільним і комфортним, якщо працівники задоволені своєю працею, задіяні в організаційній культурі, існує дружба і доброзичлива атмосфера, а також існує можливість самореалізації і широко поширена свобода самовираження. Керівники, які зацікавлені в подальшому процвітанні своєї організації, велику увагу приділяють комфортності клімату і згуртованості колективу [4].

Найважливіша особливість моральної сторони соціально-психологічного клімату полягає в тому, що він дає найбільш інтегральну й динамічну характеристику психічного стану всіх проявів життя колективу, оскільки акумулює в собі взаємодію всіх чинників і компонентів колективного життя: самопочуття й діяльність, керівництво й лідерство тощо. У першу чергу на стані клімату відбиваються всі досягнення або, навпаки, прорахунки колективу в цілому і його керівництва зокрема. Будь-яка дія керівника або члена колективу, особливо дія негативного характеру, насамперед, позначається на стані морально-психологічного клімату, деформує його. І навпаки, кожне позитивне управлінське рішення, позитивна колективна дія покращує морально-психологічний клімат [10].

Морально-психологічний клімат – один не тільки з найбільш рухливих, але й з найбільш значущих компонентів у структурі соціально-психологічних умов і найважливіших чинників усієї життєдіяльності трудового колективу. Висока значущість його обумовлена, насамперед, тим, що він відбиває пануючий внутрішній стан трудового колективу, його психологічну атмосферу. А, оскільки, трудова діяльність займає в нашому житті найважливіше місце й відбувається через участь кожного в спільній роботі медичного колективу, то й характеристики морально-психологічного клімату, який формувалася в цьому колективі, являють собою значущу соціально-психологічну складову способу життя кожної особистості.

Процес формування особистості завжди тривалий, складний, вимагає колективних зусиль. Його ефективність залежить від багатьох чинників, таких, як рівень розвитку колективу, особистість керівника (його професіоналізм, досвід, соціальні установки, моральні якості) тощо. Серед цих чинників на одне з перших місць треба поставити морально-психологічний клімат, який не тільки формує безпосереднє ставлення оточуючих до тієї або іншої людини, не тільки дає оцінку її діяльності, а й є своєрідним механізмом зворотного зв'язку, який через морально-психологічну атмосферу впливає на кожного члена трудового колективу. Моральний клімат впливає на процес реалізації різноманітних відносин у колективі, які, в остаточному підсумку, приведуть до тих або інших змін у психологічному стані кожного його члена. Але, як вказує у своїх роботах професор Б. Паригін, „...морально-психологічний клімат колективу – не проста сума психічних станів складових його індивідів. Спільність – потужний фактор множення, значного зусилля психічного налаштування його членів” [5, с. 111].

Через морально-психологічний клімат опосередковується будь-яка діяльність колективу. При цьому переважаюче психічне налаштування тієї або іншої групи людей визначає собою не тільки міру участі кожного індивіда в діяльності, але й, в остаточному підсумку, ефективність. Виходячи із цього, соціально-психологічний клімат може бути чинником не тільки росту продуктивності праці, мобілізації внутрішніх резервів трудового колективу, а й чинником посилення трудової дисципліни [2].

Залежно від характеру морально-психологічного клімату його вплив на особистість буде різним: стимулювати до праці, піднімати настрій, вселяти бадьорість і впевненість або, навпаки, діяти гнітюче, знижувати активність і енергію, призводити до виробничих і моральних втрат. Ефект впливу може бути позитивним або негативним, сприятливим або несприятливим, здоровим або нездоровим. Морально-психологічний клімат, насамперед, виражається в різного роду емоційних проявах, в емоційному оцінюванні існуючих відносин. Про стан клімату можна довідатися, насамперед, за тими емоційними оцінками, які дають різним явищам, що відбуваються в колективі, його члени. А на рівні емоцій завжди вирішується „подобається – не подобається”, „приємно – неприємно”, „задоволення – незадоволення”. На емоційному рівні саме такі полярні визначення значущі для людини [7].

Моральний клімат є інтегральним показником рівня розвитку медичного колективу. Досягнення певного рівня єдності саме в цій галузі – це одночасно й ціль на шляху становлення колективу, і показник стану його морально-психологічного клімату. Чітке розуміння й прийняття членами колективу його основних цілей і завдань, достатня гнучкість у виборі засобів і способів їх досягнення характеризують високий рівень розвитку колективу. Ці ж показники є основою формування позитивного морально-психологічного клімату. Основний зв'язок між рівнем розвитку групи, колективу й станом морально-психологічного клімату полягає в тому, що чим вищим є рівень розвитку, тим вищий, найбільш позитивний в ньому морально-психологічний клімат. Однак, ця залежність носить односторонній характер. Високий рівень розвитку колективу припускає й найвищою мірою сприятливий, позитивний морально-психологічний клімат, але й невисокий рівень розвитку групи не обов'язково супроводжується несприятливим соціально-психологічним кліматом. Цілком сприятливий морально-психологічний клімат, наприклад, у функціональній групі може сформуватися за рахунок певного підбору людей, які симпатизують один одному, людей з однаковими інтересами, близькими прагненнями тощо. Але в таких групах, як правило, залишаються осторонь інтереси виробництва, колективу, суспільства. Єдність таких груп досягається не на діловий, не на принциповій основі, а це чіткий критерій досить невисокого рівня розвитку підрозділу (групи). Так само на морально-психологічний клімат впливають мотиви діяльності, під якими слід розуміти психологічні причини, що визначають цілеспрямовані дії людини. Так, мотивами можуть бути потреби й інтереси, переконання й прагнення, ідеали й установки, емоції й потяги. Природно, кожна людина має свій, індивідуальний набір мотивів, який визначає в цілому спрямованість її особистості, у тому числі й в сфері трудової діяльності. Формування єдності мотивації членів колективу й повинно стати найважливішим завданням керівництва [2].

Позитивний морально-психологічний клімат не є продуктом спонтанного розвитку групи, не може бути досягнутий сам собою. Це винагорода за завзяту, цілеспрямовану і тривалу працю всього колективу, результат добре спланованої й організованої діяльності [5].

Основними чинниками, які визначають стан соціально-психологічного клімату є: організаційний чинник, евристичне навчання, позаробочі стосунки між колегами, життєва перспектива кожного члена колективу, стимулювання праці, винесення психологічного уроку з конфліктної ситуації, середовище у якому працює колектив. Не менш важлива у формуванні мікроклімату в колективі роль керівника. На внутрішню структуру групи впливають також внутрішні умови, до яких зокрема відносять: стиль керівництва, імідж, основні аспекти діяльності, манера поведінки керівника. В залежності від того який стиль управління обирає керівник можна говорити про три основні типи „клімату” керівництва: структурований (формальний), ліберальний, демократичний клімат [3].

Створення позитивної психологічної атмосфери – це, безумовно, складний і багатогранний процес, який передбачає активну позицію всіх його учасників, тобто в ньому беруть участь керівники медичних установ (адекватна розстановка кадрів за кваліфікаційними якостями і психологічними особливостями, здорова керуюча політика і відсутність „тиранії” та деспотизму, відповідність нагороди (матеріальної, психологічної) до якості і кількості виконаної роботи) та медичні працівники (бажання зрозуміти іншого, розуміння необхідності згуртованості, намагання зробити все залежне від тебе для формування позитивного психологічного клімату в колективі) [9]. Кожному керівнику будь-якого відділення медичної установи необхідно пам'ятати, що працівники - це основне багатство будь-якої компанії. Дуже важливо створити такий морально-психологічний клімат у колективі, який забезпечуватиме максимальну зацікавленість медичних працівників у діяльності медичної установи, що і є одним з базових чинників підвищення ефективності праці, і, як наслідок, досягнення високоякісних результатів роботи медичної установи в цілому.

Необхідно зазначити, що показниками, які відображають соціально-психологічну сторону організації, є: місія, соціальна відповідальність, кадрова політика, якість трудового життя, стиль керівництва, а також морально-психологічний клімат [6]. А, отже, морально-психологічний клімат в медичному колективі являє собою ставлення медичних працівників один до іншого, опосередковані ставлення до діяльності медичного відділення в цілому, і відображає безпосередні відносини членів медичного колективу один до іншого, а також ступінь задоволеності цими відносинами. Морально-психологічний клімат в медичних установах є відносно стійкою характеристикою міжособистісних відносин медичних працівників, від яких залежить ефективність їхньої діяльності в цілому і окремих її учасників, задоволеність членством і згуртованість, перспективність розвитку колективу.

Список використаної літератури:

1. Беседин А. Н. Психология общения и конфликта / А. Н. Беседин. – Харьков : ХНАДУ, 2007. – 460 с.
2. Головченко В. О. Проблеми формування соціально-психологічного клімату в малій групі / В. О. Головченко // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління : збірник наукових праць ДонДУУ. – Том XV. – Серія „Спеціальні та галузеві соціології”. – Випуск 281. – С. 560–565.

3. Жигайло Н. І. Роль керівника у формуванні соціально-психологічного клімату в колективі [Електронний ресурс] / Н. І. Жигайло // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія психологічна. – 2012. – Вип. 2(1). – С. 374–383. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvidu_2012_2%281%29_46.
4. Назаренко М. А. Анализ морально-психологического климата и состояния организационной культуры [Электронный ресурс] / М. А. Назаренко, Э. Г. Никонов, А. Р. Самохвалова // Современные наукоемкие технологии. – 2014. – № 8 – С. 78–79. – Режим доступа : <https://www.top-technologies.ru/ru/article/view?id=34636> (дата обращения: 03.04.2017).
5. Паригін Б. Д. Соціальна психологія. Проблеми методології, історії та теорії / Б. Д. Паригін. – СПб. : ИГУП, 2009. – 592 с.
6. Спивак В. А. Организационное поведение и управление персоналом / В. А. Спивак. – СПб. : Издательство „Питер”, 2000. – 416 с.
7. Терещук Т. С. Покращення морально-психологічного клімату у трудовому колективі [Електронний ресурс] / Т. С. Терещук / Житомирський державний технологічний університет. – Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1374/105.pdf?sequence=1>.
8. Філіппов А. В. Виробнича соціологія, психологія та педагогіка : навчальний посібник / А. В. Філіппов та ін. – М. : Вища школа, 1989. – 255 с.
9. Ходаківський Є. І. Психологія управління / Є. І. Ходаківський, Ю. В. Богоявленська, Т. П. Грабар. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 664 с.
10. Черепкова Н. В. Социально-психологический климат как неотъемлемая часть трудового процесса в коллективе / Н. В. Черепкова, С. А. Чугункин // Бюллетень медицинских Интернет-конференций. –2011. – Том 1. – № 1. – С. 45–48.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ

Л. Л. ДИКА

Мова є тією невід'ємною частиною суспільства, без якої воно не може існувати. Володіючи будь-якою мовою, людина може висловлювати свої думки та почуття, отримує доступ до певної інформації, і, нарешті, може спілкуватися з іншими людьми тощо. Комунікативна функція мови є тим важливим засобом, за допомогою якого можна передати все те, що виражається, наприклад, мімікою, жестами чи символами.

Саме тому не варто забувати, що у мові важливо не тільки те, „що сказати“, а й те, „як сказати“. Мовлення студентів багатофункціональне та готове до вдосконалення, тому, розвиваючи його, потрібно створити умови для формування їх комунікативних умінь, навичок, що, у свою чергу, сприятиме духовному становленню особистості.

Варто зазначити, що у центрі уваги сучасної педагогічної думки є морально-виховна проблема. Актуальними і досі є слова відомого вітчизняного педагога К. Ушинського про моральне виховання підростаючого покоління: „Треба виховувати позитивно гарні нахили, не даючи привід до поганих... Неодмінно потрібно пробудити у дитини впевненість, що від неї чекають доброго“ [8, с. 593].

У вітчизняній педагогічній діяльності, а також у філософських поглядах Г. Сковороди, П. Юркевича, П. Куліша, В. Сухомлинського, Г. Ващенко надається пріоритет духовному, а не матеріальному розвитку людини. Філософія серця, розроблена українською філософською думкою, зокрема Г. Сковородою, ґрунтується на платонівській і християнських традиціях, обстоює свободу волі людини, моральну цінність і значення людського вчинку. Наприклад, у центрі тверджень П. Юркевича також переважає думка про серце „...як основу душевного життя“. Як вважає учений, „...філософське пізнання розумом не є здібне охопити та розуміти все буття. Поза межами розуму стоїть та вища й глибша діяльність людської душі“, яку Юркевич називає „серцем“ [8, с. 184].

У сучасних наукових дослідженнях з питань формування мовленнєвих умінь студентів висвітлюється позиція щодо розвитку емотивної сфери молодшої людини, що передбачає розвиток і виховання його цілісного мислення, а відтак і мовленнєвих умінь.

Варто зазначити, що значні труднощі викликають у студентів не лише визначення змісту понять, а й оперування поняттями в нових умовах, коли відомі їм слова вони повинні використовувати у різних комунікативних ситуаціях, у процесі самостійного вживання слова у власному тексті.

Саме тому вдосконалення техніки мовлення студентів, як правило, позначається на його змістовності, є засобом інтелектуального збагачення кожного з мовців, неабиякого зростання його розумово-мовленнєвої сутності, а відтак є результатом досконалого володіння рідною мовою, показником культури усного мовлення та мовного етикету.

Дослідженням питань етикету та культури спілкування займалося багато вітчизняних та зарубіжних лінгвістів. Так, вчені Н. Бабич, Є. Беляєва, Є. Ключев, Т. Ратова, В. Юньєв займалися загальними проблемами спілкування та вживання етикетних висловлювань. Такі дослідники, як І. Амирянц, Г. Беркаш, Л. Григор'єв, А. Гурочкіна, А. Іванов, Я. Радевич-Винницький, Н. Формановська розглядали конкретні етикетні ситуації в українській мові.

Необхідність досконалого, ґрунтовного володіння державною мовою майбутніми фахівцями висвітлюють у своїх працях Н. Бабич, Й. Гах, С. Глущик, М. Зубков, С. Караман, М. Пентиліук, А. Токарська, С. Шевчук. Науковці переконливо доводять, що в основі розвитку комунікативних умінь лежить тісний взаємозв'язок усної і писемної форм мови, навчання діяльності спілкування, створення на заняттях таких умов, які б сприяли бажанню студентів брати участь у мовленнєвій діяльності.

Однак, незважаючи на наявність значної кількості досліджень щодо культури мовлення загалом, недостатньо вивченим залишається такий аспект, як специфіка формування мовленнєвих умінь студентів, зокрема психолого-педагогічний аспект.

Саме тому метою статті є висвітлення психолого-педагогічних особливостей мовленнєвих умінь студентів, специфіки формування та розвитку їх культури мовлення, а також з'ясування семантико-стилістичних, структурних та граматичних особливостей мовленнєвого етикету.

Культура мови як нерозривна складова особистості – одна з перших ознак культури людини та суспільства. Вона включає в себе багато понять і вимагає постійної уваги до мовної поведінки

особистості. З розвитком мовлення тісно пов'язане насамперед питання інтелектуального розвитку особистості. Не випадково практично всі видатні психологи і педагоги приділяли велику увагу питанням інтелектуального розвитку дитини засобами мови. Пізнання мови на різних її рівнях є джерелом різнобічних знань, засобом розвитку мислення, мовлення, духовного збагачення людини.

Формування та розвиток культури мовлення та мислення студентів, тобто вміння відбирати й свідомо використовувати у спілкуванні ті елементи системи мовних засобів, що найкраще забезпечують у певній конкретній мовленнєвій ситуації досягнення поставленої мети – важлива складова сучасного навчально-виховного процесу вищого навчального закладу.

Залежно від змісту й мети висловлювання у процесі спілкування відбувається певний добір і комбінування найбільш точних, влучних слів. Вибір слова для спілкування повинен відповідати встановленим нормам і має бути вмотивованим. Чим вища загальна й мовна культура особи, тим менше в неї проблем, пов'язаних з вибором слова. Чуття мови в освіченої людини веде її все ближче до того єдиного слова, що найточніше в контексті передаватиме потрібний відтінок думки.

Як відомо, суспільство виробляє певні стандартизовані норми соціальної поведінки (у тому числі і мовленнєвої), які визначаються уявленнями про шаблони поведінки у конкретній ситуації. Щоб функціонувати як єдине ціле, як складна соціальна система, суспільство має встановити такі рамки поведінки індивідів, у яких ця поведінка стає одноманітною, стабільною, такою, що повторюється. Саме такими рамками й є етикет – система правил зовнішньої культури людини, її поведінки, пристойності, гарного тону тощо. У суспільстві він функціонує у двох основних формах поведінки: мовленнєвої і немовленнєвої. Як правило, ці форми поведінки тісно між собою пов'язані і взаємозалежні [1, с. 136].

Зазначимо, що сьогодні поняття „культура” і „мова” є об'єднаними в царині духовних вартостей кожної людини і всього суспільства. Неабияке значення має тон розмови, вміння вислухати іншого, вчасно й доречно підтримати тему. Ввічливість, уважність і чемність – основна вимога мовного етикету.

Вдосконалення техніки мовлення, як правило, позитивно позначається на його змістовності, є засобом інтелектуального збагачення кожного з мовців, неабиякого зростання його розумово-мовленнєвої сутності. Людині властиве природне, часто неусвідомлюване прагнення до нового в усьому (діях, думках, мовленні), прагнення мати у своєму розумовому арсеналі і використовувати елементи того, що позитивно вирізняє окрему особу серед співрозмовників [3, с. 68].

У мисленні й мовленні завжди взаємодіють такі два визначальні чинники, як зміст і форма вираження висловлюваного. Це досягається поступово, здобувається життєвим досвідом, особистісними знаннями, загальною і професійною ерудицією мовця.

Мова і мовлення є продуктом культури і невід'ємною її складовою. Саме мова сформувала людину як особистість і творця культурних цінностей. Формуючи людину в плані духовному, інтелектуальному і моральному, мова обслуговує потреби суспільства через цілий ряд важливих функцій, які практично реалізуються у мовленнєвій діяльності:

- мисленнєва (мова є інструментом і засобом мислення, формою існування думки);
- пізнавальна (засобами мови людина пізнає світ, навколишню дійсність);
- комунікативна (мова є засобом спілкування);
- навчально-культурологічна (за допомогою мови людина усвідомлює себе представником певного народу) [7, с. 107].

Саме тому виховання у студентів мовної свідомості є визначальними факторами в навчально-виховному процесі ВНЗ. Сьогодні досконале володіння мовою стає важливим компонентом професіограми фахівців різного профілю. Повний вияв професійних обдарувань індивіда відбувається засобами мовлення, оскільки саме таким способом особа може реалізувати себе в різних життєвих ситуаціях, скоригувати хід міжособистісного спілкування, що забезпечує ефективну взаємодію у середовищі певного колективу тощо.

Навчаючи і виховуючи студентів, кожен викладач своїм прикладом має підтвердити, що мовна культура людини має стати надійною опорою у вираженні її незалежної думки, розвиненості людських почуттів. Сьогодні перед викладачами ВНЗ стоїть завдання, щоб кожен студент оволодів і засобами комунікативної професійної компетентності як засобом мовної комунікації і як інформаційної складової.

Оскільки комунікативна компетенція є творчою здатністю людини послуговуватися інвентарем мовних засобів, то у зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема виховання у мовця, що усвідомлено творчо користується мовою як засобом самотворення, самоствердження і самовираження, загальнолюдських ціннісних орієнтирів.

Окрім того, студенти мають оволодіти правилами поведінки, вивчити формули мовного етикету, пам'ятати, що необхідною й важливою складовою частиною спілкування є ситуації «ввічливого контакту» між комунікантами, зокрема, ситуації вітання, знайомства, прощання, подяки, вибачення, поздоровлення.

Важливим є той факт, що підвищенню рівня культури професійного мовлення студентів сприяє збагачення їх активного ділового словника. Зазначимо, що найдоцільніше використовувати для цього тексти офіційно-ділового стилю, вправи, завдання, побудовані на матеріалі професійного спрямування.

Розвиткові мовної майстерності і виробленню ціннісних орієнтирів сучасної молоді (людська культура, людяність, почуття власної гідності, уміння вільно і грамотно висловлюватись тощо) сприяє висвітлення взаємозв'язку вербальних і невербальних засобів спілкування (евристичні бесіди, розповіді, прийом зосередження уваги на зовнішній поведінці учасників діалогу тощо) [5, с. 64].

Зазначимо, що чим доречніше людина висловлюється, тим швидше й легше вона встановлює контакти з іншими носіями мови. Спілкуючись, людина змінюється, відмовляється від певних звичок у власній поведінці, передусім у мовленнєвій, бо по-різному сказане слово неоднаково впливає на співрозмовників, по-різному їх налаштовує. Вихована людина прагне сформулювати в собі не будь-які, а тільки соціально й етично позитивні мовленнєві навички, необхідні для високого рівня культури спілкування [6].

Саме тому формування культури мовлення студентів суттєво визначається змістом навчальних занять. Говорячи про мовленнєві вміння студентів, варто окреслити об'єктивні та суб'єктивні чинники, які і визначають рівень їх мовленнєвих умінь.

Так, до об'єктивних явищ мовлення як показників найраціональнішого використання мови належать такі позамовні й мовні реалії:

- суспільна свідомість громадян, їхнє ставлення до мови, розуміння ними місця, питомої ваги і функцій мови для себе і для інших;
- стан мовних знань і мовленнєвої – усної й писемної – культури носіїв мови;
- рівень стильового й стилістичного членування мови, її утвердження і вияв у ній усіх стилів і жанрів мови, відпрацьованість у кожному стилі мовленнєвої техніки, стилет вірних засобів – структурних, значеннєвих і функціональних [1, с. 78].

До суб'єктивних явищ мовлення належать такі, які виявляються в індивідуальному усному й писемному мовленні і залежать від чинників, пов'язаних із мовцем, зокрема від:

- рівня освіти, професії, характеру, темпераменту мовця;
- настрою мовця в момент мовлення;
- усвідомлення мовцем мети свого висловлювання;
- фізіологічного і психічного стану, самопочуття мовця;
- особистісної орієнтації на когось або на щось під час мовлення;
- розумово-емоційної налаштованості того, хто висловлюється [1, с. 78].

Тільки суб'єктивні ознаки мовлення індивідуалізують мовлення кожного учасника комунікативного процесу.

Окрім того, у процесі формування комунікативної компетенції студентів на заняттях слід орієнтуватися передусім на міжособистісне, міжгрупове вербальне спілкування, що є найефективнішим видом взаємодії людей. Саме міжособистісне спілкування є однією з форм задоволення комунікативних потреб людини, воно сприяє самовираженню особистості, повному взаєморозумінню співрозмовників і, нарешті, швидкому отриманню необхідної інформації.

Засобами комунікативної діяльності є різні знакові системи, передусім мовлення. Не випадково функціональне значення людського мовлення як засобу і чинника соціального спілкування в останній час все більше стає предметом спеціальних досліджень. Важливою є концепція „мовленнєвого спілкування”, запропонована О. Леонтьєвим, де спілкування розглядається передусім як мовленнєва діяльність, котра аналізується у взаємозв'язку зі спілкуванням і з точки зору її психологічної обумовленості [8, с. 123].

Специфіка студентського віку полягає якраз у тому, що він є етапом, коли відбувається якісний стрибок у володінні усім мовленням – переважають природно-вмотивовані форми мовленнєвої поведінки, розвиваються такі складні її форми як бесіда, диспут, дискусія.

Формуючи мовленнєві вміння студентів під час навчально-виховного процесу у ВНЗ, потрібно приділяти особливу увагу їх мотиваційно-змістовій стороні мовленнєвого спілкування. Цього можна досягти шляхом:

- 1) зміни спрямованості уваги студентів з мовного оформлення їх монологічного висловлювання на зміст мовлення;
- 2) поступового зняття регламентації у відношенні вибору змісту та форми його вираження;
- 3) стимулювання продуктивної мовленнєво-розумової діяльності студентів на основі певної ситуації спілкування.

Важливе місце у процесі формування мовленнєвих умінь студентів належить саме міркуванню, через те, що оволодіння цією формою мовлення та відповідними їй мовними засобами допомагає студентам виконувати різні завдання, пов'язані з інтерпретацією побаченого або прочитаного, виступати з повідомленнями та доповідями в різних комунікативних сферах.

Студенти повинні, поряд з іншими вміннями, висловивши своє ставлення до предмета мовлення, викласти ту чи іншу подію з точки зору мовця, що є типовим для природного мовлення. Іншими словами „розповідь” ускладнюється висловлюваннями з особистісним ставленням мовця, оцінкою змісту, характеристикою дійових осіб.

Вищесказане доводить, що процес формування культури професійного мовлення студентів складається з таких основних компонентів: засвоєння професійної лексики і термінології фаху; прищеплення навичок роботи зі словниками, довідниками; формування вміння сприймати, відтворювати і створювати фахові тексти різних видів і стилів.

Окрім того, формуючи мовленнєву культуру студентів, варто пам'ятати і про специфіку моделювання студентами мовленнєвих ситуацій, які виникатимуть у їх професійній діяльності, що породжуватиме боротьбу з мовленнєвою неохайністю в спілкуванні, а також спонукатиме до уникнення типових порушень літературної мови в мовленнєвих стереотипах фахової галузі. Щоб оволодіти цими навичками, студенти повинні засвоїти основні поняття культури мови та споріднених з нею дисциплін (стилістика, риторика, загальне мовознавство, історія мови, лінгвістика тексту, книгознавство, термінознавство, лексикографія тощо), усвідомити основні принципи культури користування українською мовою [5, с. 185].

Отже, процес формування мовленнєвих умінь студентів має такі складові: становлення духовно-інтелектуальної особистості фахівця засобами красномовства; формування загальної культури мовлення; формування культури професійного мовлення.

Формування мовленнєвих умінь студентів неможливе без урахування психолінгвістичних, філософських, педагогічних досліджень. Особливості оволодіння культурою мовлення, морально-етичними поняттями ґрунтуються на загальних психологічних закономірностях засвоєння понять, серед яких варто виділити істотні ознаки предметів, явищ, що охоплюють певне поняття, засвоєння зв'язку між поняттями, а також здатність оперувати ними в певних ситуаціях.

Список використаної літератури:

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 1990. – 232 с.
2. Державна національна програма „Освіта (Україна ХХІ століття)” / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://portal.prolisok.org/osvita_ukraine_xxi.html
3. Львів М. Р. Риторика. Культура мови : [навчальний посібник для педагогічних спеціальностей вузів] / М. Р. Львів. – М. : Академія, 2002. – 272 с.
4. Непийвода Р. Як усе ж таки запровадити українську мову у наших вузах? / Р. Непийвода // Державність української мови і мовний досвід світу : Матеріали міжн. конф. – К., 2000. – 444 с.
5. Педагогічна майстерність : [підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.] ; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища шк., 1997. – 349 с.
6. Педагогіка у запитаннях і відповідях : навч. посіб. рекомендовано МОН [Електронний ресурс] / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К., 2006. – 311 с. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/19991130/pedagogika/pedagogika_u_zapitannayah_i_vidpovidyah
7. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник / О. Д. Пономарів. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 248 с.
8. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : [навч. посібник] / Т. І. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

В. М. ЗАЙКА

Гуманізація суспільства в усьому світі вимагає відповідного ставлення і до людей з особливими потребами, як-то в їх соціальній адаптації до умов повсякденного життя, так і до отримання належної освіти та працевлаштування. Світове співтовариство правовими документами надало можливість людям з особливими потребами отримувати всі рівні освіти від початкової до вищої продовж усього їх життя з включенням таких осіб у відповідне загальне освітнє середовище без дискримінації їх прав нарівні з іншими людьми.

Теоретико-методологічні проблеми інклюзивної освіти розглянуті в роботах вітчизняних (А. Агабабян, М. Білера, Л. Даниленко, Т. Ілляшенко, І. Калініченко, В. Кириленко, О. Кобзар, А. Колупаєва, К. Кольченко, В. Кулеш, С. Литовченко, Ю. Найда, Г. Нікуліна, А. Обухівська, П. Придатченко, Н. Софій, П. Таланчук, Г. Уманець, О. Фудорова, М. Чайковський, В. Чижик) та зарубіжних (Ф. Амстронг, Б. Барбер, Г. Беккер, Н. Борисова, Ф. Кросбі) вчених.

Мета статті. Метою даної статті є дослідження стану соціально-психологічних аспектів розробки проблеми захисту прав людей з особливими освітніми потребами в Україні як важливої складової інтеграції до Європейського освітнього простору.

Результати дослідження. Загалом міжнародний досвід вирішення проблеми людей з фізичними вадами пройшов довгий тернистий шлях від відокремлення таких людей від суспільства до їх включення в нього. Протягом цього часу в світі існувало три моделі ставлення до інвалідів: медична модель, модель нормалізації та соціальна модель [3].

Медична модель (сегрегація) – початок XX століття – середина 60 років XX століття. Ця модель припускає, що людина з проблемами розвитку – хвора людина, яка потребує довготривалого догляду і лікування, що найкращим чином може здійснюватись у спеціальних закладах.

Модель нормалізації (інтеграція) – XX століття середина 60-х років – середина 80-х років. Ця модель в період 60-х років визначала політику у ставленні до дітей з особливостями психофізичного розвитку. В цей період стає нормою процес інтеграції дітей з особливостями розвитку в середовище звичайних однолітків. Інтеграція в цьому контексті розглядається як процес асиміляції, що вимагає від людини прийняття норм, характерних для домінуючої культури. Людина має бути «готовою» до прийняття в суспільство. В основі поняття «нормалізації» лежать наступні положення: дитина з особливостями розвитку – людина, яка розвивається, здатна освоювати різні види діяльності; суспільство має визнавати це і забезпечувати умови життя, максимально наближені до загальної прийнятої норми.

Соціальна модель (залучення, інклюзія) – XX століття середина 80-х років – теперішній час. В основі соціальної моделі лежить положення: людина не зобов'язана бути «готовою» для того, щоб брати участь в житті суспільства, вчитися у школі, працювати. Соціальна модель спрямована на зміни в суспільстві таким чином, щоб воно забезпечувало рівну участь своїх громадян у здійсненні їхніх прав і надавало їм таку можливість.

Так М. Білера зазначає, що „процеси гуманізації суспільного життя потребують подальшого розв'язання благородного завдання – віднайти способи підвищення “цінності життя”, збільшити ефективність засобів соціальної інтеграції, адаптації, реабілітації неповносправних, забезпечити їхню активну участь у житті нарівні зі здоровими людьми” [1, с. 50].

У психологічній науці домінує переконання, що людина залишається лише тоді людиною, якщо задовольняються її основні потреби. Піраміду загально-людських потреб розробив та впровадив у психологічну науку Абрахам Маслоу ще в минулому сторіччі [5]. Першою ланкою в його піраміді стоїть задоволення фізіологічних потреб людини, як біологічного організму, які потрібні для елементарного виживання (дихання, їжа, вода, сон). Наступною більш вищою ланкою піраміди потреб є потреби в безпеці, які включають потреби в захисті від фізичних і психологічних небезпек з боку навколишнього світу і впевненість у тому, що фізіологічні потреби будуть задовольнятися в майбутньому. Соціальні потреби (потреби в приналежності, дружбі, любові) включають почуття приналежності до чого-небудь або кого-небудь, підтримки. Трохи вище в піраміді потреб стоять потреби в гідності та повазі, які

включають потреби в особистих досягненнях, компетентності, повазі з боку оточуючих, визнанні. Найвищою ланкою в піраміді потреб Абрахама Маслоу є потреби в самовираженні, самореалізації – потреби в реалізації своїх потенційних можливостей і зростанні як особистості. При втраті вище згаданих ланок таке прагнення у людини зникає.

Якщо найнижчі потреби у людей з особливими потребами ще якимось задовольняються, то самореалізація або самоактуалізація – не завжди. А вона бере свій початок з того моменту коли дитина починає пізнавати світ, вивчає літери, вчиться писати, бере свій приклад з батьків тощо. Кожна людина прагне реалізуватися в житті, стаючи дорослою, самостійно долаючи кроки йде до своєї мети. Особливо це стосується дітей з особливими потребами, які з певних причин не завжди отримують те, що отримувє здорова і повноцінна людина. Це пов'язано з різними причинами: неправильне виховання і відсутність особливого ставлення до такої дитини, в т.ч. насильство в сім'ї, негативне ставлення однолітків, стреси, поразки та розчарування в людях, образи, внутрішні комплекси, стигматизація тощо. Тому дуже важливо щоб така дитина менше всього відчувала такі „загрози”, які можуть оточити ще юну, ще несформовану психіку.

Дорослі люди з особливими потребами також мають свої труднощі під час самореалізації, адже вони прагнуть знайти своє місце у житті, реалізувати свої здібності, таланти, професійно самовизначитись. „Інвалідам” це зробити складніше, ніж звичайним людям, тому слід розглянути внутрішні та зовнішні механізми підтримки „інвалідів” у їх самореалізації. Так до зовнішніх належать такі: 1) сприятливий психологічний клімат в сім'ї; 2) створення культурної системи у суспільстві; 3) підтримка з боку держави у професійній та творчій самореалізації; 4) соціальна профілактика та контроль негативного ставлення до людей з обмеженими можливостями; 5) забезпечення державою рівних прав та можливостей, тобто стирання меж між „здоровими” і людьми з особливими потребами та ін. До внутрішніх належать: 1) позитивне самосприйняття і самоставлення; 2) активна життєва позиція; 3) чітка ідентичність та індивідуалізація; 4) відповідальність, свобода та сильна воля; 5) віра в себе і позитивна оцінка своїх можливостей та ін.

Саме на це і розраховане інклюзивне навчання (від англ. inclusion – включення) – навчання учнів чи студентів із особливими потребами шляхом включення їх в загальне освітнє середовище. В багатьох міжнародних правових актах закріплено права таких людей: Всесвітня декларація ООН про права людини (1948), Декларація про права дитини (1959), Декларація про права розумово відсталих осіб (1971), Декларація ООН про права інвалідів (1975), Конвенція і Рекомендації про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів (1983), Конвенція ООН про права дитини (1989), Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів (1993), Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами (1994), Дакарська декларація (2000), Конвенція ООН про права людей з інвалідністю (2006, Нью-Йорк), яка стала відправним документом для законодавчого закріплення інклюзивної політики та практики на державному рівні та ін.

В Україні також законодавчо закріплено якісно новий статус людей з особливими потребами, що зафіксовано у законах України „Про освіту” (1991), „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” (1991), „Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії” (2000), „Про охорону дитинства” (2001), „Про соціальні послуги” (2003), „Про реабілітацію інвалідів в Україні” (2005), в яких передбачено надання інклюзивних освітніх, медичних, соціальних послуг особам з обмеженими можливостями здоров'я, зокрема дітям з особливими освітніми потребами [4].

В нашій країні Конвенція ООН про права людей з інвалідністю була ратифікована Верховною Радою України 16 грудня 2009 року. Конвенція ООН про права інвалідів і Факультативний протокол до неї (затверджені 13 грудня 2006 року в м. Нью-Йорк) стали одним з найвизначнішим міжнародним документом у сфері захисту прав людей з інвалідністю, який закріпив проголошені Організацією Об'єднаних Націй в Загальній декларації прав людини та в Міжнародних пактах про права людини права людей з інвалідністю та конкретизував їх, у тому числі й права дітей-інвалідів. У преамбулі цього документу зазначено, що „інвалідність – це поняття, яке еволюціонує, і що інвалідність є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми, які мають порушення здоров'я, і відносницькими та середовищними бар'єрами і яка заважає їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими”, а також, що „інваліди продовжують натрапляти на бар'єри на шляху до їхньої участі в житті суспільства як повноправних членів і з порушенням їхніх прав людини в усіх частинах світу”.

Особливої уваги заслуговує Стаття 24 „Освіта”, де зазначається, що „держави-учасниці визнають право інвалідів на освіту. Для цілєї реалізації цього права без дискримінації й на підставі рівності можливостей держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях протягом усього життя”, а також, що «держави-учасниці забезпечують, щоб інваліди не виключалися через інвалідність із системи загальної освіти, а діти-інваліди – із системи безплатної та обов'язкової початкової або середньої освіти; забезпечення розумного пристосування, що враховує індивідуальні потреби; отримання всередині системи загальної освіти необхідної підтримки для полегшення

ефективного навчання; доступ до загальної середньої освіти, професійного навчання, освіти для дорослих і навчання протягом усього життя без дискримінації та нарівні з іншими”.

Ще в 2001 р. наказом Міністерства освіти і науки України було започатковано Всеукраїнський науково-педагогічний експеримент „Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, а з 2008 р. розпочато новий науково-педагогічний експеримент „Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, шляхом запровадження їх інклюзивного навчання”, який тривав до кінця 2013 р. Відомий також наказ Міністерства освіти і науки України № 912 від 01.10.2010 р. „Концепція розвитку інклюзивної освіти”, який повинен виконувати такі основні завдання:

1) удосконалення нормативно-правового, науково-методичного, фінансово-економічного забезпечення, орієнтованого на впровадження інклюзивного навчання; 2) запровадження інноваційних освітніх технологій в контексті форм інклюзивного підходу та моделей надання спеціальних освітніх послуг для дітей з особливими освітніми потребами, в тому числі з інвалідністю; 3) формування освітньо-розвивального середовища для дітей з особливими освітніми потребами шляхом забезпечення психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу; 4) впровадження інклюзивної моделі навчання у загальноосвітніх навчальних закладах з урахуванням потреби суспільства; 5) забезпечення доступу до соціального середовища та навчальних приміщень, розроблення та використання спеціального навчально-дидактичного забезпечення, реабілітаційних засобів навчання; 6) удосконалення системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, які працюють в умовах інклюзивного навчання; 7) залучення батьків дітей з особливими освітніми потребами до участі у навчально-реабілітаційному процесі з метою підвищення його ефективності.

Після революції Гідності 2014 р. та в умовах інтеграції до Європейського освітнього простору з урахуванням європейських цінностей, які ґрунтуються на повазі людської гідності, прав та свобод кожної особистості, інклюзивна освіта в Україні набула широких масштабів. Так вийшов наказ МОН від 31.12.2015 р. № 1436 „Про затвердження Плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі”. При Міністерстві освіти і науки України було створено Відділ освіти дітей з особливими потребами, діяльність якого спрямована на реалізацію Законів України, Указів Президента України щодо забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами, запровадження інклюзивного навчання, удосконалення нормативно-методичного забезпечення освіти дітей з особливими потребами, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Таким чином соціально-психологічний захист прав людей з особливими освітніми потребами в Україні реалізується на належному рівні. На даний час за даними МОН в Україні функціонує: 334 – спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, де здобувають освіту та реабілітацію 38962 учнів. У загальноосвітніх навчальних закладах у інклюзивних класах навчається 2720 учнів з особливими освітніми потребами, в спеціальних класах – 5265 учнів. Чимало осіб з особливими потребами здобувають вищу освіту, зокрема в різних підрозділах Університету „Україна”.

Список використаної літератури:

1. Білера М. Проблеми освіти та реабілітації осіб з інвалідністю у вищих навчальних закладах / М. Білера // Молодіжний науковий вісник : Фізичне виховання і спорт / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: І.Я. Коцан та ін.]. – Луцьк, 2013. – Вип. 9. – С. 49 – 53.
2. Інклюзивна освіта: Особливій дитині – особлива увага / Г. М. Уманець, О. В. Кобзар, В.О. Кулеш. – Донецьк: Витоки, 2010. – 135 с.
3. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально – методичний посібник / Кол.: авторів: Колупаєва А. А., Найда Ю. М., Софій Н. З. та ін. ; за заг. ред. Даниленко Л. І. – К.: 2007. – 128 с.
4. Освіта людей з особливими потребами: нормативно-правовий аспект / А. О. Агабабян. // Державне будівництво. – 2013. – № 1. – С. 1–12.
5. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер, 2003. – 608 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ

**К. В. ІГНАТЕНКО,
І. А. ЛАЗУРЕНКО**

Проблема трудової міграції існує в Україні вже багато років. Але до останнього часу не вважалося за потрібне звертати увагу на проблеми дітей трудових мігрантів. Водночас, від'їзд батьків з метою працевлаштування за кордон призводить до негативних процесів, особливо якщо діти трудових мігрантів навчаються в школі. У зв'язку із цією складною сімейною проблемою, яка переростає у соціальну, є виховання дітей трудових мігрантів, особливо у випадках тривалої відсутності обох батьків. Особливо гостро відчуває дитина відсутність матері, внаслідок чого з'являється загроза виникнення депривації та дезадаптації.

Мета статті розглянути деякі аспекти соціальної роботи з дітьми трудових мігрантів, визначити можливі шляхи запобігання проявам дезадаптивної поведінки дітей у школі.

В літературі тема трудових мігрантів вивчалася різними науковцями. Такий аспект як особливості життєдіяльності дистантної сім'ї та її вплив на особистість підлітка розглядається у працях А. Акмалова, В. Капіцина, Я. Раєвської, В. Торхтія. Аспекти емоційно-вольової сфери підлітків із сімей трудових мігрантів вивчали В. Мухіна, А. Прихожан. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів висвітлювалась у працях Н. Гордієнко, А. Ізотової, І. Стародубцевої, І. Трубавіної.

Найбільш уразливими є діти розлучені з батьками, що змушені рости без батька чи матері, а то і без обох батьків. Розглянемо, які саме негативні наслідки може мати еміграція батьків для особистості дитини.

Так, для виявлення гострих проблем дітей, батьки яких є трудовими мігрантами ми опитали експертів, серед яких були працівники служб у справах дітей, управлінь у справах сім'ї, молоді та спорту, педагоги, соціальні педагоги та шкільні практичні психологи. Експертами здебільшого були виділені такі негативні зміни в поведінці дитини: пропуски занять без поважних причин, зниження успішності у навчанні, агресивна та неспокійна поведінка, вживання алкоголю та наркотиків, тютюнопаління.

Експерти стверджують, що з від'їздом батьків частішають прояви девіантної поведінки у дітей. Дитина стає агресивнішою, починає прогулювати школу, скоює дрібні правопорушення, як-то пошкодження шкільного інвентарю, участь у бійках, порушення суспільного порядку. Збільшуються випадки потрапляння в залежність від комп'ютерних ігор, що часто і є причиною пропуску занять у школі. Відомі випадки залучення дітей трудових мігрантів до алкоголізму, наркоманії, бродяжництва.

Загалом, серед проблем, які постають перед дітьми заробітчан, експерти виділяють наступні:

- проблеми психологічного характеру (сум за батьками, пригнічений стан, відсутність підтримки, відчуття незахищеності, складність прийняття рішень);
- проблема дозвілля;
- проблеми з навчанням;
- проблеми знаходження спільної мови з оточенням (сварки з родичами, непорозуміння з друзями тощо);
- матеріальні проблеми.

За даними досліджень, дві третини дітей стикаються з вищевказаними проблемами [3].

На думку шкільних практичних психологів, діти трудових мігрантів почуваються самотніми, соціально занедбаними, переживають внутрішній психологічний дискомфорт, не мають відчуття опори. Практичні психологи відзначають такі основні причини звернень до них дітей заробітчан та запитів третіх осіб (родичів, вчителів): труднощі в регуляції власної поведінки (девіантна поведінка, агресивність, складні взаємини з членами родини, однолітками); потреба емоційної підтримки; особистісні проблеми (депресія, втрата інтересу до життя, почуття провини, стосунки з протилежною статтю); тривожність; труднощі у навчально-пізнавальній діяльності. Стосовно запитів третіх осіб, то тут найчастіше причиною звернень стає девіантна поведінка та депресивні стани [1].

Підсумовуючи, спробуємо визначити, які психоемоційні переживання характерні для дітей трудових емігрантів і які їхні причини:

- Переживання втрати. Для дитини така тривала розлука з батьками є надзвичайно болісною і викликає почуття туги, нестерпний біль розлуки, відчуття покинутості.

- Відсутність відчуття опори. Сім'я є важливою опорою навіть для дорослої людини, що вже казати про дитину, що повністю залежна від дорослих і не може дати собі раду сама. Коли сім'я втрачає цілісність, дитина не відчуває себе в безпеці.

- Образа на батьків. Відчуваючи себе покинутою, дитина буде відчувати образу чи навіть злість на батьків, які її покинули. Батьки, як правило, не втомлюються повторювати, що вони змушені поневірятися по чужих краях і важко працювати лише заради блага дитини, а тому будь-які дитячі образи будуть розглядатися як прояв невіддячності.

- Почуття провини. Образа та злість на батьків, а також розмови про каторжну працю заради дитини будуть викликати у неї почуття провини, часто неусвідомлене.

- Занижена самооцінка. Той факт, що батьки її покинули, може створити в дитини відчуття, що вона погана, недостойна їхньої любові.

Отже, як бачимо, досвід роботи з дітьми трудових мігрантів показує, що вони стикаються з рядом серйозних труднощів психоемоційного характеру, схильні до депресивних станів та девіантної поведінки, а отже, потребують відповідного психологічного супроводу. Також цим дітям важко визначитися із ролями, які відіграє кожен у сім'ї, а особливо із їхньою власною роллю в сім'ї. Слід також зазначити, що ситуація відсутності матері сприймається як більш несприятлива, ніж ситуація відсутності батька.

Відсутність батьків призводить до дезадаптації, що може бути результатом внутрішньої чи зовнішньої і нерідко комплексної де гармонізації взаємодії особистості дитини та сім'ї, яка проявляється у внутрішньому дискомфорті, порушеннях навчальної діяльності, поведінки і взаємовідносин особистості з оточуючими її людьми.

Актуальність описаної теми говорить про те, що є необхідність у розробці та впровадженні у практичну діяльність технологій соціальної, соціально-педагогічної та психологічної роботи соціальних працівників, психологів та педагогів, які безпосередньо працюють з дітьми трудових мігрантів, зокрема щодо попередження та мінімізації наслідків розлучення з батьками. В світовій практиці розроблено чимало кейсів, з якими працюють спеціалісти соціальної сфери. У своєму дослідженні ми розглянемо деякі з них.

З метою вивчення проблем дітей трудових мігрантів. Нами проведено дослідження у чотирьох загальноосвітніх школах міста Старобільськ Луганської області. Опитано 20 дітей віком від 7 до 16 років, чий батьки або один з батьків вимушені за різних обставин виїхати з міста постійного проживання „на заробітки”. Було проведено оцінювання потреб та розроблений план соціального супроводу, який включав супровід педагогічний та психологічний за потребою. Для ефективної організації соціальної роботи з дітьми трудових мігрантів ми зібрали повну інформацію про причини, сутність і часові межі процесу їх дезадаптації. Це можливе тільки при проведенні постійної діагностичної роботи. При вивченні дезадаптації, ми діагностували як індивідуальні, суб'єктивні чинники, так і соціальні, що включають характеристику мікросоціумів, міжособистісних відносин на різних рівнях і т. д.

Ми дійшли висновку, що серед усіх заходів соціальної роботи з дітьми трудових мігрантів пріоритетом є профілактична робота, у рамках якої об'єднуються зусилля різних фахівців, що створюють цілісну систему допомоги дітям. В нашій практиці були випадки, коли спеціалісти з соціальної роботи у межах школи, яку відвідують діти трудових мігрантів, надавали дитині психологічну та соціальну допомогу, створюючи дитячі ігрові простори. Наприклад, через діяльність фонду Terre des Hommes. Це швейцарський громадський та аполітичний фонд, який працює більш ніж в 35 країнах світу. Діяльність фонду зосереджена на питаннях захисту дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах. В Україні фонд розпочав свою діяльність як відокремлений підрозділ Фонду „Terre des Hommes” на початку 2015 року. В рамках проекту фонд охопив 91 дитячий заклад (школи, центри позашкільної роботи та дитячі садки), куди були передані матеріали та інвентар для організації психосоціальних занять з дітьми та дорослими у 8 районах Луганської області (Марківський, Біловодський, Новопсковський, Білокуракинський, Старобільський, Станично-Луганський, Новоайдарський та Попаснянський райони, а також м. Сєверодонецьк). В рамках проекту було організовано та проведено психосоціальні заняття з дітьми, у тому числі з дітьми, які розлучені з батьками через трудову міграцію.

До основних методів соціальної роботи з дітьми трудових мігрантів відносяться:

- консультаційно-роз'яснювальна робота з батьками, педагогами;
- мобілізація виховного потенціалу середовища, робота з контактними групами неповнолітнього, у тому числі сім'єю;

- організація корекційно-роз'яснювальної діяльності в залежності від рівня дезадаптації, залучення необхідних спеціалістів, звернення за допомогою до спеціалізованих закладів, центрів, служб;

- патронаж дезадаптованих неповнолітніх.

Також одним з напрямів соціальної профілактики є соціальний контроль за умовами виховання дезадаптованих підлітків, які внаслідок певних обставин розлучилися з батьками.

Соціальний контроль передбачає:

- активний захист порушених прав підлітків, співпрацю у цьому питанні з правоохоронними органами і громадськістю;

- попередження і припинення різного роду відхилень поведінки, коли соціальна непристосованість підлітка вимагає використання певних санкцій до нього самого і до осіб, зайнятих його вихованням.

До змісту профілактичної роботи з сім'ями трудових мігрантів відносяться дії спрямовані на проведення освітньо-профілактичних заходів, а саме:

- поширення профілактичної інформації (друкована інформація, засоби масової інформації, міжособистісні стосунки та ін.);

- формування умінь і навичок здорового способу життя, застереження формування пронаркогенних моделей поведінки;

- ініціювання педагогічно-змістовної діяльності профілактичної роботи;

- організація заходів щодо виконання програми нормальної життєдіяльності особистості дезадаптованої дитини;

- превентивна робота з проблем алкоголізму, вживання тютюну серед дезадаптованих;

- пропагандистські заходи до міжнародних свят, всесвітніх днів без тютюну, алкоголю, наркотиків тощо;

- підготовка і проведення заходів щодо вирішення проблем підліткової злочинності;

- розробка і виготовлення методичних матеріалів для батьків, і спеціалістів, що працюють з даною категорією дітей, залежно від напрямку профілактичної роботи;

- розробка і впровадження системи заохочення діяльності педагогів з первинної профілактики негативних явищ у дитячому та молодіжному середовищі.

Профілактика явищ дезадаптації реалізується через форми роботи, спрямовані зведення до мінімуму імовірності відхилень у поведінці

Основними шляхами, що сприяють попередженню та подоланню наслідків дезадаптації дітей та підлітків, є:

- створення оптимальних для дитини умов середовища;

- недопущення перенавантажень у процесі навчання через невідповідність рівня труднощів навчання індивідуальним можливостям дитини та організації навчального процесу;

- підтримка та допомога дітям в адаптації до нових для них умов;

- спонукання дитини до самоактивізації та самопроявлення у середовищі життєдіяльності, які стимулюють адаптацію та ін.;

- створення доступної спеціальної служби соціально-психологічної і педагогічної допомоги різним категоріям населення, які опинилися у складних життєвих обставинах: телефони довіри, кабінети соціально-психологічної та педагогічної допомоги, кризові стаціонари тощо;

- навчання батьків, вчителів і вихователів методиці роботи з попередження дезадаптації та подолання її наслідків;

- підготовка спеціалістів для спеціалізованих служб соціально-психологічної та педагогічної допомоги різним категоріям населення, що опинилися у складних життєвих обставинах тощо.

Проблема прояву дезадапційної поведінки у дітей трудових мігрантів є на сьогодні для нашої країни дуже актуальною. Залишаючись без батьків під наглядом близьких родичів, діти відчувають брак емоційного тепла, недостатню увагу до своїх справ з боку дорослих, а також отримують надмірну свободу та безконтрольність. Досвід роботи з дітьми трудових мігрантів показує, що вони стикаються з рядом серйозних труднощів психоемоційного характеру, схильні до депресивних станів та девіантної поведінки, а отже, потребують відповідного психологічного супроводу. В нашому дослідженні була контрольна група дітей, чії батьки від'їжджають на заробітки, віком від 7 до 16 років. З ними проводилися заходи з профілактики дезадаптивної поведінки, наприклад, поширення профілактичної інформації, формування умінь і навичок здорового способу життя; проведення освітніх заходів по навчанню методам ненасильницького спілкування; здійснювалась адвокаційна діяльність з метою захисту прав дітей за потребою. Паралельно проводилася робота з оточенням – з батьками за можливістю у час їх приїзду додому та з дорослими, які їх замінюють. Отже, процеси міграції населення завжди будуть існувати і здійснювати на суспільство значний вплив. Головною задачею соціальних служб, що так чи інакше стикаються з

міграцією у своїй роботі, є зведення до мінімуму тих негативних тенденцій і наслідків, що вона в собі несе.

Доцільними напрямками для подальших досліджень є вивчення впливу трудової міграції на українські сім'ї.

Список використаної літератури:

1. Варениця О. Соціально-психологічні проблеми дітей у родинах нелегальних трудових мігрантів / О. Варениця, О. Макаренко // Соціальна політика і соціальна робота, № 2–3, 2006. – С. 72–83.
2. Католик Г. Діти трудових емігрантів: особливості особистісних конфліктів (опис психотерапевтичного досвіду) / Г. Католик // Вісник Львівського університету. Філософські науки, вип. 1, 2008. – С. 220–228.
3. Ковальчук А. Психологічні наслідки трудової міграції для мігрантів та їхніх сімей / А. Ковальчук [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://vuzlib.com.ua/articles/book/12600-Psikholog%D1%96chn%D1%96_nasl%D1%96dk_i_tru/1.html
4. Ковальчук А. Уявлення про сім'ю в дітей трудових емігрантів / А. Ковальчук // Дитяча та юнацька психотерапія: теорія і практика / за заг. ред Г. В. Католик. – Львів: Астролбія, 2009. – С. 134–141.
5. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів : [навч.-метод. посібник] / за ред. К. Б. Левченко, І. М. Трубавінової, І. І. Цушка. – К. : ФОП „Купріянова”, 2007. – 240 с.

ПЕДАГОГІЧНИЙ МОНІТОРИНГ СТАНУ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОНФЛІКТІВ

С. М. КАЛАУР

Соціальна сфера є однією із найбільш складніших сфер нашого суспільства. Відзначимо, що надання соціальних послуг населенню на сьогоднішній день перебуває в юрисдикції двох соціальних інституцій: Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та Управління соціального захисту населення. Під час реалізації своєї професійної діяльності фахівці соціальної сфери здійснюють чималий спектр професійних обов'язків, а саме вони виявляють, осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, визначають потреби у соціальних послугах, організовують надання соціальних послуг тим хто цього потребує, консультують громадян щодо надання всіх видів соціальної допомоги, приймають заяви та необхідні документи про надання допомоги. Зважаючи на той факт, що кількість соціальних проблем невпинно зростає, можемо спостерігати й ріст конфліктів, з якими зустрічається соціальний фахівець під час надання своїм клієнтам соціальних послуг. Очевидним є те, що ще під час навчання у вищих навчальних закладах майбутні соціальні працівники, соціальні педагоги та практичні психологи, які прийдуть на роботу у соціальні структури, повинні оволодіти високим рівнем готовності до розв'язання конфліктів, які виникатимуть під час реалізації професійних обов'язків.

Зазначимо, що у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери компетентність у розв'язанні конфліктів займає доволі вагоме місце. Так, згідно Наказу Міністерства соціальної політики „Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації)” [9], що затверджений 17.08.2016 р. майбутній фахівець повинен уміти кваліфіковано надавати допомогу у врегулюванні конфлікту/спору, у якості посередника (медіатора). Тобто, в арсеналі фахівця соціальної сфери мають бути уміння щодо встановлення причин і надання допомоги у врегулюванні конфлікту/спору, опрацювання шляхів та умов його розв'язання, сприяння його усуненню. Як вказано у Наказі Міністерства соціальної політики „Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації)” [9] посередницька діяльність реалізовується у два етапи. На першому – посередник/медіатор, отримавши інформацію про випадок, має знати як встановлювати зв'язок (контакт) зі сторонами та зуміти домовитися про індивідуальну зустріч. На другому етапі фахівець у якості медіатора повинен бути готовим до безпосереднього проведення переговорів та пошуку шляхів та умов розв'язання конфлікту.

У цьому контексті, ми погоджуємося із Г. Слезанською [10] у тому, що необхідно активно працювати над розробкою „пропозицій щодо внесення змін до освітньо-професійних програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації (післядипломної освіти) соціальних працівників та соціальних педагогів з урахуванням освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників вищих навчальних закладів відповідно до чинного законодавства” [10, с. 152]. Таким чином, студентів необхідно навчити проводити аналіз сторін конфлікту, визначати шляхи розв'язання, розробляти найбільш ефективні рішення, домовлятися зі сторонами щодо розв'язання конфлікту, виконувати практичні дії щодо підписання медіаційної угоди.

Теоретичні та практичні аспекти, які висвітлюють конфліктність були в центрі уваги науковців різноманітних галузей. Зокрема, проблема конфліктів є фундаментальною для психології (М. Дойч, А. Ішмутаров, В. Мерлін, Е. Еріксон, З. Фрейд, К. Хорні, та ін.) та соціології (Р. Дарендорф, А. Здравомислов, В. Кудрявцев, К. Левін, Б. Лихачов, Б. Ломов, А. Морозов та ін.). З педагогічних позицій вивчалися: механізми попередження й вирішення конфліктів (П. Ковальчук, Н. Мамієва та ін.); конфлікти у суспільній діяльності (Г. Ложкін, С. Сьомін, Т. Петровська, О. Кисельова та ін.); основи переговорів (М. Цюрупа); розв'язання конфліктів в соціальній роботі (П. Сулімова); виникнення конфліктів під час педагогічної взаємодії (Н. Грішина, М. Пірен, Н. Пов'якель, та ін.); можливості конфліктів у підвищенні ефективності педагогічного спілкування (А. Гірник, В. М'ясищев, В. Пантюшин, В. Семиченко та ін.).

У контексті нашого дослідження вагомий інтерес представляє напрацювання М. Трухан [12], що присвячене висвітленню загальних підходів до формування готовності майбутніх соціальних педагогів до розв'язування конфліктів в загальноосвітніх закладах. Зокрема, авторка наголошує на тому, що „сучасні навчальні заклади усіх рівнів акредитації вимагають підготовки професійно

компетентних соціально-педагогічних кадрів, які володіють ґрунтовними теоретичними знаннями у сфері попередження, запобігання та регулювання конфліктами” [12, с. 7].

Відзначимо, що на сьогоднішній день існують доволі фундаментальні публікації науковців, які висвітлюють загальні аспекти моніторингової діяльності. Так, користуються значною популярністю підручники під авторством О. Локшиної [8], А. Майорова [6] та Н. Стецько [11]. Проте, незважаючи на значну кількість публікацій, встановлено що ґрунтовних напрацювань, які б були присвячені дослідженню потенціалу психолого-педагогічного моніторингу у визначенні стану готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів у професійній діяльності ще не здійснено. Саме цей факт було покладено в основу нашої статті.

Мета статті – дослідити психолого-педагогічні аспекти організації моніторингового дослідження у загальному контексті, а також проаналізувати потенціал моніторингу під час вивчення стану готовності студентів психолого-педагогічних факультетів до розв'язання професійних конфліктів. У процесі вивчення означеного кола питань було поставлено два завдання: 1) розглянути сутність та зміст моніторингу; 2) з'ясувати потенціал використання процедури моніторингового дослідження для визначення стану готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів.

Вважаємо за доцільне, виконуючи завдання, які були нами поставлені, зупинитися на аналізі підходів науковців до сутності наукової дефініції „моніторинг”. Насамперед зазначимо, що нині ця наукова дефініція увійшла в життя нашої країни як нагальна необхідність, адже її використовують у різних сферах та напрямках. До прикладу, у Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що держава повинна забезпечувати моніторинг начального процесу і сприяти зростанню освітніх послуг. З етимологічної точки зору термін „моніторинг” має латинське походження, що у перекладі означає – той, що попереджає, наглядає, нагадує. Зокрема, у великому тлумачному словнику сучасної української мови [2] моніторинг передбачає безпосереднє спостереження за яким-небудь процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату.

Наведемо погляди українських науковців на сутність моніторингу. Так, Н. Малаховська трактує моніторинг як „неперервне науково обґрунтоване спостереження за освітнім процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату чи першочерговим уявленням за допомогою збору певних основних показників” [7, с. 17]. У баченні О. Майорова, моніторинг розглядається як „система збору, обробки, зберігання й поширення інформації про яку-небудь систему чи окремі її елементи, яка орієнтована на інформаційне забезпечення управління цією системою, що дає змогу висловлювати судження про її стан і дає можливість прогнозувати її розвиток” [6, с. 12].

Нам імпонує бачення Н. Стецько стосовно того, що моніторинг доцільно розглядати як вищу форму організації інформаційної діяльності з „метою своєчасного виявлення і вирішення поточних проблем” [11, с. 6]. Науковець відзначає, що з методологічної позиції моніторинг спрямований на „проведення ряду однотипних замірів досліджуваного об'єкта і подальший аналіз, оцінка, порівняння отриманих результатів для виявлення певних закономірностей, тенденцій, змінних і їх динаміки” [11, с. 7]. Подібні позиції задекларовано й у публікації Г. Єльнікова, де доведено, що сутність моніторингу „полягає в синхронності процесів спостереження, замірювання, вироблення на цій основі нових знань про стан об'єкта з подальшим моделюванням, прогнозуванням та прийняттям відповідного управлінського рішення” [3, с. 30]. Узагальнення наукової інформації, яка представлена нами вище дозволяє нам повністю поділити позицію Т. Козак у тому, що моніторинг „спрямований на головні параметри навчального закладу і має статус дослідження, а не емпіричного збирання матеріалів. Він має комплексний, системний характер і створює умови для планування – річного, перспективного, стратегічного” [5, с. 31].

Педагогічний моніторинг, у трактуванні українських науковців [1], це „система відбору, обробки, аналізу, зберігання інформації про діяльність педагогічної системи в конкретному напрямку, що забезпечує безперервне тривале відстеження її стану, наступну корекцію навчально-виховного процесу та прогнозування розвитку освітньої системи” [1, с. 21]. У свою чергу зарубіжні експерти [13] аргументовано доводять, що на основі педагогічного моніторингу можна отримати реальну картину бачення якості освітнього процесу, що допоможе вивчити сильні і слабкі сторони та спрямує розробки на впровадження ефективних освітніх стратегій в освіту.

Отже, як бачимо нині існує доволі велике різноманіття наукових позицій щодо сутності моніторингу. Підсумовуючи дослідження сутності моніторингу, ми прийшли до усвідомлення того, що моніторинг доцільно розглядати як комплексне педагогічне дослідження за професійно-освітнім процесом, яке передбачає чітку систему збору, опрацювання, аналізу та збереження інформації, що спрямована на педагогічно виважене відстеження стану сформованості готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів. У цілому, можемо констатувати, що в умовах оновлення та вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, доцільно проводити системне оцінювання та регулярно моніторити освітній процес. Основний зміст моніторингу полягає в одержанні об'єктивної інформації про стан освіти з метою її вдосконалення та внесення якісних змін. Педагогічний потенціал моніторингу спрямований на своєчасне коригування та прогнозування освітнього процесу у вищих навчальних закладах, які готують майбутніх соціальних педагогів,

соціальних працівників, практичних психологів та психологів задля формування у них належного рівня готовності до розв'язання конфліктних ситуацій у професійній діяльності.

Ми переконані у тому, що моніторинг доволі коректна форма діагностики, що уможливорює реєстрацію змін, які відбуваються в освітньому процесі та дозволить провести виважений аналіз. Тобто, з допомогою організації та проведення моніторингу можна провести цілісне та системне спостереження за процесом формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання професійних конфліктів з метою виявлення відповідності отриманого стану готовності бажаному результату. У нашому баченні належно організований моніторинг дозволить не лише визначити стан готовності студентів до розв'язання професійних конфліктів, а й допоможе з'ясувати рівень організації освітнього процесу у ВНЗ, встановити об'єктивні умови викладання навчальних дисциплін конфліктологічного спрямування, дозволить проаналізувати стан навчально-методичного забезпечення, а також виробити об'єктивні рекомендації у зазначеному контексті.

Зупинимося на характеристиці методологічних аспектів організації моніторингового дослідження. Зокрема, головна увага у підручнику під редакцією О. Локшиної [8, с. 40] акцентована на тому, що до основних об'єктів моніторингових досліджень в освіті належать:

- 1) система освіти;
- 2) процеси;
- 3) діяльність;
- 4) явища.

Таким чином, у контексті виокремлених об'єктів моніторингу, ми ставили перед собою чотири завдання: цілісно дослідити систему вищої освіти, яка передбачає професійну підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери (система освіти); промоніторити освітній процес загалом та ті його складові, які стосуються дисциплін конфліктологічного спрямування (процеси); проаналізувати навчальну діяльність студентів та вивчити викладацьку роботу педагогічного персоналу, який задіяний у викладанні навчальних дисциплін, які дотичні до формування у студентів готовності до розв'язання конфліктів (діяльність); вивчити такі явища, як: зміст мотиваційної, когнітивної, конативної та особистісної складової готовності студентів, а також майстерність та професіоналізм викладачів (явища).

Організовуючи моніторингове дослідження ми, дослухалися до порад О. Локшиної [8, с. 40-42] та Н. Стецько [11, с. 70-76] про те, що моніторинг має бути організовано з дотриманням таких принципів як: системності, об'єктивності; безперервності; перспективності; гуманістичної спрямованості; відкритості; оперативності. У методичному контексті, організація та проведення моніторингу, як доводить Т. Козак [5, с. 32] має бути спрямоване на реалізацію таких функцій, як: інформаційної, аналітичної, діагностичної, оцінювальної, організаційної, дослідницької, педагогічної, орієнтувальної, адаптаційної, прогностичної, коригувальної, просвітницької, кваліметричної, моделюючої та управлінської.

У практичному аспекті до педагогічного моніторингу було залучено бакалаврів спеціальностей „соціальна педагогіка”, „соціальна робота”, „практична психологія” та „психологія” Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Хмельницького національного університету, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Житомирського державного університету імені Івана Франка, Харківської гуманітарно-педагогічної академії, Рівненського державного гуманітарного університету, а також студентів Чортківського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Олександра Барвінського, Дубенського коледжу Рівненського державного гуманітарного університету, Коломийського педагогічного коледжу ДВНЗ „Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”. До проведення моніторингу було залучено як студентів, які здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавр і магістр, так і молодших спеціалістів, які навчаються в педагогічних коледжах, загальною кількістю 478 респондентів. Моніторингове дослідження тривало три роки – з 2014 року по 2017 рік.

Зокрема нами на основі порад Т. Козак [5], були визначені головні завдання моніторингу, а саме:

- одержання об'єктивної та системної інформації щодо стану професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у ВНЗ різних рівнів акредитації;
- виявлення і оцінка педагогічної діяльності викладачів щодо формування у студентів усіх показників готовності до розв'язання конфліктів;
- встановлення основних причин невідповідності фактичних результатів плановим;
- внесення відповідних коректив у процес формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів.

З методичної точки зору, моніторингове дослідження стану готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів передбачало декілька етапів, а саме:

Перший етап був спрямований на формування мети і цілей моніторингу; він передбачав визначення, що саме може виявити моніторинг у контексті вдосконалення процесу формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання професійних конфліктів.

Другий етап – добір діагностичного інструментарію для проведення моніторингового дослідження, що базувався на цілеспрямованій розробці комплексного тестування, організації спостереження, розробці методики усного опитування студентів та викладачів.

Третій етап – безпосередня організація дослідження, яка передбачала складання плану моніторингу, визначення конкретних термінів проведення моніторингового дослідження, використання інструментарію та визначення відповідальних осіб.

Четвертий етап охоплював збирання даних, тобто його реалізація включала заповнення студентами тестів, проведення педагогічного спостереження, обробка даних усного опитування як студентів так і викладацького складу.

П'ятий етап був спрямований на обробку отриманих даних за допомогою факторного аналізу та описового пояснення.

Шостий етап передбачав висвітлення результатів моніторингу у відкритому друці, обговорення на наукових семінарах та спільних засіданнях викладацького складу тих навчальних закладів, які було залучено до його проведення.

Сьомий етап був зосереджений на виробленні практично зорієнтованих рекомендацій для суттєвого вдосконалення освітнього процесу у цілому, а також формування у майбутніх фахівців соціальної сфери показників готовності до розв'язання конфліктів зокрема, а також на прогнозуванні конкретних перспектив вдосконалення освітнього процесу під час неперервної професійної підготовки у зазначеному контексті.

Цінність моніторингу, головним чином залежить від того інструментарію, який буде використано. Під інструментарієм будемо розуміти „спеціально побудовану систему тестів, діагностичних завдань, відповідні методики різноманітного статистичного аналізу” [5, с. 32]. Відзначимо, що найбільш інформаційним методом збору інформації під час моніторингу було визнано тестування. Підтримуємо позицію О. Жорнової [4] у тому, що саме тестування дозволяє ефективно провести моніторинг ефективності освітнього процесу та відстежити динаміку навчальних досягнень студентів. Науковець аргументовано доводить, що процедура використання тестів сприяє об'єктивному та незаангажованому підходу до встановлення якості освіти та уможливорює її моніторинг.

З метою практичного визначення стану сформованості готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів було розроблено комплексне тестування, яке містило 36 запитань як відкритого так і закритого рівнів. Зокрема, тестування охоплювало запитання, які безпосередньо стосувалися мотиваційного, когнітивного, конативного та особистісного компонентів готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів. Нами, у контексті моніторингового дослідження, було також організовано та проведено педагогічне спостереження, бесіди, усне опитування як студентів, так і викладачів.

На основі аналізу результатів педагогічного моніторингу було встановлено, що майбутні фахівці, які прийдуть на роботу в соціальну сферу, мають лише опосередковані теоретичні знання, у них спостерігається значний вплив зовнішньої мотивації на вдосконалення практичних умінь та навичок у галузі готовності до розв'язання конфліктів. Отримані результати комплексного моніторингового дослідження дозволили констатувати й той факт, що викладацькому складу необхідно взяти до уваги й те, що потребують вдосконалення такі особистісні риси студентів як толерантність та емпатія.

У процесі дослідження було з'ясовано, що оновлення вищої освіти в Україні передбачає використання інноваційних підходів стосовно вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців. Для того, щоб з'ясувати стан сформованості готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів, а також внести необхідні корективи, необхідно організувати виважене моніторингове дослідження. У найбільш загальному аспекті особливість моніторингу полягає у тому, що воно спрямоване на з'ясування результату освітнього процесу і, водночас, може розглядатися як сам процес, що призводить до такого результату.

Комплексне вивчення означеного кола питань, дозволило встановити, що моніторинг є системною процедурою, головна мета якої визначається не лише відстеженням за певним станом об'єкта, а з'ясуванням чинників, що сприятимуть його розвитку. Тобто, моніторинг розглядаємо у якості доволі інформаційного наукового методу, що використовується для дослідження певного об'єкта, у нашому випадку йдеться про дослідження дійсного стану сформованості у студентів, які працюватимуть у соціальній сфері, готовності до розв'язання конфліктів. Було з'ясовано, що завдяки організації та проведення моніторингу можна досягнути максимальної реалізації зворотного зв'язку, що дає змогу оперативно регулювати і коригувати зміст професійної підготовки студентів у вищому навчальному закладі у цілому та суттєво вдосконалити усі показники готовності студентів до розв'язання професійних конфліктів.

Напрямки подальших розвідок будуть спрямовані у площину проведення кількісного та якісного аналізу організованого моніторингового дослідження, а також використання методів математичної статистики для перевірки його достовірності.

Список використаної літератури:

1. Богачик Т. С. Сучасні технології освітнього моніторингу / Т. С. Богачик, Л. В. Якименко, З.В. Волошин // Управління школою. – 2009. – №5. – С. 20–21.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укладач і головний редактор В. Т. Бусел. – К. – Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2001. – 1440 с.
3. Єльнікова Г. В. Основи адаптивного управління : курс лекцій / Г. В. Єльнікова. – К. : ЦІППО АПН України, 2002. – 133 с.
4. Жорнова О. Тестування у контексті моніторингу якості знань студентів : загальнотеоретичні та загально методичні розвідки / О. Жорнова // Вища школа. – 2010. – №9. – С. 34–47.
5. Козак Т. М. Організаційно-теоретичні засади моніторингу діяльності вищих навчальних закладів / Т. М. Козак // Проблеми освіти. – 2011. – Вип. 67. – С. 30–34.
6. Майоров А. Н. Мониторинг в образовании / А. Н. Майоров. – К. : Интеллект-центр, 2005. – 424 с.
7. Малаховская Н. А. Комплексный мониторинг образовательного процесса / Н. А. Малаховская // Профессиональное воспитание. – 2006. – № 5. – С. 17–18.
8. Мониторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи: підручник / за ред. О. І. Локшиної. – К. : К.І.С., 2004. – 128 с.
9. Наказ Міністерства соціальної політики „Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації)” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16>– Загол. з екрану. – Мова укр.
10. Слозанська Г. І. Доступ до соціальних послуг в умовах децентралізації / Г. І. Слозанська // Соціальна робота і соціальна педагогіка: виклики сьогодення: Збірник наукових праць за матеріалами IV всеукраїнської науково-практичної конференції (Тернопіль, 29–30 листопада 2016 р.) / за заг. ред. В.А. Поліщук, С. М. Калаур, Г.І. Слозанської – Тернопіль: Вектор, 2016. – С. 150–158.
11. Стецько Н. П. Основи моніторингу : навчально-методичний посібник / Н. П. Стецько; ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Пробне вид. – Тернопіль : Вектор, 2014. – 127 с.
12. Трухан М. А. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до діяльності з розв'язання професійних конфліктів у закладах освіти : дисс. ... канд. пед. наук. : 13.00.04 / Марія Андріївна Трухан; Хмельницький національний університет. – Хмельницький, 2016. – 278 с.
13. Monitoring the Standards of Education. Concepts and their Definitions. – Ed bu T.Husen, A.Tuijnman. – 1994. – 266 p.

ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ДИСТАНТНИХ СІМ'ЯХ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Т. В. КОМАР
О. М. ВАСИЛЕНКО
О. М. ЛУНКОВ

На сьогоднішній день в Україні все більшого поширення набуває явище „дистантної сім'ї”, члени якої тривалий час перебувають на відстані один від одного внаслідок тривалої праці за кордоном. Ситуація трудової міграції батьків значним чином позначається на вихованні дітей. Адже залишившись без батьківської турботи та опіки діти змушені самостійно знаходити відповіді на усі запитання та проблеми в колі друзів, однолітків або ж просто знайомих людей. Останні, чи то не володіючи достатніми знаннями й досвідом, чи просто не бажаючи розібратися в проблемах дитини, дають часто суперечливу і неадекватну інформацію та на свій розсуд інтерпретують факти. Внаслідок цього втрачається довіра у спілкуванні дитини з дорослими та все частіше проявляються протести, непокірність у стосунках із старшими людьми, тобто виникають проблеми у її вихованні [1, с. 18].

Сім'я як соціальний інститут завжди була у центрі уваги науковців і практиків, адже вона формує соціальні, психологічні, моральні, естетичні основи людської особистості. Питанням сім'ї та сімейному вихованню присвячені дослідження таких науковців, як А. Антонова, Т. Андрєєвої, С. Голод, Т. Гурко, А. Харчева та багатьох інших.

Проблема виховання дітей в дистантних сім'ях розглянута в працях В. Апанасенка, О. Василенко, Г. Венгер, Ф. Мустаєвої, Н. Куб'як, Д. Пенішкевич, М. Самарської, І. Трубавіної та інших науковців. Проте всі вони схилиються до однієї думки, що виїзд батьків за кордон порушує структуру сімейних та дитячо-батьківських відносин, а також породжує труднощі у вихованні та розвитку дитини.

З огляду на це, метою нашої статті є дослідження психолого-педагогічних проблем виховання дітей в дистантних сім'ях.

Питання стабільності сім'ї, члени якої тривалий час проживають на відстані один від одного є досить суперечливим як з наукового погляду, так і з практичного досвіду. Одні вчені вважають, що тривала розлука зміцнює сім'ю, інші – навпаки, що вона спричиняє розлучення. Однак усі дослідники визнають, що у таких сім'ях найчастіше виникають труднощі у вихованні дітей. Адже вони не спроможні повною мірою реалізувати основну свою функцію – виховну, сутність якої полягає у передачі дітям соціального досвіду, знань, орієнтацій, норм поведінки, умінь і навичок, необхідних для нормальної життєдіяльності у процесі їх входження в систему суспільних відносин. Тільки грамотне сімейне виховання розвиває здібності, здорові інтереси та потреби дитини, формує правильний світогляд, позитивне ставлення до праці, сприяє прищепленню гуманних моральних якостей, розумінню необхідності дотримуватися правових і моральних норм життя і поведінки. Успіх виховання залежить від виховного потенціалу сім'ї, який, у свою чергу, залежить: від її побутових і матеріальних умов; структури та чисельності, взаємостосунків, що складаються між усіма членами родини; від особистого прикладу батьків та їх педагогічної культури; від специфіки самого процесу сімейного виховання [14].

На жаль, частіше за все мама, яка виїжджає за кордон, залишає дітей на батька чи престарілих родичів, які не можуть повною мірою займатися вихованням своїх дітей чи онуків через низку причин. Дослідники проблем сім'ї зазначають, що залишившись наодинці з дітьми, у чоловіків з'являється роздратованість у спілкуванні з ними та близьким оточенням, нетерпимість до будь-яких проявів непослуху, депресивні стани, через які вони можуть запити, що також призводить до скандалу і жорсткого поводження з дітьми. Особливо важко сприймається батьком небажання дітей допомагати йому в домашній роботі, низька успішність дитини в школі, намагання відповісти грубістю і жорсткістю на прохання чи зауваження батька. В такій сім'ї відбувається відчуження дітей від батька, бо він морально деградує, так і від матері, бо втрачені з нею постійні контакти. У більшості з цих сімей відбувається формалізація відносин між батьком і дитиною, або психічне насилля над дитиною, що проявляється у постійному залякуванні, приниженні, порушенні довіри [13, с. 113].

З цього приводу варто зауважити й те, що в українському суспільстві досі існують стереотипи, що великих заробітків жінки можуть досягти лише у випадку сексуальних стосунків з роботодавцем. Тому це породжує недовіру між чоловіком, який перебуває в Україні та жінкою, яка заробляє на чужині. Всі ці негативні моменти накладають свій відбиток і на сімейних стосунках заробітчан, і на вихованні їхніх дітей [3].

Дослідниця Г. Венгер переконана у тому, що тривале заробітчанство призводить до значного порушення функціонування системи сімейних взаємин, неправильних ролей подружжя у сім'ї, низької якості виконання сімейних обов'язків членами родини. Поміж подружжям виникають розлади та перепади настрою, закомплексованість, домінування залежності в поведінці, імпульсивність, що нерідко проявляється у неналежній поведінці, конфліктах. Найвагомішою є проблема дефіциту реального спілкування подружжя [4].

На сучасному етапі проблеми важковиховуваності та порушень в поведінці дітей набули масового характеру і знаходяться в центрі уваги соціологів, соціальних психологів, лікарів та працівників правоохоронних органів. Пояснити причини, умови і фактори, що детермінують це соціальне явище, стало актуальним завданням сьогодення. Його розгляд припускає пошук відповідей на ряд актуальних питань, серед яких найважливішим є питання сутності категорії «норма» (соціальна норма) та відхилення від неї. У стабільному суспільстві, яке стрімко розвивається, відповідь на це питання більш-менш зрозуміле. Соціальна норма – це необхідний і відносно стійкий елемент соціальної практики, що виконує роль інструмента соціального регулювання і контролю. Вона знаходить своє втілення (підтримку) у законах, традиціях, звичаях, тобто у всьому тому, що стало звичкою, міцно увійшло в суспільний побут, у спосіб життя більшості населення, підтримується громадською думкою, відіграє роль „природного регулятора” соціальних відносин [12].

Проте в сучасному суспільстві більшість соціальних цінностей та норм знівельовано, вони вважаються застарілими та непотрібними. Крім того, сьогодні одночасно існують різні „нормативні субкультури” (від наукових співтовариств і художньої „богеми” до співтовариств наркоманів і злочинців). Тому, з огляду на те, що в сучасному суспільстві зруйновані одні норми і не створені навіть на рівні теорії інші, проблема формування, тлумачення і застосування норми стає надзвичайно складною справою. Необхідність постійної боротьби соціуму з різними формами соціальної патології викликана усвідомленням неминучості появи відхилень у поведінці значної частини людей. Соціальний контроль передбачає наявність всієї сукупності засобів і методів впливу суспільства на небажані (ті, що відхиляються від норми) форми поведінки з метою їхньої мінімізації [12].

Зауважимо, що на сьогоднішній день жодна теорія не може пояснити, чому виникає таке явище, як девіації. Девіація може існувати на як індивідуальному рівні, коли окремий індивід порушує норми своєї групи чи суспільства, так і на груповому рівні, коли яка-небудь група відмовляється від встановлених суспільством правил. Девіантна поведінка завжди оцінюється з позицій тих норм, які існують у суспільстві. Тому одні відхилення засуджуються, а інші, навпаки, схвалюються. Так, на думку Я. Гілінського, джерелом девіації є наявність у суспільстві соціальної нерівності та високого ступеня розходжень у можливостях задоволення потреб для різних соціальних груп [7].

Науковці зазначають, що існує залежність усіх форм прояву девіації від різноманітних факторів (економічних, соціальних, демографічних, культурологічних і багатьох інших). Особливо актуальною ця проблема є на сьогоднішній день в нашій країні, де всі сфери громадського життя потерпають від серйозних змін, відбувається девальвація колишніх норм поведінки. Установлені способи діяльності не приносять бажаних результатів. Неузгодженість між очікуваним і реальністю підвищує напруженість у суспільстві і готовність людини змінити модель своєї поведінки, вийти за межі сформованої норми. В умовах гострої соціально-економічної ситуації істотні зміни відбуваються і в самих нормах. Найчастіше відключаються культурні обмеження, слабшає вся система соціального контролю.

Проте найбільших труднощів у пристосуванні до вимог сучасного суспільного життя відчувають діти. Відхилення в їхній поведінці є, з одного боку, результатом важких кризових процесів, які відбуваються в суспільстві, а з іншого боку, тих змін, що є в середовищі найближчого оточення: в сім'ї, в школі. Дослідження впливу сім'ї та школи на прояви порушень в дитячій психіці та поведінці дозволяють краще зрозуміти природу цих явищ, виявити основні фактори і причини їх виникнення.

Слід зазначити, що Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей, прийнята на Всесвітній зустрічі на вищому рівні в інтересах дітей, яка відбулася в Організації Об'єднаних Націй у м. Нью-Йорку 30 вересня 1990 року, проголосила пріоритетність проблем дитини у суспільстві [6]. Таке рішення представників усього світу – керівників 190 держав, у тому числі й України, – зобов'язало їх „... полегшити важке становище мільйонів дітей, які живуть в особливо важких умовах, - таких, як сироти і діти без нагляду, діти робітників-мігрантів і жертви стихійних лих і катастроф, викликаних діяльністю людини, діти-інваліди і діти, які зазнають жорстокого ставлення, живуть в несприятливих соціальних умовах і зазнають експлуатації ...” [11, с. 5].

Таким чином, проголошена Декларація зобов'язала усіх учасників зустрічі керівників держав забезпечити найперші потреби дітей – в нагляді та безпеці. Проте, на жаль, сучасна сімейна ситуація часто негативно впливає на психосоціальний розвиток дітей та зумовлює виникнення порушень в їх ранній соціалізації. Значна частина дітей перебуває в стресових ситуаціях з ризиком фізичного або психічного насильства, що призводить до різних форм девіації; інші – залучені в злочинну діяльність з формуванням стійких форм делінквентної або кримінальної поведінки.

На сьогоднішній день в більшості українських сімей існує дефіцит спілкування батьків і дітей в родинному середовищі. Наявність різних стилів сімейних взаємостосунків часто призводять до формування асоціальної поведінки неповнолітніх: дисгармонійний стиль виховних і внутрішньо сімейних відносин, що поєднує в собі, з одного боку, потурання бажанням дитини, гіперопіку, а з іншого – провокацію дитини на конфліктні ситуації; або наявність в сім'ї подвійної моралі: для сім'ї – одні правила поведінки, для суспільства – абсолютно інші; нестабільний, конфліктний стиль виховних впливів в неповній сім'ї, в ситуації розлучення, тривалого роздільного проживання дітей і батьків; асоціальний стиль відносин в дезорганізованій сім'ї з систематичним вживанням алкоголю, наркотиків, аморальним способом життя, кримінальною поведінкою батьків, проявами мало мотивованої „сімейної жорстокості” і насильства [8, с. 281].

Часто в таких сім'ях діти піддаються жорстокому ставленню. Це призводить до усвідомлення дитиною того, що вона погана, непотрібна, нелюбима. Будь-який вид жорстокого поводження з дітьми веде до важких наслідків, яких об'єднує одне – негативний стан здоров'я дитини або небезпека для її життя та соціальної адаптації.

Зауважимо, що тип реагування дітей на жорстоке відношення залежить від віку дитини та її соціального досвіду. Разом з психічними реакціями (страх, порушення сну, апетиту і ін.), спостерігаються різні форми порушення поведінки: підвищення агресивності, виражена забіякуватість, жорстокість або невпевненість в собі, тривожність, порушення спілкування з однолітками, зниження самооцінки. Для дітей, які піддалися сексуальному насильству (або посяганням), характерним також є відхилення в сексуальній поведінці: порушення статево-рольової ідентифікації, страх перед будь-якими видами прояву сексуальності та ін. Важливим є й те, що більшість людей, які пережили в дитинстві жорстоке відношення (насильство) дорослих, схильні відтворювати його, виступаючи вже в ролі насильника [2, с. 67].

Тому особливого значення у вихованні підростаючого покоління, формуванні повноцінної та всебічно розвиненої особистості дитини набуває виховний потенціал батьків. Основними факторами сімейного благополуччя є емоційна єдність дитини з батьками, чуттєві взаємини між членами сім'ї, атмосфера захищеності, бажаності, любові. У процесі такого сімейного спілкування формуються не лише пізнавальні властивості людини, але й складові психічного життя дитини: її самооцінка, усвідомлення власного „Я”, відчуття захищеності за будь-яких життєвих обставин, засвоєння прийомів протидії зовнішньому тискові, вироблення критеріїв ставлення до інших людей [5]. А процес соціалізації дитини, батьки якої тривалий час працюють за кордоном є зазвичай напруженим і неоднозначним. Довга відсутність батьків в щоденному житті дитини позначається на її емоційному стані. Особливо гостро відчуває дитина відсутність матері, внаслідок чого виникає загроза виникнення синдрому емоційної депривації.

Формування відхилень у поведінці дітей також тісно пов'язане з педагогічною занедбаністю, у виникненні якої велике значення має примітивність сфери потреб та мотивів особистості. Кожному варіанту порушення поведінки відповідає свій тип асинхронії розвитку. Наприклад, порушення за типом психічної нестійкості пов'язане з незрілістю емоційно-вольової та інтелектуальної сфер та затримкою статевого розвитку. Ця асинхронія посилюється ще й таким соціальним фактором, як надмірні вимоги дорослих, що також орієнтовані на паспортний, а не на реальний вік розвитку дитини. Багаторічна бездоглядність, типова для дітей з дистантних сімей, також посилює дану асинхронію [10]. Адже розрив сімейних зв'язків призводить до послаблення контролю та опіки над дітьми. Саме тому діти трудових мігрантів утворюють „групу ризику” у випадках, коли йдеться про певні соціальні девіації та ситуації зі станом здоров'я.

Тому постає необхідність дослідження та аналізу проявів соціальної поведінки дітей з дистантних сімей з подальшим розробленням ефективних стратегій вирішення їх проблем. В цьому випадку актуальним є метод експертних оцінок. Експертами в даному випадку можуть виступати представники МВС (дільничні інспектори, працівники служб у справах неповнолітніх); працівники соціальних служб, які працюють з дітьми трудових мігрантів, працівники служб у справах сім'ї та молоді; педагоги, вихователі; медичні працівники тощо [9].

Отже, поява порушень в поведінці дітей з дистантних сімей є наслідком складної взаємодії соціальних та особистісних факторів, до яких, у першу чергу, належать: дисгармонійність біологічного та соціального розвитку, нездатність соціально прийнятими способами компенсувати свою непристосованість до соціального середовища, недостатній розвиток здібностей, суперечності у

формуванні статевої свідомості та статево-рольової поведінки, низький рівень моральної та правової свідомості тощо.

Перелічені вище чинники можуть призводити до виникнення таких відхилень у розвитку особистості та поведінці, як інфантилізм, аморальність, брехливість, агресивність, відхилення від норм статевої поведінки, схильність до суїцидів тощо. Тому запобігання відхиленням в поведінці та гармонізація розвитку дитини з дистантної сім'ї повинні ґрунтуватися на знанні причин їх виникнення, своєчасній психологічній діагностиці, застосуванні сучасних технологій корекції відхилень в поведінці та активізації особистісного потенціалу дитини.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямку є дослідження соціально-психологічних особливостей розвитку дітей з дистантних сімей.

Список використаної літератури:

1. Апанасенко В. Особливості поведінки дітей, батьки яких працюють за кордоном / В. Апанасенко, О. Василенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія „Педагогіка. Соціальна робота”. – № 35. – Ужгород, 2015. – С. 18–20.
2. Башкатов И.П. Психология неформальных подростково-молодежных групп / И.П. Башкатов. – М.: Информпечать, 2000. – 336 с.
3. Василенко О. Психологічні особливості трансформації етнічної ідентичності в родинах трудових мігрантів / О. Василенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: „Психологічні науки” : зб. наук. праць / Голов. ред. О. Є. Блинова. – Херсон : Херсонський державний університет, 2016. – Вип. № 5. [Том 2]. – С. 90–95.
4. Венгер Г. Феномен дистантної сім'ї / Г. Венгер // Український науковий журнал „Освіта регіону” – №2 – 2013. – С. 196.
5. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах: Тематична Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2004 року. – К. : Державний інститут сім'ї і молоді, 2004. – 34 с.
6. Всемирная декларация об обеспечении выживания, защиты и развития детей от 30 сентября 1990 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_075
7. Гилинский Я. И. Социология девиантного (отклоняющегося) поведения : [учебное пособие] / Я. И. Гилинский, В. С. Афанасьев. – СПб. : СПбФ РАН, 1993. – 322 с.
8. Захаров А. И. Как предупредить отклонение в поведении ребенка / А. И. Захаров. – М., 1986. – 84 с.
9. Звітні матеріали соціологічного дослідження „Діти трудових мігрантів: особливості соціальної поведінки» в рамках проекту „Допомога дітям вулиці”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://caritasua.org/index.php?option=com_content&task=view&id=220&Itemid=23
10. Маланцева О. Інтеграція дітей мігрантів в систему освіти / О. Маланцева // Соціальна педагогіка: Діловий журнал для соціальних робітників і педагогів. – 2009. – №1. – С. 76–79.
11. Надання допомоги „дітям вулиці” та соціально незахищеним дітям і підліткам (інформаційно-методичний збірник) / за ред. С. Толстоухової, К. Акстманн. К. – Вип. 3-4. – 2003. – 63 с.
12. Соціальна робота : В 3ч. / за ред. Т. Семигіної та І. Григи – К. : Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2004. – 260 с.
13. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю : [навчальний посібник] / І. М. Трубавіна. – К. : ДЦССМ, 2003. – 132 с.
14. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів : [навч.-метод. посібн.] / за ред. К. Б. Шевченко, І. М. Трубавіної, І. І. Цушка – К. : ФОП „Купріянова”, 2007. – 240 с.

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ, ЕРГОТЕРАПІЯ: ТЛУМАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Л. С. КРАВЧУК

Входження України у світовий освітній простір, зокрема Болонський процес, вимагають пошуку нових напрямів у розбудові сфери професійної освіти. Одним із таких напрямів сьогодні є саме фізична терапія, ерготерапія, що є дещо більшим і ґрунтовнішим, ніж просто діяльність. В її основі лежить саме поняття „занятість”, яке відрізняється від звичайної діяльності сенсом, метою, культурним і соціальним змістом, що є індивідуальними для кожної особи. Саме повсякденна занятість створює засоби, на основі яких триває фізичний, когнітивний, соціальний та емоційний розвиток людини, формуючи її внутрішній світ і ставлення до інших, що, своєю чергою, відображається в поведінці й інтересах людини.

Наші попередні дослідження з термінологічних питань допомогли розкрити вітчизняне тлумачення термінів „фізична реабілітація” і „фахівець з фізичної реабілітації”, а також виявили подібність між національним трактуванням терміну „фізична реабілітація” та інтернаціональним трактуванням терміну „фізична терапія” (physical therapy). Було встановлено, що словосполучення „фізична реабілітація” не використовується у економічно розвинутих країнах як назва галузі чи спеціальності. Визначення фізичної реабілітації нам віднайти не вдалося. Таким чином, пошук сучасного міжнародного відповідника спеціальності „фахівець з фізичної реабілітації” залишається актуальним питанням. Для його вирішення ми продовжити вивчати зміст терміну „фізична терапія» („фізіотерапія”). Нагадаємо, що терміни „фізична терапія” і „фізіотерапія” у англійськомовних літературних джерелах є синонімами, а в україномовній науково-методичній літературі термін „фізична терапія” не поширений [2].

Внесення до Таблиці відповідності Переліку наукових спеціальностей (Перелік 2011) та Переліку галузей знань та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Перелік 2015), затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 6 листопада 2015 року № 1151, таких змін: спеціальність „24.00.03 Фізична реабілітація” галузі науки „24 Фізичне виховання та спорт” (Перелік 2011) перевести у відповідність спеціальності „227 Фізична терапія, ерготерапія” галузі знань „22 Охорона здоров'я”. Внесення до Таблиці відповідності Переліку напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (Перелік 1), Переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра (Перелік 2), та Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (Перелік 2015), затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 6 листопада 2015 року № 1151, таких змін: у Переліку 2015 р. цифри і слова „227 Фізична реабілітація” замінити на цифри і слова „227 Фізична терапія, ерготерапія”, що відповідатиме напрямку підготовки 6.010203 „Здоров'я людини”. Питання, які виникли після внесення до Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, спеціальності „227 Фізична терапія, ерготерапія” замість спеціальності „227 Фізична реабілітація” (постанова Кабінету Міністрів України від 01 лютого 2017 року № 53). Усі перераховані вище зміни зумовлюють пошук нових шляхів тлумачення професійної діяльності фізичної терапії, ерготерапії. Ерготерапія як сфера професійної діяльності ставить за мету зрозуміти ці характеристики занятості кожної людини, ознайомитися з бажаннями та потребами людини і створити сприятливі умови для її залучення до реалізації важливої для неї занятості.

Ерготерапія (occupational therapy) – це професія, спрямована на повернення людини до повсякденної діяльності та суспільного життя з урахуванням при цьому її особистих потреб і бажань. Слово „occupation”, яке використовується в англійській мові, походить від латинського „occupatio”, що в перекладі означає „занятість” і передає спрямованість на те, щоб людину „зайняти або захопити” [10].

Повсякденна людська занятість позначена певними формами, сенсом, метою, стилем культури та соціальним та економічним змістом. Бути занятим означає використовувати та навіть контролювати свій час та простір. Заняття – це сукупність усього того, що людина робить. Воно забезпечує основу самоусвідомлення, залучає до навколишнього світу, дозволяючи при цьому вижити і зберегти себе. Заняття розвиває здібності та навички, сприяючи задоволенню інтересів, вираженню

цінностей людини [3]. З цього випливає, що якщо діяльність є занятістю, то вона повинна бути пізнавальною, оскільки, пізнаючи явище, людина може описати його і, отже, повідомити про нього.

Метою цієї статті є представлення тлумачення поняття „occupational therapy” як „заняттєвої терапії”. Ми зосереджуємося на завданнях висвітлення „занятості” як центральної діяльності (активності), що лежить в основі заняттєвої терапії та забезпечує її функціонування як сфери професійної діяльності, а також на описі ролі занятості у процесі розвитку людини. Наукові праці з цих питань є переважно зарубіжними [5].

Дослідники використовують терміни „ерготерапія”, „працетерапія” та „трудотерапія”, посилаючись на процес виконання і в такий спосіб акцентуючи увагу на описі лише того, що можна означити, як робити, тобто дії в занятості, в той час, як заняттєва форма стосується контексту „робити ситуацію”, що забезпечує її метою і сенсом [6]. Заняття містить завдання, які взаємопов’язані певними характеристиками. Найголовніше, щоб вони мали сенс для особи, яка займається ними. Поняття „занятість” містить декілька елементів, починаючи від спрямованості мети та використання часу і закінчуючи впливом культури і навколишнього середовища на людину. У сукупності вони підкреслюють складність так званої „психології” занятості. Заняттєва форма передбачає виконання певних дій у певному місці та в певний час, що наділяє це виконання конкретним змістом [2].

Заняттєва терапія розглядає „занятість” як засіб і як результат. Працюючи з клієнтами, заняттєві терапевти спрямовують свої зусилля на надання допомоги клієнту в тому, щоб діяти. Зміна діяльності спрямована на підтримку залучення у значущу занятість, що, відповідно, впливає на здоров’я, благополуччя та життєве задоволення. Занятість розглядається як діяльність, що має унікальне значення і мету в житті особистості та вважається центральним моментом для самовизначення людини, її компетенції, впливаючи на те, як кожен проводить час і приймає рішення [2]. Заняття має свої певні межі, пов’язані з тим, де воно відбувається і за яких обставин, тим самим утворюючи важливу частину людського досвіду і життя. Воно формує людську ідентичність та робить внесок у її самовідчуття. Зміст і значення заняття часто залежать від оточення людини і впливають на соціальний аспект саме в тому, як людина описує заняття та як вона його цінує.

Терапевти сприяють залученню у зайнятість і повсякденну життєву активність, враховуючи всі види діяльності, до яких людина, група людей чи населення можуть бути залученні, та використовують свій досвід для вирішення питань ефективності в усіх сферах, що впливають на людську здатність брати участь у занятті та різноманітних заходах, важливих для неї. Дана людська діяльність сортується за категоріями, які називають „сферами занятості”: це повсякденна діяльність, інструментальна діяльність, освіта, робота, ігри, відпочинок та участь у житті суспільства.

Термін „діяльність” описує загальні дії людини, тобто процес, завдяки якому людина досягає поставленої мети, що виникла внаслідок появи потреби, але самі по собі дії не є такими важливими і значущими для неї, як „занятість”. Розрізняють чотири типи діяльності: необхідна діяльність як задоволення базових фізіологічних потреб і потреб самообслуговування: прийняття їжі, сон, особистий догляд, гігієна та ін.; діяльність за угодою як оплачувана праця або освіта у навчальному закладі, що базується на взаємному обміні та відбувається в основному за межами дому; діяльність за зобов’язанням, що носить характер роботи або продуктивної праці та, зазвичай, не передбачає грошової винагороди: це робота по дому, приготування їжі, похід до магазину, догляд за дітьми та ін.; діяльність у вільний час, тобто час, що залишився після необхідної діяльності, діяльності за угодою та діяльності за зобов’язанням: відпочинок та інші види діяльності, які людина хоче виконувати [5].

Американський психіатр А. Мейер (1866-1950 рр.) писав: „Те, як люди використовують свій час, і те, чим вони займаються, має вирішальне значення для їхнього добробуту” [7]. Людська діяльність займає центральне місце в житті людини та формується під впливом вроджених пізнавальних, емоційних та фізичних здібностей, а також середовища, в якому людина живе та працює. Вибір, до якої діяльності залучитися, залежить від здібностей, уподобань, цінностей, обов’язків та очікувань кожної людини.

Сьогодні про розвиток людини відомо більше, ніж у будь-який інший період історії людства. Дослідження мозку і людського генотипу розширює знання про біологічні сили, що формують людський досвід. Однак біологія сама по собі не може пояснити, як і чому людина змінюється впродовж життя. Розвиток людини як соціальної істоти вимагає виховання з боку батьків і суспільства. Крім того, діяльність впродовж усього життя призводить до досягнення мудрості старшого віку. Переживання найчастіше відбуваються в контексті щоденних занять людини, у тих видах діяльності, завданнях або функціях, які пов’язані із самообслуговуванням, грою або відпочинком, роботою й іншими виробничими цілями (наприклад, освіта), що становлять основу повсякденного життя [9]. Отже, занятість складає досвід, через який навчання відбувається або безпосередньо, або опосередковано, а вивчення занятості допомагає зрозуміти чинники, що впливають на розвиток людини.

Від сформованості навичок залежить продуктивність тієї чи іншої діяльності. Заняттєві терапевти, використовуючи кваліфіковане спостереження, конкретно визначають, які навички є ефективними або неефективними під час виконання занятості, а саме: моторні навички – це

спостереження за тим, як клієнт рухається і взаємодіє з об'єктивними завданнями та середовищем; аспекти рухової навички включають поставу, рухливість, координацію рухів, силу й енергію; процес реалізації навичок – це спостереження за тим, наскільки вміло клієнт управляє і змінює дії під час виконання завдання; аспекти процесу застосування навички включають енергію, знання, тимчасову організацію, організацію простору й об'єктів, а також адаптацію; приклади продуктивності специфічного процесу навичок включають підтримку уваги на завданні, вибір відповідного інструменту та матеріалу для виконання цього завдання, логічну організацію робочого простору або відповідність методу виконання завдання у відповідь на проблему; зв'язок навичок – це спостереження за тим, як вправно клієнт передає свої або чийсь наміри, потреби і координати соціальної поведінки, взаємодіючи з іншими людьми. Аспекти зв'язку/взаємодії навичок включають тілесність, обмін інформацією і відносини з людьми. Приклади продуктивності специфічних взаємодій навичок включають жести для позначення намірів із проханням надати інформацію або виразити афект або встановити контакт з іншими людьми [8].

Коли людина бере участь у занятості, вона вчиться діяльності в результаті самостійного вибору та мотивації. Залучення до занятості включає в себе як суб'єктивні (емоційні або психологічні) аспекти, так і об'єктивні (фізичні) аспекти діяльності. У розумінні заняттєвої терапії (англ. occupational therapy), здоров'я підтримується тоді, коли людина бере участь у занятті та заходах, що задовольняють її бажання або необхідність участі вдома, у школі, на робочому місці та в суспільному житті.

Поведінка людини спостерігається на основі фізичного, когнітивного, емоційного та соціального стану індивідуума. Дослідження людського розвитку свідчать про те, що ці зміни з плином часу, зазвичай, відбуваються систематично і впорядковано.

Фізичний розвиток включає в себе функції організму та структуру тіла, тобто становить собою ріст і розвиток усіх частин тіла, зміни в руховому апараті та сенсорній системі організму людини. Він триває під генетичним впливом і впливом екологічних факторів, таких як харчування, якість охорони здоров'я та ін.

До когнітивного розвитку відносять функції організму, структуру тіла, діяльність та участь у ній. Когнітивний розвиток включає в себе всі зміни психічної системи, необхідні для інтелектуальної діяльності, мислення, навчання, пам'яті, вирішення проблем і спілкування. Пізнавальний розвиток перебуває під впливом генетики, фізичного розвитку, а також екологічних факторів, таких як соціальна стимуляція, харчування та якість медичної допомоги.

Емоційний розвиток людини – це функції організму, структура тіла, діяльність та участь у ній. Він включає в себе розвиток почуття прихильності, довіри, безпеки і любові, а також особисті емоції та почуття. Емоційний розвиток приводить до появи самовідчуття і ставлення людини до інших. Це відображається в поведінці, інтересах і стратегіях, що використовуються для взаємодії з іншими людьми у повсякденному житті. На емоційний розвиток впливають фізичний і когнітивний чинники, а також природні ресурси.

Соціальний розвиток включає в себе функції організму, структуру тіла, діяльність, участь у ній і вплив навколишнього середовища. Соціальний розвиток відповідає за соціалізацію, моральний розвиток, відносини з сім'єю і колегами. Він становить собою набуття ролей і обов'язків, таких як шлюб, батьківство, професійна й освітня діяльність. Соціальний розвиток відбувається через взаємодію фізичної особи з її соціальним, культурним і фізичним навколишнім середовищем і залежить від індивідуального і соціального контексту [5].

Більшість теорій розвитку конкретно не розглядають актуальну концепцію занятості, представлену дослідниками і вченими, але вивчення розвитку забезпечує основу для розуміння занятості. Багато моделей заняттєвої участі вирішують проблеми розвитку та жодна з них не надає єдиного пояснення ролі занятості впродовж усього життя.

П. Балтес описав два підходи до вивчення розвитку: 1) у центрі знаходиться людина (цілісний підхід); 2) у центрі знаходяться функції людини. Перший розглядає людські системи і спроби зрозуміти розвиток, описуючи вікові періоди або стан поведінки в загальній картині життя. Другий – це орієнтований підхід, який фокусується на виборі конкретної категорії поведінки, а потім описує механізми, що змінюються у ній із часом [7]. Згодом вчені дійшли висновку, що обидва підходи необхідні для того, щоб повністю зрозуміти вікові зміни в поведінці людини.

А. Шевцов визначає наступні принципи ортопедагогічного підходу: врахування поліморфності клінічних проявів та складності патогенезу порушень; мультифакторність та особистісно орієнтована спрямованість комплексного корекційно-реабілітаційного впливу на фізичне, психічне та соціальне здоров'я й розвиток; використання інтегральних міждисциплінарних корекційно-реабілітаційних технологій (методика Марії Монтессорі, кондуктивна педагогіка Петью, анімалотерапія, ігротерапія, арт-терапевтичні методи, ерготерапія тощо); застосування в методиках роботи інтеграції усіх способів засвоєння дитиною світу; мультидисциплінарність командної роботи ерготерапевтів та реабілітологів. Як зазначає А. Шевцов, – системність та цілісність, комплексність має бути наріжним каменем

побудови методологічних принципів ортопедагогіки. Ті ж самі принципи мають бути базисними при створенні ерготерапевтичної технології [6].

Вчені визначають заняттєву участь у розвитку людини як „здатність вибирати, організовувати і задовільно виконувати значущу занятість як у культурному відношенні, так і у відповідності до віку, турботи про себе, насолоджуючись життям і прагнучи до емоційної, соціальної та економічної спільноти” [8]. Зв’язок між ерготерапією та розвитком не викликає сумнівів і висвітлюється у таких принципах:

1. У людини є здатність брати участь у занятості.
2. Занятість є складною і багатовимірною діяльністю.
3. Занятість має розглядатися в контексті навколишнього середовища.
4. Занятість проходить випробування в контексті часу.
5. Занятість має сенс для людини, яка займається нею.
6. Занятість впливає на здоров’я і благополуччя людини.
7. Занятість виступає як засіб і процес упровадження розвитку людини [5].

Означені взаємозумовлені відносини можуть спостерігатися у прагненні займатися діяльністю, що забезпечить можливості для ефективності, майстерності та серйозності відносин з іншими. Заняттєві терапевти використовують поняття занятості як засобу досягнення цього явища. Вибір заходів залежить від вимог, що долаються окремими і наявними ресурсами для задоволення потреб [3]. Означені процеси є вузько специфічними для окремої людини, її віку, фізичного і соціального стану.

Відносний розподіл ресурсів для конкретного заняття змінюється впродовж усього життя. Саме тому занятість є організованим і значущим завданням і заходом у повсякденному житті, у процесі розвитку людини (формуючи її фізичний, соціальний, когнітивний і емоційний стани), окремо визначає потужність і мотивацію особистості до участі в цих заходах. Хоча зростання і втрати відбуваються у будь-якому віці, традиційна теорія розвитку припускає, що в цілому ресурси зорієнтовані на: зростання на початку життя, підтримання в середньому віці й управління або компенсацію втрат у подальшому житті. Дослідження людського розвитку показали, що ця динамічна взаємодія є систематичною і передбачуваною на конкретному етапі життя.

Список використаної літератури:

1. Багрий І. П. Теоретичне осмислення поняття „занятості” у заняттєвій терапії / І. П. Багрий // Теоретичні та практичні аспекти розвитку педагогіки та психології : збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 14-15 червня 2013 року). – Львів : ГО „Львівська педагогічна спільнота”, 2013. – С. 109 – 112.
2. Всеукраїнська благодійна організація „Даун синдром”, 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.downsyndrome.org.ua/forum/index.php/topic/608-argoterapevt>.
3. Ерготерапія і життєдіяльність, 2013 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ergoterapia.wordpress.com/2013/01/30/ерготерапія-і-життєдіяльність>
4. Українська асоціація фізичної терапії. Загальні питання фізичної реабілітації. Що таке ерготерапія? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.physrehab.org.ua/forum/topic/83.html>.
5. Эрготерапия (Occupational Therapy) – новая профессия в сфере реабилитации для Украины. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ua.ua.info/mamforum_arch/theme/516316.html.
6. Шевцов А.Г. Освітні основи реабілітології : [монографія] / А. Г. Шевцов. – К.: „МП Леся”, 2009. – 483 с.
7. Baltes P. B. Theoretical propositions of lifespan developmental psychology: On the dynamics growth and decline // *Developmental Psychology*. – 2015. – № 23(5). – P. 611– 626.
8. Christiansen C. H. Introduction to occupation: The art and science of living / Carles H. Christiansen, Elizabeth A. Townsend.. – 2nd ed. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 2013. – 434 p.
9. Christiansen C. H. Occupational Therapy, Performance, Participation and Well-being / Carles H. Christiansen. – Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, 2005. – 668 p.
10. Occupational Therapy Practice Framework: Domain and Process // *American Journal of Occupational Therapy*. – 2011. – № 56. – P. 609 – 639. Moruno Miralles P. Occupational Therapy: An historical perspective. 90 years after its establishment : [Internet monograph] / Moruno Miralles P., Talavera Valverde M. A. – TOG (A Coruna): APGTO, 2014. – 323 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.revistatoq.com>

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

В. В. КРУПА

Вивчення питань формування професійної компетентності фахівців фізичної реабілітації стає одним з актуальних напрямів міждисциплінарних вивчень і досліджень, як в нашій країні, так і за кордоном. Методологічні і теоретичні аспекти розвитку професійної компетентності студентів розглядали в своїх працях науковці Н. Бібік, Л. Васильченко, Л. Ващенко, Р. Вдовиченко, О. Гура, Е. Зеер, Н. Кічук, Н. Лісова, Л. Карпова, О. Локшина, О. Овчарук, О. Онаць, А. Павлова, Л. Парашенко, О. Правдіна, А. Семенова, ін. У процесі, що вивчається виявляється комплекс суперечностей, що вимагають свого конструктивного вирішення. З метою усунення цих суперечностей було проведено дослідження, опрацьована педагогічна технологія щодо удосконалення формування професійної компетентності фахівців фізичної реабілітації.

Метою статті є проведення аналізу результатів дослідно-експериментальної роботи щодо ефективності педагогічної технології формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації.

Важливим напрямом формувального експерименту була навчальна робота з викладачами і керівниками курсів. Серед науково-педагогічного складу, які вели навчальні дисципліни на гуманітарному факультеті, була розповсюджена анкета, направлена на виявлення багатьох питань, що відображають специфіку діяльності майбутніх фахівців фізичної реабілітації, а також форм і методів їх роботи в цьому напрямі.

На питання анкети відповіли 35 осіб НПС, які читали у той час різноманітні психолого-педагогічні дисципліни. Наявність специфіки в реабілітаційній діяльності, відзначали найчастіше викладачі психолого-педагогічних дисциплін і менше інших гуманітарних дисциплін. На питання „Чи враховуєте Ви, викладаючи свій предмет, специфіку професійної діяльності фахівця в галузі фізичної реабілітації?” ствердно відповіли всі викладачі кафедри „Здоров'я людини та фізичної реабілітації”, велика частина викладачів психолого-педагогічних дисциплін і третя частина тих, що викладають соціально-економічні дисципліни.

Можливість формувати професійну компетентність через навчальний матеріал своєї дисципліни бачать в основному науково-педагогічний склад психолого-педагогічних дисциплін. Проте ствердно відповіла і більша половина викладачів соціально-економічних (зокрема, філософії, політології) та інших дисциплін.

Переважна більшість тих, що відповідали (83 %) вважають важливими цілеспрямовано формувати відношення до професії через навчання і виховання. Проте більше третину відзначають відповідь „Це відбувається саме при освоєнні дисциплін по курсу реабілітації” і незначну кількість (5 з 38 чоловік) відзначили, що займалися цим на лекціях і семінарах колись.

Більше половини викладачів вважає, що навчальні посібники по дисципліні, що викладається ними, містять матеріал, який формує відношення студентів до професії соціального працівника, ще третину підкреслили відповідь „частково” і 6 чоловік вибрали відповідь „практично немає”.

Відповіді про методи і прийоми, які викладачі використовують для того, щоб сформувати позитивне відношення студентів до реабілітаційної діяльності, в основному, загальний характер – освоєння матеріалу, читання спеціальної літератури, приклади з реабілітаційної практики. Лише у одиничних анкетах зустрічаються активні форми роботи, такі як обговорення спірних питань, дискусії, зустрічі з фахівцями-практиками, обговорення телепередач і матеріалів преси.

Переважна кількість викладачів, що відповіли на питання анкети на питання „Як Ви розумієте, що таке уміння здійснювати заходи соціально-психологічної реабілітації в особливих умовах?” відповіли, що це важлива професійна якість або необхідна вимога для ефективної роботи (у найрізноманітніших формулюваннях).

Прохання оцінити середній рівень сформованості уміння здійснювати заходи соціально-психологічної реабілітації в особливих умовах у студентів за 10-бальною шкалою показало

високий розкид оцінок викладачів на кожному курсі. Аналіз речень, направлених на підвищення рівня професійної компетентності студентів гуманітарного факультету показав, що найчастіше називаються: необхідність посилення практичної спрямованості професійної підготовки, забезпечення спеціальною літературою, строгіший підхід до набору абітурієнтів на факультет, особистий приклад керівництва курсів і НПС, посилення дисципліни серед студентів і вимогливості до них.

Матеріали, отримані в процесі вивчення думок НПС, обговорювалися на етапі формульовального експерименту під час навчально-методичних семінарів. Вони порівнювалися з результатами обстеження студентів. Розглядалися кількісні дані, приведені в першому розділі, і намічались шляхи і форми підготовки студентів до здійснення заходів соціально-психологічної реабілітації студентів з урахуванням особливостей їх відношення до майбутньої професійної діяльності і суперечностей, які було виявлено під час пошукового експерименту.

Перш за все, важливим питанням для обговорення було само розуміння соціально-психологічної реабілітації і її ролі в професійному і повсякденному житті людини. Аналіз відповідей студентів (у бесідах, а також по методиці „Нескінчені пропозиції”) показав, що частині з них важко сформулювати це поняття, обмежуючись вказівкою на його важливу роль для практичного психолога. Причому таке положення характерне для студентів першого курсу навчання. Чіткіше і приблизно до основного визначення давали студенти, успішні в навчанні і у яких, як правило, була розвинена мова. Найбільш короткою позитивною думкою, до якої студенти приходили під час обговорення, було розуміння їх як суб'єктів майбутньої професійної діяльності.

Організація діяльності будь-якого суб'єкта, як показують фундаментальні дослідження в психології, вимагає, щоб всі її складові (мотив, постановка мети, вибір засобів, дії і операції, оцінка результатів) були гармонізовані і об'єднувалися загальною ідеєю та спрямованістю. Тому, обговорюючи структуру діяльності суб'єкта в реабілітаційній дійсності, регулятором якої є професійна компетентність людини, педагоги зупинилися на тому, що всі складові діяльності повинні оцінюватися з точки зору практичних аспектів майбутньої діяльності. Повною мірою ці ж критерії оцінки можуть бути використані для оцінки мотивів, постановки мети, вибору засобів і оцінки результатів дій суб'єкта. Дана схема є продуктивною, створює для студентів чіткі орієнтири і дозволяє конкретизувати оцінку їх діяльності. Розглядаючи зміст заходів соціально-психологічної реабілітації в особливих умовах у студентів, важливо враховувати історичні аспекти зазначеного процесу та сучасні зовнішні та внутрішні умови розвитку сучасного суспільства.

Вивчення нормативних документів дає можливість не тільки освоїти їх зміст, але і обговорити мотиви і форми недотримання законів, розглянути конкретні приклади наслідків такого положення. Особливо важливо в цьому процесі стимулювати усвідомлення того факту, що подібного роду негативні вчинки властиві багатьом особам. Тому важливо учить студентів, як протистояти негативним явищам, в яких мотивах і цінностях черпати оптимізм і конструктивну поведінку в подібних ситуаціях.

Дана вимога важлива для всіх суб'єктів освітньої педагогічної діяльності. Наш аналіз показує, що в процесі навчання переважаючу роль грає повідомляючи форми організації навчального процесу. Розвиток мислення і самостійності часто використовується науково-педагогічним складом, але ця діяльність також направлена на отримання знань по тому або іншому навчальному предмету. Дискусійні форми, направлені на розвиток позитивної аргументації і етичного осмислення явищ соціальної дійсності використовується дуже рідко. Це підтверджує і опитування викладачів, яке було проведено на діагностичному етапі дослідження.

Тому важливим завданням формульовального етапу дослідження була організація науково-методичної роботи з НПС, керівниками курсів і кураторами студентських груп. Останні, зокрема, сприяли виявленню негативних думок студентів, щодо майбутньої професійної діяльності, що також служило предметом обговорення і індивідуальних бесід із студентами.

В ході дослідження на основі аналізу літератури з проблеми були встановлені сутнісні ознаки професійної компетентності:

- рівень (діапазон) загальної ерудиції, широта і глибина засвоєння професійних знань, необхідних сучасному фахівцю,
- рівень спеціальних (професійних) умінь, необхідних для вирішення типових або нестандартних завдань, а також рівень розвитку професійно значущих орієнтацій студента.

В зв'язку з цим нами була розроблена характеристика формування професійної компетентності майбутніх фахівців (табл.1).

Критерії і показники сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації

Критерій	Показники
Ціннісно-смысловий	- наявність системи знань, що відображають змістовну суть інтелектуальних, світоглядних і професійних цінностей; - знання і уміння використання особливостей фізичної реабілітації знання багатоаспектного знань з фізичної реабілітації, які застосовуються в діяльності фахівців
Гносеологічний	- критичність, системність, логічність, гнучкість професійного мислення; - уміння звертатися до закономірностей використання знань з фізичної реабілітації, засобу реалізації професійної діяльності; - уміння аналізувати і проектувати процес професійної діяльності з урахуванням особливостей соціального простору
Діяльнісний	- уміння будувати взаємини усередині соціально-професійного середовища, що характеризується різними системами цінностей; - уміння бачити і використовувати напрями, шляхи і способи розвитку і саморозвитку в аспекті потреб соціально-професійного середовища; - здатність прогнозування і конструювання професійної діяльності з урахуванням особливостей розвитку

Із змісту таблиці можна побачити, що професійна компетентність студента характеризується високим ступенем формування ціннісно-смыслового, гносеологічного і діяльнісного критеріїв.

Заходи формувального педагогічного експерименту були реалізовані у цілеспрямованій педагогічній діяльності на соціально-гуманітарному факультеті Хмельницького інституту соціальних технологій - вищого навчального закладу Відкритого міжнародного університету розвитку людини „Україна” у 2011–2012 н. р. Експеримент проводилася протягом навчального року на четвертому курсі навчання.

Конкретний зміст формувального експерименту значно диференціювався залежно від умов його проведення. По-перше, враховувався напрям педагогічної діяльності (організація виховної, навчальної, навчально-практичної діяльності). По-друге, її зміст був орієнтований на етап входження студентів в професію (адаптаційний, початковий, соціально-професійний, самовизначення, випускний). По-третє, зміст визначався суб'єктом формуючої роботи (керівництво факультету, курсу, груп студентів, НПС, співробітники служби психологічного забезпечення освітнього процесу, органи студентського самоврядування). По-четверте, враховувалися індивідуальні особливості професійної спрямованості і відношення до самовизначення самих студентів.

Загальним для всіх форм роботи і всіх суб'єктів педагогічної діяльності було обговорення суперечностей, які виникають в професійній і повсякденній життєдіяльності кожної людини у зв'язку з явищами соціальної дійсності. Матеріалом для обговорення в процесі індивідуальних і групових обговорень служили результати досліджень в області реабілітації, а також результати, отримані в процесі діагностичного етапу дослідження. Завданням автора дослідження було отримати, обробити, проаналізувати отримані дані і надати їх НПС, керівництву курсу, кураторам студентських груп, співробітникам служби психологічного забезпечення для обговорення із студентами. У кожному конкретному випадку використовувалися різноманітні форми роботи на заняттях в урочний або позаурочний час. Основними формами були бесіди, обговорення, дискусії, в яких брав участь і автор. Важливим завданням нашого дослідження було виділення рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців.

А. Марков визначає три ступені освоєння компетенцій (володіння відповідними навичками):

- базова (демонстрація достатнього рівня знань і навиків в даній області; розуміння проблеми; знання і навиків по використанню методичних і учбових ресурсів в даній області; можливість професійного зростання і розвитку в даній області при необхідності);

- просунута (демонстрація глибокого розуміння проблеми в даній області, а також в зв'язаних областях без стороннього керівництва, уміння упевнено вибирати інструменти для конструювання електронних учбових видань);

- професійна (найвищий ступінь; демонстрація вищого рівня знань і навиків, зокрема по конструюванню програмних засобів учбового призначення; можливість ефективного і незалежного функціонування в даній області; можливість навчання і наставництва по основних проблемах)

Згідно дослідницької позиції нами був проведений аналіз отриманих експериментальних даних, за допомогою якого виявлено, що професійна компетентність у своїй динаміці проходить три рівні: адаптивний (низький), продуктивно-виконавський (середній), креативний (високий).

Адаптивний рівень характеризують: несформовані мотиви і цінності щодо застосування професійних знань і умінь в майбутній професійній діяльності, поверхневі знання в області права, їх фрагментарний характер і відсутність готовності до їх використання в необхідних ситуаціях, нездатність підбирати і аналізувати нормативні документи, труднощі у встановленні і підтримці контакту із

співбесідником, невірна оцінка проблемної ситуації, недостатній рівень розвитку організаційно-комунікативних здібностей, небажання зрозуміти партнера по спілкуванню, низький рівень емоційних відносин, деколи прагматичний стиль діяльності, залежні поведінкові реакції, невміння використовувати отримані знання з практики, низький рівень задоволеності і рефлексії власної діяльності.

Продуктивно-виконавський рівень характеризують: сформованості сенсів і цінностей використання знань в майбутній професійній діяльності, пізнання, запам'ятовування і відтворення навчального матеріалу, в той же час, прагнення до пізнання і недостатньо сформовані уміння, здатність достатньо швидко визначити проблему і способи її рішення, помилки при відборі і аналізі нормативних актів, адекватна в цілому, але що вимагає задоволено багато часу оцінка проблемної ситуації і своїх можливостей в її рішенні, помилки при оформленні документів, утруднення при викладі своєї позиції, наявність добре розвинених особово-професійних якостей, що мають значення щодо професійної компетентності.

Професійний рівень характеризується: стійкістю, активністю ціннісно-смыслового критерію, узгодженістю і спрацьованістю в міжгруповій взаємодії, а також здібностями швидко визначити проблему і способи її рішення, самостійно і оперативно проводити пошук і аналіз нормативних актів, правильно оцінювати свої професійні можливості, висловлювати доступно і ясно свою точку зору, високим комунікативно-організаторським контролем, умінням входити в будь-яку роль, що характеризується, здатністю гнучко реагувати на зміну ситуації, творчою активністю, що виявляється в рамках відтворюючої діяльності з елементами пошуку нових рішень в стандартних ситуаціях, усвідомленням відповідальності за результати своєї діяльності.

Оцінити наявність професійної компетентності, можливо по результату праці фахівця. Кожен фахівець компетентний в тому ступені, в якій виконувана ним робота відповідає вимогам, що пред'являються до кінцевого результату професійної діяльності; оцінка або вимірювання кінцевого результату – єдиний науковий спосіб судити про компетентність. Неправомірно судити про компетентність не по результату, а по тому, що вкладається в його досягнення.

Важливо, крім того, щоб керівний і науково-педагогічний склад ВНЗ усвідомлював, що рівень сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації великою мірою залежить від рівня розвитку особи в цілому, її світогляду, культури, інтелекту. У зв'язку з цим основою для ефективної роботи є неодноразове обговорення філософських і психологічних проблем фізичної реабілітації з співробітниками факультету, яке може проводитися у формі семінарів, тематичних конференцій, інструктивно-методичних нарад.

Аналіз розглянутих в даному розділі педагогічних умов ефективності формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації показує їх нерозривний, тісний взаємозв'язок, перетикання одних умов в інші. Це пов'язано з високою інтегральністю такої суб'єктно-особистісної освіти, якою є професійна компетентність майбутнього фахівця з фізичної реабілітації.

Індивідуальна професійна компетентність майбутніх фахівців з фізичної реабілітації конкретизується залежно від безлічі суб'єктивних чинників. Крім того, розгляд результативності формування експерименту дозволяє зробити висновок про те, що формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації як всяка освітня (тобто що включає і навчання, і виховання) діяльність це складний і тривалий процес, результати якого не завжди можна оцінити повною мірою в конкретний період соціально-професійного становлення майбутнього фахівця. Крім кількісних даних експерти викладачі і співробітники факультету відзначали велику зацікавленість студентів експериментальних груп в навчанні, зростання відповідальності і дисциплінованості.

Список використаної літератури:

1. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования / В. И. Загвязинский, Р. Атаханов. – М. : Издательский центр „Академия”, 2001. – 208 с.
2. Мурза В. П. Психолого-фізична реабілітація : [підручник] / В. П. Мурза. – Київ : „Олан”, 2005. – 608 с.
3. Щербань П. М. Прикладна педагогіка :[навчально-методичний посібник]/ П. М. Щербань. – К. : Вища школа, 2002. – 215 с.
4. Миропольська О. В. Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності [Текст] : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Миропольська Оксана Василівна. – Хмельницький, 2009. – 219 с.
5. Логінова Н. М. Формування професійно-правової компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників [Текст] : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Логінова Наталія Миколаївна. – Хмельницький, 2011. – 227 с.
6. Миропольська О. В. Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності [Текст] : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Миропольська Оксана Василівна. – Хмельницький, 2009. – 219 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ НА ПОДІЛЛІ

О. А. МАЛОГОЛОВКА

Гуманізація суспільства, яка триває з часів Ісуса Христа, на сьогодні вимагає формування нових форм відношень суспільства і таких його членів, як особи з обмеженими можливостями. На тлі прагнення людства до покращення якості життя попередні спроби створення окремих інтернатів, навчальних закладів, виробництв, навіть максимально адаптованих для інвалідів, не призвели до повноцінного вирішення їх (і суспільства, і інвалідів) проблем. Сама спільнота інвалідів не є однорідною і сталою на стільки, щоб могла свідомо виділити себе із макросередовища, створивши своє, унікальне мікросоціальне. Якщо врахувати повне визначення стану здоров'я, як стан духовного, психічного фізичного, соціального та екологічного благополуччя, то об'єктивна оцінка суспільства визначить його тотально хворим і неповноцінним. Офіційна статистика демонструє високий рівень інвалідності суспільства та його неухильне зростання [5, 13]. Розуміння того, що відмінності умовно повноцінної людини від інваліда не більші ніж расові, статеві чи вікові, призводить до необхідності повернення осіб з особливими потребами у товариство більшості, потреби якого просто дрібніші і різноманітніші. В зв'язку із цим перед кожною державою, яка себе декларує гуманістично цивілізованою, стає низка проблем по адаптації її (держави) до потреб осіб з обмеженими можливостями. Найпростіші із цих задач матеріальні: конструювання пандусів, ліфтів, транспорту, тощо. Значно складніше створити і профінансувати навчальні, соціальні і виробничі заклади (підрозділи) з відповідним складом педагогів, чиновників, менеджерів. Найскладнішим виявляється завдання сформувати, виховати суспільство дружнє до слабших і обділеніших співвітчизників, що зумовлено обопільними факторами. З одного боку, з точки зору суспільства, інваліди – прошарок, який напружує державний і персональний бюджет, естетичні почуття і гуманістичну сутність здорових людей. З іншого боку наявність вади здоров'я формує відчуття неповноцінності і відчуженості, уособленості і апатичної пасивності, але разом із тим і рентні установки.

Взаємовигідне подолання проблеми полягає у активізації осіб з обмеженими можливостями і їх соціалізації через створення співдружнього соціального середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Україна має значні успіхи спортивної активності інвалідів [8] при низькому забезпеченні цієї активності, що зумовлює низьку залученість широких верств осіб з особливими потребами. Одним з інструментів залучення інвалідів до активної соціальної позиції є підвищення привабливості цієї активності. В цьому плані поряд із спортивним напрямком, особливо ефективним виявляється фізкультурний та популяризація активного дозвілля, яким є туризм. Туризм – це безмежне поле привабливої активності різного ступеню навантаження [7] від all inclusive на турецькому пляжі до найскладніших і найекстремальніших підкорень, світовий досвід яких яскраво символізує рівень сучасних реабілітаційних технологій. Аналіз регіонального розвитку спортивно-оздоровчого туризму в Україні показав, що практично в усіх кутках країни є умови для його розвитку [3].

У межах вітчизняної туристичної галузі чітко визначився окремий вид діяльності – спортивно-оздоровчий туризм. За видами він поділяється на: пішохідний, гірський, водний, лижний, спелеотуризм, велосипедний, вітрильний, авто-, мототуризм, кінний та їх поєднання [10]. В останній час зростає популярність нових напрямів спортивно-оздоровчого туризму – екстремального, пригодницького, наддалеких вітрильних та інших подорожей, проведення комбінованих за видами туризму походів. Спортивно-оздоровчий туризм за своїми цілями може мати спортивну, пізнавальну, навчальну, дослідницьку, екологічну спрямованість і їх поєднання [4, с. 11].

27-29 жовтня 2016 року на базі Уманського державного педагогічного університету відбувся вперше в Україні I Міжнародний науково-практичний симпозіум „Актуальні проблеми впровадження інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в Україні” [5]. Інклюзивний туризм передбачає різні види реабілітації, а саме: медичну, психологічну, психолого-педагогічну, професійну, трудову, фізкультурно-спортивну, фізичну, соціальну а також соціальні послуги і соціально-побутові заходи [5]. Готуючи інваліда до туристичної подорожі йому не відкривають

нічого нового, забезпечуючи адаптуючими пристроями, як і фізично повноцінний, досвідчений мандрівник забезпечує себе різноманітною екіпіровкою і гаджетами, що захищають його у некомфортних умовах природного оточення. Тому підтвердженням є вітчизняний і світовий досвід участі в усіх видах спорту і туризму. Дбайливе ставлення до оточуючого середовища є важливою соціальною, державною і міжнародною задачею, вирішення якої створює потужну мотивацію для соціальної активності осіб з особливими потребами. Екстремальність умов зумовлює, відмінну від тепличних, систему самоорганізації людини, мобілізуючи духовні, вольові, інтелектуальні, фізичні ресурси [9].

Із усього туристичного різноманіття нами вибраний екологічний вітрильно-весільний туризм. Його переваги: 1) естетична привабливість вітрильництва, 2) широкий спектр дозованості фізичного навантаження, 3) комплексність навантаження фізичного, розумового, емоційного, активація знань і досвіду, 4) екологічність, 5) включеність у вирішення соціально значимих екологічних завдань, 6) інформативна і духовна насиченість подорожі, 7) командна форма активності.

Метою роботи стало дослідження умов доступного регіону для інклюзивного екологічного вітрильного туризму та соціального потенціалу міста Хмельницького. Первісно авторами визначені такі напрямки дослідження: 1) рівень потреби – кількісний і якісний склад реципієнтів; 2) природні ресурси – наявність, доступність, різноманітність, привабливість, соціально-економічні чинники (ціни, інфраструктура); 3) потенціал супроводу – наявність мотивованої команди фахівців (психологів, реабілітологів, тренерів); 4) наявність технічних засобів – вітрильні човни, то що; 5) колаборативний (співружний) потенціал – наявність команди досвідчених спортсменів, туристів, готових до співпраці за інклюзивними формами; 6) характер і потреба специфічних індивідуальних адаптуючих пристроїв.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення, метод соціологічного опитування.

Результати дослідження та їх обговорення: за першим напрямком було вибрано групу студентів з вадами слуху, які зацікавились практичним опануванням навичок вітрильних подорожей. За опитуванням додатковими мотиваціями були: професійна, оздоровча.

Доступною зоною реалізації дослідження обрано Подільський регіон, який включає Вінницьку, Тернопільську та Хмельницьку області, характеризується невисоким рівнем промислового розвитку, порівняно сприятливою екологічною ситуацією і значним потенціалом рекреаційних ресурсів. Сакральнорекреаційний потенціал Поділля є безперечним за тим лише фактом, що тут, у басейні Дністра і Південного Бугу існувала найбільш розвинена із усіх первісних землеробських культур – культура Трипілля-Кукутень (V-II тис. до н.е.) [1, 2]. Подільський регіон має значні можливості щодо створення потужного рекреаційного комплексу [6]. В першу чергу це стосується природно-ресурсної бази, яка налічує 73 об'єкти (6,1% від загальнодержавних) та культурно-історичних ресурсів у кількості 383 (9,2% від загальнодержавних). Природні ландшафти для розвитку рекреації знаходяться майже на всій території та займають 765,9 тис. га (10,9% площі регіону). Особливе місце в рекреаційній привабливості належить лісовим та водним об'єктам. Площа лісів регіону становить 805,5 тис. га, що складає 10,4% площі лісових масивів України. Загальна довжина річок - 27,1 тис. км (13,1% від загального показника по країні). Найбільшими та найбільш використовуваними з рекреаційними цілями є річки Дністер, Південний Буг, Збруч, Случ, Горинь та інші. З рекреаційною метою в регіоні використовуються ставки, їх кількість (5893) та площа водної поверхні (40,4 тис. га) є однією із найбільших в Україні. Об'єкти природно-заповідного фонду займають площу 419,5 тис. га (6,9% площі регіону) [12].

Фаховий потенціал Хмельницького інституту соціальних технологій (наявність спеціалістів із психології, соціальної роботи, спорту, реабілітації) зумовлює високий потенціал супроводу впровадження інклюзивного туризму.

Сприятливим фактором впровадження є українська ментальність, яка передбачає чуйність до людського горя і, відтак, готовність, апіорі, до формування співдружного середовища. Хмельницьким інститутом соціальних технологій була визначена громадська організація (Хмельницький інститут духовного, психічного, фізичного, соціального здоров'я та екології людини), одним з напрямків діяльності якої є природозахисний, фізкультурно-оздоровчий варіант морського багатоборства, екологічний вітрильно-весільний туризм, популяризація України через її історію. Організація являє собою співдружний колектив досвідчених прихильників активного відпочинку, забезпечений необхідними плавзасобами. Між громадською організацією і Хмельницьким інститутом соціальних технологій укладений договір про співпрацю в напрямку розвитку інклюзивного вітрильно-весільного туризму.

Світовий досвід інклюзивного туризму, досягнення вітчизняного параолімпійського руху, наявні поодинокі зародки інклюзивного туризму в Україні, наявний адекватний рекреаційний потенціал Поділля, наявний науковий і професійний потенціал реабілітації, наявна співдружність

команда громадської організації дозволяють впроваджувати і розвивати різноманітні програми інклюзивного туризму, зокрема, екологічно-вітрильного.

Послідуючі етапи впровадження програми дослідження висвітлять проблеми і особливості інклюзивного вітрильного туризму, що будуть підлягати аналізу. Подальше розширення кількісного і якісного складу реципієнтів поставить нові завдання для досліджень. Науково-практичний інтерес представляють характер змін усіх учасників проекту, як осіб з обмеженими можливостями, так і команди супроводу, і команди коллаборантів. Очікуваним результатом також є створення науково-практичної і методологічної бази розвитку адаптивного вітрильного спорту, морського багатоборства, активного туризму, забезпечення транспортної доступності та адаптації туристичних маршрутів, розробка нормативно-правового забезпечення, методичної та інформаційної бази, системи підготовки фахівців, фінансування, співпраця державних та громадських організацій у формуванні інклюзивного суспільства. Створення дружнього середовища збільшить туристичну привабливість України, адже 7% туристів світу — люди з особливими потребами. Формування повноцінного цивілізованого суспільства передбачає залучення і активізацію усіх його верств, включаючи осіб, можливості яких сильно, але відносно обмежені

Список використаної літератури:

1. Бурдо Н. Б. Населення раннього етапу Трипільської культури межиріччя Дністра та Південного Бугу / Н. Б. Бурдо. — К., 1993.
2. Відейко. М. Ю. Трипільська культура / М. Ю. Відейко. // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2013. — Т. 10 : Т — Я. — С. 153–155.
3. Годя І. М. Спортивно-оздоровчий туризм у світі й Україні : соціальний та економічний аспекти / І. М. Годя // Гілея : науковий вісник : Збірник наукових праць. — К., 2016. — Випуск 114 — 2016.
4. Дехтяр В. Д. Основи оздоровчо-спортивного туризму / В. Д. Дехтяр. — К. : Науковий світ, 2003. — 203 с.
5. Лепський В. В. Інклюзивний туризм як вид реабілітації : наукове обґрунтування та перші кроки на шляху втілення у життя. / В. В. Лепський, Л. Ю. Науменко, І. С. Борисова, та ін.// Український вісник медико-соціальної експертизи. — № 4 (22). — 2016. — С. 48–52.
6. Мицкан В. Характеристика водних туристичних маршрутів Дністром / Мицкан В., Мицкан Б., Жирак Л. // Вісник Прикарпатського університету : зб. наук. пр. — Івано-Франківськ, 2007. — Вип. 4. — С. 36–43.
7. Охріменко А. Г. Удосконалення територіальної організації рекреаційного комплексу Подільського регіону / А. Г. Охріменко. — К., 2001. — 18 с.
8. Передерій А. В. Місце адаптивного спорту в міжнародній Олімпійській системі : [Лекція з навчальної дисципліни адаптивний спорт. рукопис.] / А. В. Передерій. — 2015.
9. Серкіз Я. І. З Історії українського мандрівництва / Я. І. Серкіз // Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. Проблеми розвитку туризму в Україні і завдання відновлення історичної пам'яті. — К., 2004.
10. Сургай О. Основні види спортивно-оздоровчого туризму та 6 його функції / Олена Сургай // Молода спортивна наука України, 2009. — Т.4. — С. 188–192.
11. Федотов Ю. Н. Спортивно-оздоровительный туризм : [учеб.] / Ю. Н. Федотов, И. Е. Востоков. — М. : Советский спорт, 2008. — 464 с.
12. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н. В. Фоменко. — К. : Центр навчальної літератури, 2007.
13. Чайковський М. Є. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами в умовах інклюзивного освітнього простору : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня док. пед. наук. / М. Є. Чайковський. — Старобільськ, 2016. — 46 с.

ТВОРЧЕ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ЯНУША КОРЧАКА В РОБОТІ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ В УКРАЇНІ

В. І. МИСЬКО

Людиновимірність сучасної педагогічної науки, що ґрунтується на процесах гуманізації та гуманітаризації, є проявом реалізації гуманістичної парадигми. Її сутнісними ознаками є визнання людини найвищою цінністю, переосмислення людиною взаємовідносин зі світом і самою собою. Розвиток вітчизняної соціально-педагогічної науки в руслі людиноцентризму йде поруч із науковим пошуком та практичною реалізацією передових педагогічних ідей, в тому числі з застосуванням новаторства педагогів минулого, що залишаються актуальними і сьогодні. Саме таким був Януш Корчак (Генрік Гольдшміт). Представлені на початку ХХ століття його педагогічні ідеї, система соціального виховання, соціально-педагогічна практика, втілені в двох дитячих будинках – Будинку Сиріт та Нашому Домі, літературна та науково-педагогічна спадщина, по-новому переосмислені в наш час, можуть стати багатим та значимим джерелом для професійного становлення майбутнього соціального педагога сьогодні, підвищення його професійної компетентності та особистісного самовдосконалення.

Серед сучасних педагогів-дослідників соціально-педагогічний вектор творчості польського педагога вивчали вітчизняні науковці Т. Куц та В. Мушинський (проблеми психологічних особливостей соціальної адаптації дітей, які виховуються поза родиною), В. Тихолоз, Р. Новгородський, О. Чоботько (питання соціалізації дітей в педагогічній спадщині Януша Корчака та, особливо, стосовно дітей, позбавлених батьківського піклування), В. Шпак (ідеї реабілітаційної педагогіки), Н. Пясецька, Е. Вільчковський, котрі досліджували проблеми збереження здоров'я та формування валеологічної культури дітей.

В контексті нашого дослідження значної уваги заслуговують наукові розвідки вчених близького зарубіжжя – Н. Ушакової та Р. Валеєвої стосовно соціальної інтеграції та соціалізуючого впливу на дитину системи самоврядування в Будинку Сиріт. Значне зацікавлення викликає вивчення особливостей реалізації авторської системи виховання педагога дослідниками-біографами Я. Корчака, а саме Й. Ольчак-Ронікер, А. Левінім.

Мета статті полягає у розкритті шляхів творчого використання педагогічної спадщини Януша Корчака в соціально-педагогічній роботі з дітьми та молоддю в Україні.

Педагогічна спадщина видатного польського педагога Януша Корчака є невичерпним джерелом соціально-педагогічного знання та технологій роботи з дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, дітьми та молоддю, що потрапили у складні життєві обставини.

Протягом 30 років Януш Корчак працював в Будинку Сиріт та Нашому домі, де втілював авторську систему виховання, реалізовував свої новаторські ідеї. Цікавою і сьогодні залишається його система самоврядування, яка стала базою для забезпечення соціально-правового захисту дитини в сиротинці. Сукупність усіх діючих в обох інтернатах правозахисних та регулюючих інституцій була відповіддю Я. Корчака на ситуацію безправності та залежності дитини від дорослого. Розроблена ним система прав та кодифікація норм, що регулювали співжиття в Будинку Сиріт, залишаються і сьогодні унікальним явищем.

Особливу увагу привертають умови дитячих будинків, створені Я. Корчаком, які забезпечували успішну соціалізацію дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Унікальність створеного виховуючого середовища проявлялася в низці запроваджених педагогом засобів: система чергувань, дошка оголошень, поштова скринька, нотаріальна книга, парі та ін. Вперше було засновано дитячу газету. Як і всі інновації в сиротинці газета мала не лише виховуюче (виліковуюче) значення, а й забезпечувала самореалізацію дітей, заохочувала творчість та виступала згуртовуючим фактором. Адже, як переконував педагог, основний виховний вплив забезпечують середовище і колектив.

Газета була важливим структурним елементом корчаківської системи виховання, без якої Я. Корчак не уявляв собі виховної діяльності. В статті „Про шкільну газету” („O gazetce szkolnej”) він подає поради як організувати роботу над випуском, кому довірити відповідальні завдання, як

розподілити різні види робіт, щоб вони були посилюючими для дітей, адже наголошує на її особливому виховному значенні, оскільки вона „вчить сумлінного виконання добровільно взятих на себе зобов'язань, вчить планувати працю, яка опирається на можливості різних людей, вчить сміливості у висловленні своїх переконань, вчить аргументовано дискутувати, а не сваритися, впроваджує ясність там, де існує плітка та обмовляння, робить сміливими несміливих, втирає носа занадто самовпевненим, регулює і керує думкою, є сумлінням громади” [5, с. 107]. Я. Корчак планував заснувати і видавати загальнодоступну газету для дітей та молоді. „Доктор приділяв велику увагу виданню газети Будинку Сиріт. Він уважав, що систематичне документування повсякденних і святкових подій, складання планів, осмислення досягнень – усе це створює спадкоємність між минулим і майбутнім, зміцнює почуття спільноти між вихованцями, педагогами та персоналом. Він не уявляв собі виховної інституції без власного видання. Саме тому 8 серпня 1913 року народився „Tygodnik Dom Sierot”. Часопис виходив у єдиному примірнику. На жаль, жодне з оригінальних номерів не вціліло. Ми знаємо тільки, що газету читали на щотижневому зібранні дітей і персоналу в суботу вранці. Вона мала форму зшитку, куди вписували рапорти й повідомлення, дитячі статті й тексти, скарги, коментарі, подяки. 4 жовтня 1913 року вийшов перший номер тижневика, що мав трохи задовгу назву: „Z blizka i z daleka. Ilustrowane pismo dla młodzieży z dodatkiem dla dzieci pt. „W słońcu” („З близька і здалеку. Ілюстроване видання для молоді з додатком для дітей під назвою „В променях сонця”). Газету друкували менш ніж рік – до серпня 2014 року, коли почалася Перша світова війна. Завдяки тому вціліла безцінна інформація про початки Будинку Сиріт” [2, с. 178].

Пізніше, в 1926 році з'являється „Mały Przegląd”. Газета була способом взаємодії з дорослими, можливістю спілкування, вислуховування дітей. Випуск дитячої газети „Малий огляд” („Mały Przegląd”) став відправною точкою для створення розгалуженої суспільної структури, своєрідної соціальної мережі для дітей та молоді. Ця мережа забезпечувала як залучення дітей до певного виду діяльності, творчої активності, які заохочувалися матеріальними та культурно-естетичними засобами. Досвід випуску дитячої газети є цінним сьогодні для практики роботи соціальних педагогів як технологія згуртування колективу, що сприяє формуванню взаємовідносин в середині дитячої спільноти, розвитку комунікативних навиків, прояву дитячої активності, лідерських якостей, самоактуалізації здібностей і реалізації інтересів дитини.

Технологізація соціально-педагогічної роботи з дітьми сприяла профілактиці та захисту від негативного впливу середовища, формуванню морально-етичних цінностей, компенсації втраченої або спотвореної батьківської любові. Важливо в цьому контексті зробити наголос на системі опіки старших дітей, тих, що деякий час уже прожили в умовах сиротинця та адаптувалися, над новоприбулими дітьми. Така форма взаємодії досягала ще однієї виховної мети – налагодження щирих стосунків, чим усувався брак уваги з боку рідних, близьких чи батьків. До інновацій можна також додати гласність колективного життя, що стосувалося діяльності органів самоврядування та реабілітаційної роботи.

Характерними принципами соціально-педагогічної діяльності Я. Корчака в дитячих будинках були комплексність та системність. Для нього було важливо не лише виховати дитину, а й виростити її здоровою і щасливою. З цією метою вся система роботи була побудована так, що її окремі елементи взаємодоповнювали один одного та взаємодіяли злагоджено, як один механізм.

Весь життєвий шлях польського педагога – це посвята світу дитинства, яка проявилася спочатку в літературній творчості про дітей та для дітей. Його казки „Король Матиуш Перший” („Król Maciuś Pierwszy”) та „Король Матиуш на безлюдному острові” („Król Maciuś na wyspie bezludnej”), „Кайтусь чарівник” („Kajtuś czarodziej”), „Банкрутство малого Джека” („Bankructwo małego dżeka”) – популярні твори перекладені багатьма мовами світу, перевидані у Польщі та далеко за її межами повинні зайняти, на нашу думку, відповідне місце серед творів дитячої літератури включених до шкільної програми зарубіжної літератури.

Наступний напрям творчої діяльності становлять педагогічні статті Януша Корчака опубліковані протягом 1900-1912pp. в різних виданнях, зокрема: „Мандрівник” („Wędrowiec”) (1900 р.): „Діти і виховання” („Dzieci i wychowanie”) та „Песимізм дітей” („Pesymizm dzieci”) (1901р.). Науково-популярне видання „Педагогічний огляд” („Przegląd Pedagogiczny”) видав наступні статті педагога: „Таблиця з клейонки” („Tablica ceratowa”) (1900 р.) (розповідь про використання таблиці з навчальною та виховною метою – засобу, якого Корчак запозичив перебуваючи в Швейцарії, який згодом він використовує в Будинку Сиріт), „Слово і життя” („Słowo i życie”) (мова йде про важливе значення виховання співчуття (емпатії) з дитинством, залучення дитини до доброчинності).

В контексті проблеми росту і розвитку молодого організму Я. Корчак особливо наголошував на уважності батьків щодо психоемоційного розвитку на тлі фізіологічного дозрівання. „Період дозрівання” („Okres dojrzewania”) (1901 р.) – це стаття про батьківську хвилю чи нерозуміння значення періоду дозрівання у житті їхньої дитини. „В найважчий, найважливіший, найнебезпечніший період життя”, коли підліток потребує особливої уваги, допомоги, підтримки, пояснень і просто розмови, він „довіряє керівництво над собою чужим рукам, і блукає, вагається,

бореться і часто пасує". Тому, резюмує Я. Корчак, „період дозрівання з медицини, котра займається його фізичною стороною, повинен перейти до педагогіки, завданням якої повинна бути розробка його духовної сторони” [4, с. 221-222]. Продовженням теми була публікація „Життєписи” („Życiorysy”) (1902 р.), в якій педагог пропонує виховувати молоде покоління на прикладах життя і діяльності видатних постатей. Оскільки для підліткового віку характерним є створення собі кумира, героя, взірця для наслідування, то такий метод виявляється цілком виправданим.

Педагогічні праці видатного педагога, його літературні твори, в яких він піднімає надзвичайно важливі психолого-педагогічні проблеми виховання дітей, взаємодії дітей і дорослих, педагогічного впливу на особистість дитини на засадах глибокої поваги і уваги до кожного вихованця, питання правового захисту, соціалізації дітей-сиріт і підлітків які виховуються поза родинним колом та багато ін. – мають стати надбанням широкого кола представників педагогічної спільноти, які покликані сьогодні, в умовах загострення в українському суспільстві багатьох соціальних проблем, розв'язувати питання надання допомоги, забезпечення правового захисту й опіки найбільш незахищених категорій дітей і молоді.

Вивчення робіт Я. Корчака, звернення до його біографії, педагогічної діяльності дозволяє зрозуміти: дитинство – не підготовка до життя, а саме життя, воно – абсолютна цінність, від того, чи зуміє людина пережити радість дитинства, залежить значною мірою, яким дорослим вона виросте.

Не залишив поза увагою автор і батьківську аудиторію. Проблема взаємовідносин батьків і дітей постає сьогодні особливо гостро. Поширюються такі негативні явища, як соціальне сирітство, зменшується емоційно-духовний зв'язок, спілкування зводиться до мінімуму. Діти надають перевагу діалогу з незнайомою людиною в соціальній мережі, аніж з батьками. Ці явища виникають внаслідок батьківського нерозуміння власних дітей. Праці „Як любити дитину” („Jak kochać dziecko”), „Право дитини на повагу” („Prawo dziecka do szacunku”), „Правила життя” („Prawidła życia”), а також інші твори, наукові та публіцистичні статті, оповідання гумористичного змісту постають не лише літературними творами, а й посібниками, за допомогою яких Я. Корчак привертає увагу дорослих до становища дитини в суспільстві, сім'ї, наголошує на обов'язку дорослого поважати дитину, надає поради і дорослим, і дітям у нелегкій праці зростання.

Проблеми спілкування та взаємовідносин між батьками і дітьми Я. Корчак пов'язує із нерозумінням дорослими (батьками) своїх дітей. Звідси виникають непорозуміння, конфлікти. Тому, Я. Корчак пропонує батькам прислухатися до власних дітей, переживати їх проблеми разом з ними, співдіяти. В розумінні педагога сімейне виховання, як і виховання взагалі (соціальна опіка) – це процес тривалий (постійний) та творчий. Соціальні стандарти та шаблони суспільного співжиття виступають додатковими обмеженнями та бар'єрами у вихованні, рівно як і деспотичне нав'язування своєї волі самими батьками. „І батьки, боячись, що їхнє дитя буде виглядати смішно, припускаються недоречних помилок. Найбільшою помилкою є приховування вад дитини і недоглядів у її вихованні, дитина до певного часу при гостях за добру винагороду являє собою взірець вихованості, а потім помститься”, бо „треба бути чуйним, а ми віддаємо перевагу заборонам” [3, с. 95-99].

Взаємовідносини між дитиною та батьками повинні опиратися на позицію партнерства, в якому обидві сторони – рівні, поважають одне одного, довіряють одне одному. Батьки дають свій досвід, а діти – знання про себе, свої переживання, потреби, інтереси, страхи і т. д. Пізнання один одного – важливе завдання, але й умова налагодження взаємовідносин та формування сімейної атмосфери, оптимального середовища взаєморозуміння та любові. Дорослі часто ігнорують такою порадою вважаючи її занадто примітивною чи, навпаки, складною до виконання. Примітивність чи простота проявляється в тому, що діти, на думку батьків, не розумні, малі, не здатні мислити правильно. Складною порада здається тим батькам, котрі розуміють її значення та не знають способу реалізації. В цьому випадку Корчак пропонує незмінний принцип дії – педагогічна рефлексія та емпатія – спосіб подивитися на речі, світ і процеси, які в ньому відбуваються з позиції дитини занурившись в сферу її емоцій.

Ще одним напрямком роботи педагога було виховання вихователів. Я. Корчак цінував „розумного” вихователя, який не прагне до певного, заданого заздалегідь результату і взагалі не має „правильної моделі” людини. Найголовніше створити умови для природного процесу розвитку, до розкриття індивідуальних здібностей, внутрішнього неповторного потенціалу. Розумний вихователь, на думку Я. Корчака, спрямовує свої зусилля на підтримку внутрішньої тенденції дитини до самоактуалізації. Ключовим в цьому процесі було зміна мислення, погляду на дитинство, дитину, дорослих, їх взаємодію і на самого себе, який є активним учасником процесу формування молодшої особистості, за що несе також і відповідальність. Розумний вихователь Я. Корчака – це людина, яка постійно самовдосконалюється, розвивається. І за таким принципом сприяє розвитку своїх вихованців.

Розумний вихователь – це дослідник. Діагностика та спостереження – основні інструменти педагога. Я. Корчак на власному прикладі показував важливість досліджень, їх фіксація та

подальший аналіз. Такий метод роботи (документування) застосовувався як в практиці роботи, так і в процесі самовдосконалення. Самоаналіз та внутрішній діалог ставали внутрішніми цензорами та не дозволяли педагогу перетворитись на тирана, доглядача, рутинника.

Програма формування корчаківського „розумного вихователя”:

- свідомий професійний вибір з чітким усвідомленням завдань, які ставляться в процесі роботи, розумінням обсягу обов'язків та відповідальності за можливі наслідки за власні професійні дії;

- постійне самовдосконалення та самоосвіта як в теоретичному так і в досвідному значенні (спостереження за вихованцями та самоспостереження);

- формування позиції повної відповідальності за професійні дії та поведінку вихованців;

- реалізація триєдиного методу виховного впливу: розуміння-терпеливість-прощення з умовою забезпечення можливості активності та творчості дитини;

- створення педагогічних ситуацій, сприятливих для трансформації зовнішнього виховного впливу у внутрішні переконання та сприяння самовихованню.

До педагога-вихователя ставилися такі професійні вимоги: бути самокритичним, працьовитим, дисциплінованим, толерантним; вміти контролювати свої емоції та почуття; проявляти культуру у спілкуванні та поведінці з дітьми і співпрацівниками та культуру в зовнішньому вигляді; дбати про власний професійний образ та культуру мовлення; виховувати в собі вміння розуміти дітей; аналізувати педагогічну ситуацію виходячи з норм і правил поведінки взаємообумовлених з дітьми; любити та поважати дітей і колег, бути лагідним, радісним.

А. Левін так означив основні цінності виховної системи Януша Корчака:

- „Немає таких цінностей, котрі можна переказати чи прищепити дітям ззовні нав'язуючи їх у формі раз і назавжди визначеної чи усталеної правди. Коли ми намагаємось їх переказати, вони не можуть бути обов'язковими догматами (релігійними чи соціальними).

- Цінність стає значимою і окреслює життя людини тільки тоді, коли дозріває в ній, поступово і неухабно розвивається.

- До кожної цінності, якщо вона має бути втілена і визнана людиною, кожен мусить досягати сам, власною працею, терпінням, інколи блукаючи і шукаючи, постійно коригуючи свої настанови і вчинки.

- Якщо людина приймає таке рішення, працює, здобуває мозолі – тільки тоді стає собою, точніше стає кимось. В протилежному випадку стане маріонеткою, істотою маніпульованою, що підлягає, безвільно, різним стереотипам мислення і поведінки” [6, с. 207-208].

Аналізуючи вище сказане можемо зробити наступні висновки щодо використання педагогічної спадщини Я. Корчака в системі соціально-педагогічної роботи в Україні.

1. Соціально-педагогічна діяльність, тобто допомога особам, які її потребують повинна стати свідомим вибором майбутнього фахівця.

2. Життєвий і професійний шлях педагога-вихователя – це, насамперед, постійне самовиховання та самовдосконалення, адже мінливість обставин вимагають швидкого професійного реагування.

3. Робота з різними категоріями населення (і особливо з дітьми), у кризових ситуаціях, вимагають від педагога необхідних особистісних якостей (емпатія, організованість, доброзичливість, розуміння, терпеливість) поряд з професійними знаннями, уміннями та навичками.

4. Професіональне виконання поставлених завдань – це новий досвід, яким необхідно ділитися з молодими фахівцями, і який водночас служить інформативною базою для проведення самоаналізу професійної діяльності з метою її вдосконалення. В цьому контексті виникає необхідність у документуванні результатів виконуваної роботи.

5. У роботі з дітьми та дітьми-сиротами важливою залишається педагогічна рефлексія. Вміння проникнути в ситуацію з позиції дитини, зануритися в дитячий світ, розуміти потреби, інтереси дітей, їх прагнення та особливості реагування на навколишній світ та процеси в ньому є запорукою та первинним елементом технології вирішення проблеми, виходу з конфліктної ситуації, налаштування на позитивний клімат міжособистісної взаємодії.

6. Пріоритетною складовою професійного характеру педагога повинна стати емпатія, як особистісна якість та професійна риса. Співпереживання та співчуття в процесі міжособистісної взаємодії, співвідчування проблеми, емоційного стану, ситуації на професійному рівні відображає основну мету діяльності працівника соціальної сфери.

7. Професійне вміння, яке дозволяє активно залучати клієнта до вирішення особистої проблеми – соціально-педагогічне мислення педагога. Я. Корчак підкреслював важливість ґрунтовного осмислення події, вчинку, ситуації. Педагог, який має соціально-педагогічне мислення, здатен ефективно будувати власну роботу з дітьми-сиротами в дитячому будинку, здійснюватиме ефективну профілактичну, превенційну та інші види професійної діяльності, бо

уміло може поєднувати теорію та практику, передбачати зміни важливі для професії і бути до них готовими, проявляти компетентність у міжособистісній комунікації [1, с. 115-116].

В контексті підготовки майбутніх професіоналів щодо організації їх міжособистісних контактів з дітьми особливу роль відіграє життєвий досвід Я. Корчака, його багаторічне становлення як професіонала, його особлива педагогічна інтуїція та практичний багаторічний здобуток, що займає чільне місце в скарбниці педагогічної та соціально-педагогічної науки і практики.

Збагачення знань сучасних українських педагогів-практиків спадщиною Я. Корчака, яка просякнута ідеями дитиноцентризму (визнання унікальності дитини та дитинства, повага до дитини, її прав, толерантність, рівноправність з дорослими) може здійснюватися також через запровадження у підготовці майбутніх педагогів окремих тем в навчальних дисциплінах „Педагогіка”, „Історія педагогіки”, „Соціальна педагогіка”, „Історія соціальної педагогіки і соціальної роботи”, „Технології соціально-педагогічної роботи” та ін., розробку спецкурсів відповідної тематики, написання наукових робіт, проведення студентських конференцій тощо. Така робота забезпечить підвищення якості їх фахової підготовки до роботи з дітьми груп ризику у складних соціально-економічних умовах сьогодення.

Соціально-педагогічна діяльність Януша Корчака в сиротинцях Будинок Сиріт та Наш дім становить багатий досвід, який залишається актуальним і сьогодні, адже набутий педагогом в складних умовах суспільно-політичної нестабільності та зовнішньої агресії. Авторські методи, форми і технології роботи, запропоновані в свій час Я. Корчаком, були новаторськими та радикальними, такими, що трансформували ставлення дорослого до дитини, сьогодні ж створюють підвалини для становлення дитини в центр усіх життєвих процесів, що відбуваються навколо неї, активним учасником яких вона повинна бути.

Список використаної літератури:

1. Мисько В. Використання педагогічної спадщини Януша Корчака у професійній підготовці майбутніх соціальних педагогів / В. Мисько // Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи та корекційної освіти : матеріали регіональної наук.-практ. конф. з нагоди 15-річчя кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти – 2015. – Жовтень. – С. 112–116.
2. Ольчак-Ронікер Й. Януш Корчак. Сторінками біографії. [Текст] / Й. Ольчак-Ронікер ; пер. з пол. / А. Павлишин. – Київ : Дух і літера, 2012. – 504 с.
3. Януш Корчак. Дитя людське : Вибрані твори / упор. С. Петровська, пер. з пол. В. Каденко, О. Ірванець, К. Москалець. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2007. – 536 с.
4. Korczak J. Dzieła: W 16 t. T. 4. Szkoła życia. Obrazki szpitalne. Artykuły pedagogiczne i medyczne (1900-1912) – W.: Oficyna Wydawnicza Latona, 1998. – 597 s.
5. Korczak J. Dzieła: W 16 t. T. 11 (1). Prawidła życia. Publicystyka dla dzieci. – W.: INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH PAN, 2003. – 516 s.
6. Lewin A. Korczak znany i nieznan. – W. : Wyższa szkoła pedagogiczna, 1999. – 547 s.

*Рецензент – д.пед.н., професор,
завідувач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Т. О. Логвиненко*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У КОНТЕКСТІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Ю. Ю. МОСЕЙЧУК

Професійна підготовка майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах (ВНЗ) віддзеркалює всі процеси, що відбуваються в нашому суспільстві, а також через зміст, методи, форми навчання забезпечує майбутнім фахівцям високий рівень професійної готовності до конкретного виду професійної діяльності. Повністю поділяємо позицію О. Сопотницької стосовно того, що „професійна діяльність вчителя фізичної культури безпосередньо проявляється в організації навчально-виховного процесу, актуалізує необхідність розширення соціально-педагогічних, психолого-педагогічних знань, оволодіння практичними вміннями і навичками, підвищує, вимагає творчої ініціативи, загальної та методологічної культури” [11, с. 1].

Як доводять Л. Биковська [2] та В. Коцур [5] у найбільш загальному розумінні професійна підготовка студентів у ВНЗ передбачає цілеспрямовану організацію процесу оволодіння необхідними знаннями і навичками, результатом якого та головною якісною характеристикою є професіоналізм майбутнього фахівця.

Насамперед варто акцентувати увагу на тому, що нині в освітньому просторі України прийнято та діють ряд нормативних документів, які на загальнодержавному рівні декларують світоглядні та правові основи організації підготовки майбутніх фахівців у навчальних закладах різних рівнів акредитації, які зможуть забезпечити, на основі засобів фізичного виховання, високий рівень фізичної культури своїм вихованцям. Зокрема, до складу нормативно-правової бази, що визначає процесуальні параметри професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури відносять Закони України „Про вищу освіту” (2014 р.), „Про фізичну культуру і спорт” (2011 р.), Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту (2004 р.), Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр. (2012 р.), Концепцію Загальнодержавної програми „Здоров’я 2020: український вимір” на 2012–2020 роки (2011 р.). У наведених нормативних актах, як доводить В. Лукашук [6] у нормативних документах задекларовано головні правові засади професійної підготовки нової генерації фахівців, які здобувши вищу освіту зможуть поставити фізичну культуру та спорт на високі щаблі розвитку.

У процесі дослідження було з’ясовано, що теоретичним та методичним питанням удосконаленню національної системи фізичного виховання студентської молоді присвятили свої праці І. Гасюк, Т. Круцевич, А. Кухтій, Б. Шиян та ін. Дисертаційні дослідження українських науковців А. Бабенка, М. Карченкової, К. Дроздової, Є. Жуковського, Л. Іванової, Ю. Мусхаріна, Н. Свірщук, О. Тимошенка, А. Чепелюк та ін. висвітлюють багатоманітні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у ВНЗ. Однак можемо констатувати той факт, що системних досліджень, які б були спрямовані на з’ясування потенціалу неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності „Середня освіта. Фізична культура”, яка б була спрямована на формування у студентів високого рівня культури здоров’я нами не було виявлено. Цей факт було покладено в основу написання статті.

Мета статті полягає у дослідженні наукових підходів до організації неперервної професійної підготовки студентів, які здобувають освіту навчаючись на факультетах фізичного виховання. Завдання: 1) проаналізувати загальні психолого-педагогічні підходи до професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури; 2) обґрунтувати доцільність неперервної освіти у контексті формування у майбутніх фахівців спеціальності „Середня освіта. Фізична культура” високого рівня культури здоров’я.

Погоджуємося з висновком Л. Сущенко [13] про те, що майбутнього фахівця фізичного виховання і спорту необхідно розглядати як „особистість, яка цілеспрямовано здобуває у вищих навчальних закладах спеціальність, що пов’язана з організацією навчально-виховного процесу щодо підтримки певного рівня фізичної культури населення або спрямована на досягнення вищих спортивних результатів на олімпійській, світовій чи регіональній аренах у командному або індивідуальному вимірах” [13, с. 211].

Вивчаючи теоретико-методологічні аспекти професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту Л. Сущенко [12], прийшла до думки, що вона повинна охоплювати три взаємопов'язані складові:

- професійну (підготовка майбутніх фахівців до опанування професійними знаннями, виконання професійних функцій, оволодіння конкретними видами професійної діяльності);
- особистісну (підготовка до професійного самовизначення, професійної самореалізації та професійної самоактуалізації упродовж життя);
- технологічну (використання технологій професійного вдосконалення в конкретному виді спорту).

Аналізуючи педагогічні аспекти професійної підготовки майбутнього фахівця з фізичного виховання та спорту Н. Башавець [1] довела, що знання посідають головну роль у змісті підготовки студентів у ВНЗ. На думку В. Наумчука [8] найбільш значущими показниками, які характеризують професійну підготовку майбутніх фахівців необхідно визнати якість знань, розвиток на високому рівні умінь, належну спортивно-технічну підготовку, активну участь у громадському житті, любов до дітей та своєї професії. Означені показники дають можливість об'єктивно визначити рівень професійної підготовки студентів до реалізації професійної діяльності у якості вчителя фізичної культури.

Отже, у найбільш загальному контексті, професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури і спорту доволі складний процес, який характеризується обґрунтованими засадами формування у студентів професіоналізму, завдяки якому вони будуть конкурентоспроможними на ринках праці. Професійна підготовка базується на науково обґрунтованій системі суб'єкт-суб'єктної взаємодії студентів і професорсько-викладацького складу ВНЗ. Професійну підготовку майбутнього фахівця можна розглядати як багатоаспектний процес, що охоплює світоглядно-ціннісні установки, сформовану мотиваційну сферу, комплекс теоретичних знань, умінь та навичок, а також особистісні риси та властивості, які дадуть змогу у майбутньому кваліфіковано здійснювати професійну діяльність без втрат для психічного та фізичного здоров'я.

Відзначимо, що у професійній підготовці майбутніх учителів фізичної культури, у нашому баченні, чільне місце має посідати сформована належним чином культура здоров'я. Саме здоров'я вважається запорукою благополуччя суспільства. «В Україні стан здоров'я населення, особливо молоді, дедалі більше набуває загрозливого характеру з погляду життєздатності та безпеки нації» [7, с. 6]. У своєму дослідженні ми виходили з тих міркувань, що учитель фізичної культури, займаючись фізичним вихованням має мати належну культуру здоров'я, щоб особистісним прикладом надихати своїх учнів. З огляду на наведені факти, необхідно запровадження системного та виваженого підходу до процесу формування високого рівня культури здоров'я, що має відбуватися цілеспрямовано та неперервно у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ.

Вважаємо, що освіта, яка триває протягом усього життя, у контексті формування культури здоров'я, зможе забезпечити майбутнім фахівцям особистісне зростання, а також високий рівень соціальної адаптації в соціумі. Підкріплення такої своєї позиції ми знайшли у „Хартії про ціложиттєве навчання” [14]. У цьому документі задекларовано, що набувати нові знання та компетентності, опановувати нові технології, розуміти нове інформаційне довкілля особа може впродовж усього свого життя. Таким чином, навчання протягом життя, тобто неперервна професійна підготовка, може забезпечити майбутнім учителям фізичної культури не лише належні можливості для збереження і зміцнення свого власного здоров'я, а й дозволить отримати затребуваність на ринку праці. У найбільш загальному аспекті реалізація неперервності освіти пов'язана із можливістю максимально повної інтеграції інформації на індивідуально-особистісному рівні у певній логічній послідовності.

У процесі дослідження, ми прийшли до розуміння того факту, що з психолого-педагогічної точки зору для того, щоб майбутні фахівці були готовими до професійної діяльності, що охоплює культуру здоров'я, вони повинні пройти професійну підготовку, здобувши освіту. Сутність такої професійної підготовки зводиться до:

- 1) процесу викладання (передача викладачем відповідних знань та формування умінь і навичок);
- 2) процесу учіння (оволодіння самим студентом знаннями, вміннями, навичками);
- 3) результату (кінцевий продукт – готовність до професійної діяльності). Усе це можливо досягнути лише на основі запровадження неперервності професійної підготовки.

Розглянемо загальні теоретичні засади неперервності освітньої діяльності. Так, на основі аналізу публікації Н. Ничкало [9] встановлено, неперервна освіта реалізується шляхом:

- формування потреби й здатності особистості до самонавчання та саморозвитку протягом здобуття вищої освіти;
- розробки інтегрованих навчальних планів та програм для професійної підготовки кваліфікованих фахівців;

- оптимізації системи перепідготовки фахівців і підвищення їхнього фахового рівня;
- створення системи навчальних закладів для забезпечення освіти дорослих відповідно до потреб особистості та ринку праці.

Відзначимо, що усі висвітлені шляхи є доступними і в організації навчання майбутніх учителів фізичної культури на основі концепції неперервної освіти у контексті формування у них належного рівня культури здоров'я.

Відзначимо той факт, що нині завдання неперервної освіти передбачає створення необхідних умов для особистого та професійного розвитку людини під час її освіти. Погоджуємося із І. Зязюном [4], у тому що для забезпечення неперервності освітнього процесу доцільно узгодити перехід від етапу загальної освіти до вищої освіти, налагодити взаємозв'язок між результатами вузівської освіти і змістом подальшого підвищення кваліфікації.

На основі проведеного семантичного аналізу дисертаційного дослідження А. Райцева [10] встановлено, що педагогічній концепції організації неперервності процесу навчання притаманна цілісність, суть якої можна трактувати через такі поняття як: прогностичність, гнучкість та спадкоємність. Отже, прогностичність передбачає зорієнтованість освіти на перспективні запити і потреби особистості як в матеріальній, так і в духовній сфері розвитку. У цілому прогностичність спрямована на забезпечення особистісного та професійного розвитку фахівця. У цілому прогностичність базується на внесенні своєчасних коректив в навчальні плани та програми, а також розробці прогностичної моделі випускників ВНЗ (ОКХ „бакалавр”, ОКХ „магістр”). Гнучкість, насамперед, пов'язана з відкритістю освітнього простору та різноманітністю існування усіх типів учбових закладів та форм навчально-пізнавальної діяльності. Тоді як спадкоємність припускає поступовий перехід від одного освітнього ступеня до іншого на основі послідовності зміни вимог до обсягу знань, умінь і навичок. Спадкоємність дозволяє охарактеризувати освітній процес через органічний зв'язок змісту, методів і форм навчання.

З методологічної позиції у контексті неперервності формування культури здоров'я доцільно спочатку охопити освітою учнів профільних класів у загальноосвітніх навчальних закладах чи ліцеїв, або коледжів при ВНЗ, пізніше освітній процес в ВНЗ та здобуття студентами ОКР „бакалавр”, а потім необхідно дати можливість вдосконалити знання, уміння та навички студентам під час навчання у магістратурі, а також активно продовжувати цей процес під час професійного вдосконалення учителів на базі інститутів післядипломної педагогічної освіти. Таким чином, ми зможемо забезпечити „вертикальну” та „горизонтальну” інтеграцію та гнучкість усієї системи формування культури здоров'я у контексті її неперервності.

У нашому баченні педагогічна концепція неперервності професійної підготовки буде дієвою за умови, коли відбудуться такі процеси, як:

- запровадження неперервності й наступності освіти;
- використання педагогічного супроводу та психолого-педагогічної підтримки особистості з боку викладацького корпусу у ВНЗ під час здобуття освіти;
- оптимальне поєднання теоретичної та практичної складової під час навчання;
- узгодження традиційних підходів до освітнього процесу із педагогічними інноваціями.

Вважаємо, що проблема неперервності процесу формування культури здоров'я має розглядатися на основі перспективи поступового нарощування повноти та об'єму інформативно-змістового простору на кожному ступені неперервної освіти. Орієнтиром під час професійної підготовки студентів повинен бути пріоритет формування професіоналізму у сфері культури здоров'я і можливості його наповнення у відповідності із теоретичним і практичним досвідом, який вони здобувають. А саме, у цьому контексті вважаємо за доцільне суттєво вдосконалити навчально-методичне забезпечення таких навчальних дисциплін як „Загальна теорія здоров'я” (4 кредити, 7 семестр), „Основи здорового способу життя” (4 кредити, 8 семестр)), що дозволяє визначити ефективність формування культури здоров'я у процесі неперервної професійної підготовки майбутніх бакалаврів з урахуванням особливостей професії учителя фізичної культури. Зокрема, майбутнім бакалаврам буде запропоновано розробку власних проєктів, які спрямовані на вдосконалення когнітивного та конативного складника культури здоров'я на основі використання сучасних інформаційних технологій та засобів фізичної культури. Такі завдання спонукатимуть майбутніх учителів фізичної культури до творчого підходу та опанування креативними способами збереження та зміцнення здоров'я.

Під час навчання магістрів вважаємо за необхідне також внести корективи в організацію освітнього процесу. Зокрема, магістрам спеціальності „014. Середня освіта. Фізична культура”, які здобувають кваліфікацію „Магістр освіти. Вчитель фізичної культури, організатор спортивно-масової роботи, туристичної роботи” протягом 1,5 років навчання буде запропоновано вивчення такої навчальної дисципліни, як „Наукові засади здорового способу життя” (3 кредити, 3 семестр), що належить до циклу обов'язкових. Магістранти з метою поглиблення теоретичних знань та вдосконалення практичних умінь і навичок мають можливість серед навчальних дисциплін за вибором обрати такі як: „Сучасні методи діагностики здоров'я” (3 кредити, 2 семестр); „Сучасні

фізкультурно-оздоровчі технології у фізичному вихованні” (4 кредити, 3 семестр); „Основи оздоровчого харчування” (3 кредити, 3 семестр).

Погоджуємося із висновком, запропонованим С. Дружіловим [3] у тому, що у процесі неперервної професійної підготовки майбутнім фахівцям має бути забезпечено максимальні можливості для досягнення високого рівня професійної компетентності. у контексті нашого дослідження вважаємо доволі інформативним підхід науковця до виокремлення стадій компетентності, які може пройти майбутніх фахівців під час професійної підготовки. Зокрема, автор визначив чотири стадії компетентності, які характеризують професійну підготовку. Представимо нашу інтерпретацію цих стадій.

Перша стадія – „несвідома компетентність” – передбачає що в особи немає необхідних знань, умінь та навичок, причому цей факт чітко усвідомлюється. Ця стадія характеризується наступною самооцінкою „Я не знаю, що я не знаю”. Вважаємо, що стадія несвідомої компетентності характерна, в переважній більшості, для випускників середніх навчальних закладів, які готуються стати абітурієнтами та мають лише часткові знання з культури здоров'я та не мають практичних навичок щодо його зміцнення та збереження. Однак вони уже цілеспрямовано вибрали фах учителя фізичної культури та мають намір вступати в університети на факультети фізичної культури. Зазвичай такі школярі вибирають у старших класах напрям навчального процесу, який пов'язаний із поглибленим займанням спортом.

Друга стадія носить назву „свідома некомпетентність”. Вона характерна тим, що особистість усвідомлює, що її не вистачає професійних знань у тому напрямку, який обрано. Для цієї стадії властива формула „Я знаю, що не знаю”. На стадії свідомої некомпетентності суб'єкти повною мірою усвідомлюють свою професійну некомпетентність. Такий стан спричиняє підвищення у них внутрішньої мотивації для набуття знань і умінь з культури здоров'я. На цій стадії знаходяться студенти ОКР „бакалавр”, які навчаються на першому –другому курсі університетів, а тому мають лише опосередковані та загальні знання з фізичної культури у цілому та з культури здоров'я зокрема.

Встановлено, що третя стадія під назвою „свідома компетентність” передбачає те, що особистість чітко усвідомлює зміст професійних знань, розуміє потребу сформованості практичних умінь та навичок й частково уже їх сформувала, а тому може ефективно застосовувати, володіє професійним потенціалом та професійною спрямованістю, має відповідні ціннісні орієнтації та ідеали щодо культури здоров'я. Для цієї стадії характерна самооцінка за такою формулою „Я знаю, що я знаю”. Вважаємо, що за умови цілеспрямованої діяльності, майбутні учителі фізичної культури, що здобули ОКР „магістр” мають змогу досягнути цієї стадії компетентності ще під час навчання у ВНЗ.

Четверта стадія – „безсвідома” (автоматична) компетентність” – можлива лише тоді, коли професійні навички повністю інтегровані та вбудовані у свідому професійну поведінку. Вбачаємо, що такий рівень компетентності у культурі здоров'я має можливість здобути учитель фізичної культури у системі післядипломного навчання та на основі тривалої практичної діяльності на своєму робочому місці. Цей рівень притаманний для фахівців, які мають 3–5 років стажу роботи та свідомо переконані у необхідності збереження та зміцнення власного здоров'я, практично уміють це робити та підтримують у цьому прагненні своїх вихованців, виховуючи у них культуру здоров'я. У нашому розумінні ця стадія характеризує рівень майстерності фахівця.

У нашому розумінні, концепція неперервності професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у контексті формування у них високого рівня культури здоров'я полягає не стільки в організації неперервного освітнього процесу, скільки в цілеспрямованому та поступовому поєднанні окремих стадій компетентності, які б змогли привести до максимального ефекту та забезпечили б високий рівень професіоналізму майбутньому фахівцеві у діяльності, яка передбачає збереження та зміцнення здоров'я.

Проаналізовані теоретико-методичні засади неперервної професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у контексті збереження та зміцнення здоров'я на сучасному етапі розглядається як важливий інструмент формування професіоналізму. У контексті ефективної організації освітнього процесу першочерговим вважаємо проектування цілісної системи організації освітнього процесу, яка дасть можливість особистості зробити вагомий крок у професійному становленні, вдосконалить навички самоосвітньої діяльності та дасть можливість досягнути високого рівня культури здоров'я.

У процесі дослідження ми прийшли до усвідомлення того, що професійна підготовка фахівців у ВНЗ повинна бути спрямована на здобуття ними ґрунтовних і фундаментальних знань, формування умінь й навичок з обраної професії, а також студенти повинні під час навчання повинні розвинути мотиваційну сферу, особистісні соціально-значущі якості, які дозволяють їм кваліфіковано виконувати професійні обов'язки. Професійна підготовка студентів у ВНЗ повинна бути неперервною та базуватися на етапному здобутті освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр”, а пізніше „магістр”. У контексті формування у майбутніх фахівців спеціальності „Середня освіта.

Фізична культура” високого рівня культури здоров’я пропонуємо, насамперед, вдосконалити навчально-методичне забезпечення освітнього процесу.

Наші наступні публікації будуть присвячені висвітленню практичних механізмів реалізації системи формування культури здоров’я майбутніх учителів фізичної культури у процесі неперервної професійної підготовки засобами фізичного виховання.

Список використаної літератури:

1. Башавець Н. А. Педагогічні аспекти професійної підготовки майбутнього фахівця з фізичного виховання та спорту / Н. А. Башавець // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка / Чернігівський нац. пед. ун-т імені Т. Г. Шевченка ; голов. ред. М. О. Носко. – Чернігів : ЧНПУ, 2012. – Вип. 102, т. 2. – С. 324–326.
2. Биковська Л. Фізична культура як основа здорового способу життя / Л. Биковська, Я. Шпоренко // Фізичне виховання в школі. – 2009. – № 4. – С. 46–48.
3. Дружилов С. А. Становление профессионализма как процесс формирования концептуальной модели профессиональной деятельности / С. А. Дружилов // Журнал прикладной психологии / гл. ред. А. В. Сухарев. – 2004. – №6. – С. 56–60.
4. Зязюн І. А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти [Електронний ресурс] / І. А. Зязюн. – Режим доступу : <http://studentam.net.ua/content/view/7596/97/>. – Загол. з екрану.
5. Коцур В. Наукова, освітня, просвітницька місія університету / В. Коцур // Рідна школа. – 2012. – № 11. – С. 3–9.
6. Лукашук В. І. Аналіз нормативно-правової бази функціонування фізичної культури у ВНЗ / В. І. Лукашук // „SOCIOПРОСТІР: Міждисциплінарний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи”. – 2012. – № 3. – С. 46–52.
7. Міхеєнко О. І. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців зі здоров’я людини до застосування здоров’язміцнювальних технологій : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Олександр Іванович Міхеєнко; Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2016. – 491 с.
8. Наумчук В. І. Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор: Дис... канд. пед. наук: 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти / Володимир Іванович Наумчук; Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Т., 2002. – 232 с.
9. Ничкало Н. Г. Теоретико-методологічні проблеми і перспективи розвитку досліджень з неперервної професійної освіти / Н. Г. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць / за ред. І. Я. Зязюна, Н. Г. Ничкало. – К., 2001. – Ч. І. – С. 35–43.
10. Райцев А. В. Развитие профессиональной компетентности студентов в образовательной системе современного вуза : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Райцев Анатолий Васильевич. – Санкт-Петербург, 2004 – 309 с.
11. Сопотницька О.В. Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до тренерської діяльності в ігрових видах спорту : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Олена Валеріївна Сопотницька; Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. – Хмельницький, 2016. – 20 с.
12. Сущенко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) : [монографія] / Л. П. Сущенко. – Запоріжжя: Запорізький держ. ун-т, 2003. – 442 с.
13. Сущенко Л. П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / Людмила Петрівна Сущенко. – К., 2004. – 489 с.
14. Хартія про ціложиттєве навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eu-edu.org/news/info/87>. – Загол. з екрану.

ПИТАННЯ СТАТЕВОРОЛЬОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ ЧЕРЕЗ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ШЛЮБУ ТА СІМ'Ї У РАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ 1920-Х РОКІВ

О. І. ОНИПЧЕНКО

Проблеми формування нової морально-етичної парадигми розвитку радянського суспільства в 1920-ті роки торкнулась багатьох сторін: трансформація моральної свідомості суспільства, впровадження основних принципів партійної етики і специфічних рис комуністичної моралі, трансформація цінностей сім'ї та шлюбу в контексті нової ідеології і пролетарської моралі, визначення ідейно-моральних принципів реформування системи освіти та виховання, зокрема статеve дітей та підлітків.

Дослідження проблеми статево-рольової соціалізації молоді у радянському суспільно-політичному дискурсі 1920-х років дає можливість скласти цілісне уявлення про соціально-моральні процеси означеного періоду у всьому їх різноманітті органічного зв'язку з історичним розвитком суспільства, по-новому побачити один з найцікавіших і ключових періодів розвитку держави.

Аналіз спроб реформувати базисні людські зв'язки – відносини між статями, статева мораль, а разом з ними сімейно-шлюбні відносини, пов'язані з ними уявлення і норми, що стосуються дозволеного і забороненого в поведінці індивідів, реакція на це носіїв влади.

Мета статті – проаналізувати питання статево-рольової соціалізації молоді через становлення інституту сім'ї та шлюбу як базових цінностей моральної свідомості в очах суспільства і влади, показати в динаміці розвиток проблем стате-вих відносин молоді; розглянути теорію і практику розвитку сімейно-шлюбних відносин в контексті аналізу морально-етичних, ідеологічних, юридично-правових, педагогічних аспектів розвитку радянського суспільства 1920-х років.

Дискурс щодо інституту шлюбу та сім'ї, шлюбно-сімейних відносин та відповідної статево-рольової соціалізації молоді представлено у дослідженні як п'ять різних дискурсів: ідеологічний (погляди партійних ідеологів і державних діячів 1920-х рр.), літературно-художній (аналіз масової художньої літератури тих років), статистичний, юридичний і педагогічний. Розглянемо детальніше кожний з них.

Ідеологічний дискурс 1920 рр. базувався на марксистській ідеї про те, що побутові умови та матеріальний світ визначають свідомість людини. Тому реформа побуту і разом з нею оновлені відносини між чоловіками і жінками – як вважалося тоді – мали важливе політичне значення, й у зв'язку з цим в обговоренні, такої „приватної теми”, як відносини між статями, взяли участь багато керівників партії і уряду обох статей І. Арманд, М. Бухарін, П. Виноградська, О. Коллонтай, Н. Крупська, А. Луначарський, Д. Рязанов, Л. Троцький, О. Ярославський тощо. Головне, на чому сходились практично всі більшовицькі ідеологи – неприпустимість збереження колишніх форм сімейно-шлюбних відносин, „побудованих на голому економічному розрахунку”, необхідність створення нового побуту, нової сім'ї, нових стосунків, заснованих на „духовній близькості”. До речі, Радянська влада і радянська ідеологія з самого початку були налаштовані пронаталістски – на користь високої народжуваності, одухотвореної високими моральними відносинами та ідеалами. Це пояснюється тим, що менталітет суспільства базувався на багатовіковій православній культурі і розглядав материнство як „соціальну функцію” жінок, кожна з яких зобов'язана її виконувати [9, с. 12].

Слід зазначити, що під час дискусій з питань моралі стате-вих відносин, деякі партійні лідери вважали, що велика кількість питань щодо теорій статі, які здебільшого є гіпотезами, притому часто довільними, впливає з особистих потреб. Саме прагнення виправдати перед буржуазною мораллю власну ненормальність або надмірне статеve життя і створити терпимість до себе. Партійні ідеологи рекомендували в цьому випадку радянській молоді сублімувати стате-ву енергію та займатися не любов'ю, а спортом, гімнастикою, плаванням, екскурсіями, фізичними вправами. Але далеко не всі громадяни погоджувалися зі своїми політичними лідерами в цьому питанні, адже декому результатами революції хотілося користуватися негайно. В деяких колах

популярною стає горезвісна теорія „склянки води”, згідно з якою задоволення потреб статі в радянському суспільстві повинно здійснюватися так само легко, як випити склянку води.

В цей період представники іншої точки зору (найбільш активні серед старих партійців, що приймали участь у дискусії минулого С. Смидович, Ем. Ярославський і А. Луначарський) у своїх виступах одностайно засуджувалися „революційні ексцеси” початку 20-х років – теорія „вільної любові”, повне заперечення цінності „буржуазної” родини й необґрунтовані надії на колективну турботу про дітей. У своїй книзі „Про побут” А. Луначарський пояснював: „У нашому суспільстві єдино правильною формою родини є тривала парна родина.... чоловіки й поховання жінки під тягарем домашнього господарства, – позбавлена цих рис парна родина, тривалий союз в ім'я загального будівництва життя, народження й виховання дітей є єдина форма, що нам потрібна” [7, с. 10].

Дуже жваво обговорювали питання легітимізація нових норм шлюбу і сім'ї, оскільки політичні, економічні, соціальні зміни в СРСР призвели до змін у всіх сферах життя людей, в тому числі й у сімейному побуті. Релігійно освячений церковний шлюб, єдиний легітимний, був позбавлений своєї юридичної сили декретом від 18 грудня 1917 р. (Декрети Радянської влади від 25 жовтня 1917 р. – 16 березня 1918 р.) стаття 1 якого свідчила: „Російська республіка надалі визнає лише цивільний шлюб. Церковний шлюб, поряд з обов'язковим цивільним, є приватною справою наречених”. Православна церква бачила в цьому нововведенні прагнення підірвати не лише релігійні, але й моральні основи сім'ї, ломку старого життєвого устрою [1; 2; 3, с. 32;].

Юридичний дискурс стосовно нового закону про шлюб та сім'ю обговорював надані рівні права подружжю. Вперше жінка, що вступає в шлюб, могла зберігати своє прізвище, мати окреме від чоловіка місце проживання, розпоряджатися своїми доходами, а в разі розлучення в рівній мірі претендувати на сімейну власність. Новий шлюбний закон не відміняв церковних церемоній, але позбавляв їх права легалізації шлюбного стану. Відтепер законною вважалася лише громадянська реєстрація, причому як церемонія одруження, так і процедура розлучення значно спрощувалися. Більш того, новий закон відміняв поняття „незаконнонароджений” – як народжені в шлюбі, так і поза шлюбом набували однакові права [7].

Але, як показала практика, прийняття такого прогресивного закону у відсталій, зруйнованій революцією і громадянською війною країні було явно передчасне. Держава де-факто не могла гарантувати того, що обіцяла на папері, тобто автоматично жінка не могла стати рівноправною. Як і раніше, вона була менш освічена, заробляла (у разі її зайнятості у виробництві) менше чоловіка і значно більше, ніж він, була завантажена домашнім господарством, мала місце економічна залежність від чоловіка. Отримуючи де-юре свободу у шлюбі на папері, жінка опинялася в реальних труднощах в результаті легко одержуваного розлучення. Як правило, вона залишалася з дитиною на руках, без професії і без економічної підтримки з боку чоловіка. Держава могла лише мріяти про майбутні безкоштовні дитячі садки і громадські кухні, але фактично взяти під свій захист всіх самотніх матерів не мала можливості, а отже кількість сиріт, безпритульних і безробітних у країні не ставало менше [7, с.3].

Як зазначає дослідниця О. Петренко, радянське законодавство і соціальна політика у питаннях статі, шлюбу і дітонародження в 20-х роках були дуже сміливими і прогресивними, порівняно з іншими країнами. Жінки залучались у сферу виробництва, встановлювалась система квот для жінок як окремої категорії населення, проводились заходи із соціальної підтримки материнства на підприємствах, легалізувались аборти, полегшувалась процедура розлучення, жінка „звільнялась від кухонного рабства” через колективізацію домашньої праці. Жінки залучались до роботи у жіночих відділах при партійних комітетах, які проводили мітинги, виставки, виховні заняття. Але революційне руйнування усталених ідеалів, заперечення фундаментальних принципів і людських цінностей, зокрема релігії, привели до „нової моралі” вседозволеності, безкарності, безвідповідальності, сколихнули найнижчі людські почуття і настрої. Причин для цього було багато: нестабільність життя, економічні труднощі, вимушена рання дорослість підлітків, ранній початок статевого життя, що безпосереднє впливало на статево рольову соціалізацію дітей та підлітків.

У зв'язку з цим у 1921 р. почалась розробка навчальних програм для нових типів шкіл. Програма з суспільствознавства для шкіл-семирічок включала відомості про сім'ю, рівноправ'я чоловіків і жінок. Частково відповідний матеріал знаходив відображення у програмах з літератури для шкіл II-го ступеня. У 1923–1925 роках науково-педагогічна секція Державної Вченої Ради Наркомпросу видала комплексні навчальні програми, у яких містились установки на моральну підготовку учнів до сімейного життя. Окремі методи радили висвітлювати статеві питання, питання проституції, шлюбу, материнства і дитинства, аналізувати почуття, обивательські погляди на сімейно-шлюбні стосунки [8].

Наступним етапом дискурсу щодо питань статевої рольової соціалізації молоді через шлюбно-сімейні відносини стало всенароднє обговорення нового „Кодексу законів про шлюб, сім'ю і опікунський право” наприкінці 1925 року з ініціативи ВЦВК по всій країні. Необхідність такої

масової дискусії мотивувалася, з одного боку, збільшеною активністю радянського населення, а з іншого – його глибокою зацікавленістю у вирішенні цього важливого питання. Протягом цілого року проект обговорювався на партійних, робочих і селянських зборах, дебатувався на сторінках радянської преси, про нього писали численні листи до редакцій газет і журналів.

Слід зазначити, що найбільшої розбіжності в обговоренні нового Сімейного кодексу викликав пункт про рівнянні зареєстрованих і незареєстрованих шлюбів, який надавав матері-одиначці право стягувати аліменти з батька дитини. Радянські юристи запропонували цей пункт з метою захисту економічних інтересів жінки, яка полягає у так званому громадянському шлюбі, оскільки в роки воєнного комунізму та НЕПу подібні неформальні в ЗАГСі шлюбні союзи були дуже поширені. Їх виникненню сприяли ломка інституту традиційної сім'ї, пропаганда нових соціальних цінностей, економічна розруха, зростання безробіття (особливо жіночого) і дисбаланс в чисельності чоловіків і жінок.

Однак така пропозицію радянських юристів забезпечити утримання матерів-одиначок за рахунок чоловіків викликало шалений опір багатьох соціальних груп населення, наприклад, одним з найбільш частих аргументів проти пункту про аліменти на утримання народженої поза зареєстрованого шлюбу дитини і непрацездатної матері було твердження, що подібний закон буде сприяти зростанню претензій до чоловіка від жінок, з якими він мав лише випадковий статевий зв'язок. У зв'язку з цим законодавці змушені були дати визначення незареєстрованого шлюбу, яке в первісному Сімейному кодексі було відсутнє. Відтак Стаття 12 нового Кодексу пропонувала приблизний перелік доказів шлюбних відносин, як-то: „факт спільного співжиття, наявність при цьому співжитті загального господарства і виявлення подружніх відносин перед третіми особами”. Дехто з учасників дискусії вважав, що подібний закон буде заохочувати аморальність і безвідповідальність, сприяти статевій розбещеності, та водночас принесе шкоди добробуту зареєстрованих сімей. З приводу останнього моменту особливо хвилювалися заміжні жінки, які вказували на факт, що невеликої зарплати чоловіка-працівника ледь вистачає на утримання однієї сім'ї і необхідність платити аліменти сім'ї „на стороні” відіб'ється на положенні законної дружини і дітей [7, с. 4].

Новим етапом у сімейній політиці СРСР став прийнятий у 1926 р. Кодекс законів про шлюб, сім'ю та опіку, який визнавав законними фактичні шлюби: таким чином, реєстрація шлюбів стала не обов'язковою. Фактично існуючі шлюби – зареєстровані чи незареєстровані – були зрівняні і надавали подружжю однакові права, даючи правовий захист неформальним шлюбним відносинам.

Прийняття сімейного Кодексу 1926 р. можна розцінити двояко. З одного боку, він з'явився підтвердженням пропагандистської тези про свободу шлюбних відносин, а з іншого – констатацією нової і вже існуючої моральної норми. Очевидно, що Кодекс 1926 р. викликав неоднозначні оцінки у суспільстві: від повного неприйняття в середовищі консервативної частини населення, вірною колишнім моральним традиціям, до активної підтримки в колах молоді [3, с. 32].

Дискурс художньої літератури 1920-х рр. досліджувався в публікаціях О. Коллонтай (яка була і письменницею), Н. Брикїна, В. Каліннікова, Ф. Гладкова, П. Романова, С. Малашкіна, К. Гумілевського, М. Чумандрина, С. Семенова, В. Рудіна, Н. Векстерн, які особливо яскраво відобразили ті нововведення взаємин між статями, процес статевої соціалізації молоді, які відображали різні (у тому числі потворні форми) розпочатого будівництва „нового побуту”, сімейно-шлюбних відносин, нових стосунків між чоловіками і жінками. Художня література описувала побут людей, їх звичаї і вчинки, іноді гротескно висловлюючи не загальний, а суб'єктивний погляд на події самих авторів. Різкій критиці піддавався дореволюційний „буржуазний” тип відносин між статями, заснований на голому матеріальному розрахунку. Протиставленням їм служили образи нового художньо розцвічені приклади „товариських стосунків між сексуальними партнерами (насправді ж часто безвідповідальністю чоловіків, рідше – жінок). В цих суперечках оголилися погляди молоді на нові моделі поведінки в побуті. Літературно-художній дискурс висвітлював погляди тих, хто взялися „конструювати” нову людину, часто направляючи дебати в русло „спокійного визнання” другорядності питань побуту і взаємини статей порівняно з іншими сторонами нової пролетарської моралі. Партійні ідеологи наполегливо радили письменникам, а ті – молоді, перенаправляти („сублімувати”) енергію з області статевих стосунків в область повної самовіддачі комуністичного будівництва.

Ближче до 1930-х рр. в літературному дискурсі стала відбуватися підміна колишньої ідеї емансипації від старих моральних норм до вільних стосунків між статями поверненням до необхідності вибудовування „тривалої парної сім'ї як єдиної форми сімейно-шлюбних відносин”. Це було потрібно пронаталістички налаштованій Радянській владі [9].

Статистичний дискурс 1920-х був, по суті, дискурсом політики, вираженим у статистичній формі. Автори тих років били на сполох з приводу дезорганізації сімейно-шлюбних відносин (дефамілізації), зростання кількості небажаних вагітностей та абортів, поширення проституції, захворювань, що передаються статевим шляхом тощо. Дискурс-аналіз статистики дозволив

реалізувати постановку проблеми про включеність сексуальної культури в загальну концепцію трансформації побуту, здійснити аналіз змін норм і стереотипів цієї культури, розкрити тенденції і суперечності соціокультурної динаміки статевої соціалізації дітей та підлітків, молоді в російському соціумі тих років.

Педагогічний дискурс, пов'язаний з такими іменами як А. Залкінд, В. Симонов, А. Лобус, Б. Райков, С. Быстрянский, Р. Солонович, М. Рубінштейн, Р. Сорохтин, Л. Писарева представлений на основі їх робіт, аналізу дидактичної та педагогічно-виховної літератури з проблем статі та статевого виховання, які безпосередньо впливали на процес статевої соціалізації дітей та підлітків, висвітлював спроби поставити під контроль психологію інтимних відносин у перші роки радянської влади.

Серед піднятих у той час соціальних проблем – крім статевої освіти – стояли і пов'язані з цим питання про спільне навчання хлопчиків і дівчаток, про введення в курс базових знань по „статевому питанні”, питання сублімації (заміщення) ідеї індивідуального фізичного благополуччя ідеєю загального прагнення зробити свій внесок у загальну скарбничку соціалістичного будівництва. Тема сексуальної розкритості жінки в новому суспільстві поєднувалася з обговоренням питання про те, яким чином така жінка буде реалізовувати свої репродуктивні обов'язки [9, с. 15].

Таким чином, статева соціалізація молоді крізь ідейно-теоретичну роботу по створенню нової моделі сім'ї і шлюбу, відповідної цілям і вимогам пролетарської моралі, проходила на тлі публічних дискусій з питань родинно-шлюбних відносин. Всі негативні явища у сфері статевої моралі списувалися на пережитки „буржуазних відносин”. „Будівництво нового побуту” абсолютизувалося і уявлялося як певна ідеальна модель, де немає місця безграмотності, некультурності, а побудова нового суспільства пов'язувалося з розвитком нових форм статевої взаємності [3, с. 34].

Отже, радянська влада в 1920-ті роки зробила серйозну спробу дискредитації традиційних шлюбно-сімейних відносин, і, в наслідок цієї політики, стало значне зростання кількості „вільних”, незареєстрованих шлюбів, розлучень, абортів, позашлюбних, покинутих, безпритульних та бездоглядних дітей і підкидьків; було зафіксоване статистично збільшення рівня проституції, насилля.

Дослідження цього питання приводить до висновку, що спроби створити модель нового побуту, сімейного, статевої культури і впровадити її у свідомість суспільства стикалися з труднощами і суперечностями реальності. З одного боку під час обговорення статевої соціалізації – бажання створити „нову породу людей”, з іншого боку – свідчення життєвих реалій про глибокі суперечності між повсякденною обстановкою і ціннісними орієнтаціями, що нав'язуються вихователями, між „ситуативними” тенденціями і довготривалими ідеалами (до того ж, які ще не стали загальними). Педагоги 1920-х рр. апробували методи „статевого виховання”, яким судилося утвердитися в наступні десятиріччя і які проіснували аж до цього дня - наглядати, повчати, попереджати, карати.

Зазначимо, що поступово відбулося витіснення дискусій про статі, інтимне життя людей з масових текстів та історико-культурологічних та педагогічних публікацій у напівзакритих сферу біології і медицини, що пов'язується з політичними трансформаціями. Саме посилення командно-адміністративної системи та її подальша ерозія справили винятковий вплив на зміни соціального та культурного життя і зокрема – на сексуальну культуру населення, можливість обговорення пов'язаних з нею питань у пресі. З початком 1930-х рр. проблеми взаємин між статями, існування дебатів з цих питань у недавні роки Непу замовчувалося. „Говоріння” на тему статі ставало закритим, табуованим і не мало відношення до життєвих реалій. Первісна зміна фразеології (обґрунтування доцільності переключення „статевої енергії” на більш високі соціальні цілі 1920-х рр.) змінилася радикальним моралізаторством 1930-х, яке проходило в рамках турботи про зміцнення шлюбу і сім'ї. Все це свідчило про те, що тему незабаром „закриють” зовсім.

Практика показала, що так воно й сталося. Масована пропаганда фамілізації і материнства, агітація на користь повернення до міцних сімейних зв'язків ставали виходом з демографічної кризи. З громадських дискусій 1930-х років зникло словосполучення „статеве питання”, хоча тема „сексуальної розбещеності” тодішньої молоді зрідка обговорювалася на сторінках молодіжної преси.

Згодом, у 1930-ті рр. радянська влада перейшла до репресивних, командно-адміністративних методів „виховання” членів суспільства. Вона обмежила свободу розлучень, заборонила аборт, відновила кримінальне переслідування гомосексуальності, заборонила комерційні видання еротики тощо.

Практична значимість дослідження в її очевидній схожості з розв'язуваними на сьогодні актуальними проблемами, насамперед демографічними, та можливості використання ідеологічними лідерами в їх політичній пронаталістській діяльності.

Список використаної літератури:

1. Декреты Советской власти. (25 октября 1917 г. – 16 марта 1918 г.) – Т. 1. – М., 1957.
2. Баталина В. В. Краткий курс по истории государства и права России : учеб. пособие [Эл. ресурс] / Баталина В. В. – Москва : Окей-книга, 2007. – 176 с. – Режим доступа : <http://lawbook.online/istoriya-prava/zakonodatelstvo-brake-seme-1917-28107.html>
3. Захарова Л. Б. Социальные преобразования в российском обществе 1920-х годов : формирование новой морально-этической парадигмы : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра ист. наук / Л. Б. Захарова. – Казань, 2013 – 26 с.
4. Історія сімейного законодавства Росії з 1917 по теперішній час [ел. ресурс] – Режим доступу : http://studme.org/122811288217/pravo/istoriya_semeynogo_zakonodatelstva_rossii_1917_nastoyashee_vremya
5. Кравченко Т. В. Статеве виховання школярів у вітчизняній педагогічній теорії та практиці 20-30 років ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01. / Т. В. Кравченко. – Кіровоград, 2009. – 20 с.
6. Мижева С. Р. Проблемы полового воспитания в отечественной школе и педагогике конца XIX – начала XX веков : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук / С. Р. Мижева. – Пятигорск, 2011 – 22 с.
7. Осипович Т. Проблемы пола, брака, семьи и положение женщины в общественных дискуссиях середины 1920-х годов [Эл. ресурс] / Т. Осипович – Режим доступа : http://ecsocman.hse.ru/data/006/743/1217/018Tatyana_OSIPOVICH.pdf
8. Петренко О. Б. Відображення проблем ґендерної освіти та виховання у радянській педагогічній пресі періоду НЕПу (1921–1929 рр.) / О. Б. Петренко // Історико-педагогічний альманах. – К., 2006. – Вип. 2. – С. 35–41.
9. Пушкарев А. М. Отношения между полами в общественных дискуссиях 1920-х гг. в России (отечественная и зарубежная историография) : автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук / А. М. Пушкарев. – М., 2008. – 25 с.

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК УСПІШНОГО РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

**В. Г. ПИЛИПІВ,
Н. В. ВОЛИНЕЦЬ**

Одним із найважливіших психологічних аспектів управління бізнесом є корпоративна культура. Вона тісно пов'язана з загальною стратегією розвитку підприємства та системою організації діяльності персоналу ресторанного бізнесу. На сьогодні дослідження питання корпоративної культури (корпоративного спілкування) є дуже актуальним. Корпоративна культура є ключовим чинником ефективності бізнесу.

Знання, вміння, навички в організації взаємодії людей, а саме: взаємодії в діловій сфері, дозволяють встановлювати психологічний контакт між діловими партнерами, досягати розуміння в процесі спілкування. В основі корпоративної культури лежать загально прийняті потреби до спілкування, нерозривно пов'язані з визнанням неповторності, цінності кожної особистості (ввічливість, коректність, тактовність, скромність). Актуальність корпоративного спілкування як основного аспекту корпоративної культури виникає із потреб успішного розвитку закладів ресторанного бізнесу та з відсутністю сучасних економічних та психологічних розробок щодо формування корпоративної культури в закладах, основною діяльністю яких є покращення атмосфери гостинності.

Ресторанний бізнес – специфічна сфера, де спілкування людей займає понад 90% робочого часу. Заклади ресторанного бізнесу мають корпоративну культуру тоді, коли вони мають тривалу історію формування колективних базових уявлень. Підприємства можуть не сформувати корпоративну культуру, якщо вони мають мало змістовну історію або високу плинність кадрів. Керівники та власники закладів ресторанного бізнесу повинні зосередити свою увагу на пошуках нових шляхів підтримання конкурентоспроможності вітчизняних закладів, адже це є важливим джерелом прибутків. Таким чином, залучення новітніх психологічних наробок є основою цього процесу.

Корпоративна культура безпосередньо пов'язана з теорією організації та менеджменту, яка досліджувалась у працях іноземних вчених В. Євтушевський, Г. Захарчик, О. Грішнова, К. Ковальська, Т. Мостенська, Дж. Муні, М. Нікітін, Є. Новаторів, А. Клебанов, Д. Черваньов, Ф. Тейлор, А. Файоль, Г. Хаєт, О. Шелдок та ін.. Але протягом останніх років спостерігається прогрес у дослідженні цієї проблематики серед вітчизняних вчених, таких як А. Бандурка, С. Бочарова, О. Винославська, Ю. Забродін, О. Землянська, Л. Карамушка, Н. Коломінський, В. Лозниця та ін.

Мета статті полягає у розкритті особливостей психологічного впливу корпоративної культури у закладах ресторанного бізнесу та окресленні чинників успішного розвитку організації в цілому.

На сьогодні момент не існує одного чіткого психологічного визначення терміну „корпоративна культура”. Так, Ф. Котлер дає таке визначення корпоративної культури – це сукупність правил, які стосуються усіх форм ділового спілкування, прийнятих в конкретній організації [4].

На думку Б. Фегана корпоративна культура – це ідеї, інтереси, і цінності, що розподіляються групою. До них відносяться досвід, навички, традиції, процеси комунікації і ухвалення рішень, міфи, страхи, надії, спрямованість й очікування, реально випробовувані працівниками. А. Кабанов трактує термін „корпоративна культура” як набір найбільш важливих положень, які застосовуються членами організацій і одержують вираження в заявлених організацією цінностях і нормах, що дають людям орієнтири їх поведінки та дій [5].

Корпоративна культура (англ. corporate culture) – це система цінностей і переконань, які розділяє кожен працівник фірми та передбачає його поведінку, обумовлює характер життєдіяльності організації. Корпоративна культура розглядається як система, яка існує в кожній компанії, і складається з: ціннісно-нормативної структури, яка заснована на філософії цілей компанії; організаційної структури; структури комунікацій; структури соціально-психологічних

відносин; ігрової структури (міфів, легенд, звичаїв, традицій); структури зовнішньої ідентифікації компанії [2].

Поняття „корпоративна культура” переслідує забезпечення максимізації прибутку за рахунок ефективності менеджменту та поліпшення діяльності підприємства за допомогою таких заходів: удосконалення управління людськими ресурсами; виховання у працівників ставлення до підприємства як до свого власного бізнесу; здатність в особистих і ділових стосунках спиратися на встановлені у суспільстві норми поведінки; вміння вирішувати будь-які проблеми до виникнення конфліктної ситуації [1].

Вміння керівників враховувати зовнішнє середовище, своєчасно реагувати на економічні та політичні зміни створює вдалі стратегії щодо розвитку успішного бізнесу. Можна виділити чотири типи корпоративної культури, де спостерігається різне співвідношення цінностей і стратегії до зовнішнього середовища. Вони відрізняються за двома показниками, такими як: внутрішньою чи зовнішньою стратегічною націленістю компанії; відповідністю ступеню гнучкості або рівню стабільності, що задається зовнішнім середовищем [3].

Оцінка сучасного стану корпоративної культури в Україні показала, що 55% сучасних українських керівників закладів вважають, що корпоративна культура повинна бути на підприємстві, 35% – приймають її за необхідність, але для цього в них немає достатньої кількості часу та ресурсів, 10% – вважають корпоративну культуру непотрібною. При цьому 40% – намагаються сформувати корпоративну культуру з використанням досвіду зарубіжних підприємств та наробків сучасних психологів та аналітиків [9].

Корпоративна культура закладу виявляється через систему відносин: ставлення працівників до своєї професійно-трудової діяльності; їх ставлення до підприємства як до об'єкта здійснення трудової діяльності. Механізм впливу корпоративної культури на діяльність підприємства ресторанного бізнесу полягає у тому, що працівники та керівники прогнозують розвиток ситуації, оцінюють і вибудовують моделі своєї поведінки. Характер корпоративної культури в індустрії ресторанного бізнесу описується системою ознак, визначених за декількома критеріями: позитивна корпоративна культура (фіксує значимість і важливість професійно-трудової діяльності фахівців галузі); негативна – відображає ситуацію, коли становище на конкретному підприємстві в цілому є позитивним, а для окремого співробітника – невідповідним. Позитивна корпоративна культура в галузі ресторанного бізнесу характеризується:

- сприйняттям співробітником себе, як особистості, професійно-трудова діяльність яких впливає на результативність діяльності підприємства та визначає стратегію його розвитку, усвідомленим прийняттям особистої відповідальності за продукт спільної діяльності. Це породжує сумлінне ставлення до своїх обов'язків як норму поведінки працівника, регульовану суспільною думкою;

- орієнтацією фахівця сфери послуг на пошук, розробку, вибір і втілення найбільш оптимальних способів здійснення діяльності. Це формує у фахівців відчуття відповідальності за якість власної діяльності та породжує зацікавленість у самовдосконаленні;

- позитивною оцінкою впливу професійно-трудової діяльності на особистий розвиток;

- успішністю співробітника, що стає підставою для самоповаги і для поваги з боку колег.

Підвищується ефективність ділової взаємодії, що є об'єктивною умовою встановлення доброзичливих міжособистісних відносин у колективі [6].

Сучасні наковці пропонують різноманітні моделі корпоративної культури. Розрізняють такі моделі як: 1) модель Г. Харрісона розрізняє чотири типи організацій з корпоративною культурою, що орієнтуються на ролі, на задачі, на людину і на владу; 2) модель Ч. Хенді доводить, що на одному підприємстві у процесі життєвого циклу можна простежити всі моделі культур; 3) модель AGIL Т. Парсона, розроблена на основі специфікації визначених функцій: адаптація, досягнення цілей, інтеграція і легітимність; 4) модель Е. Шейна виділяє шість процесів, що забезпечують внутрішню інтеграцію членів колективу: формулювання концептуальних понять й мова; визначення критеріїв для нових членів; розподіл владних і службових повноважень; розробка норм відносин; визначення і розподіл заохочень і покарань; створення атмосфери відкритості і взаємної довіри [8].

Корпоративна культура впливає на поведінку, думки та дії людей в організації. Корпоративна культура визначає, як працівники й менеджери підходять до розв'язання завдань, обслуговують замовників, ведуть справи із постачальниками, реагують на конкурентів та як вони в цілому здійснюють свою діяльність. Вона дає можливість вивчити окремо взятую організацію в суспільстві, надати певного шарму та неповторності завдяки правилам поведінки, які поєднують членів організації та пов'язують їх разом.

Корпоративну культуру можна розглядати за десятьма критеріями: особиста ініціатива працівників; ступінь ймовірного ризику; спрямованість дій членів команди; управлінська підтримка; контроль, перелік правил і інструкцій; ступінь ототожнення співробітника з організацією; система

винагород; конфліктність; взаємодії в середині організації. Оцінюючи будь-яку організацію за цими критеріями, можна скласти повну картину корпоративної культури, формується загальне уявлення про організацію. Якщо спробувати виділити конкретні форми вираження організаційної культури, то насамперед необхідно розмежувати її зовнішній (чітко виражений, спостережуваний) і внутрішній (неявний, схований від спостереження) рівні [7]. Ці два рівні легко простежити, але майже неможливо розділити, оскільки вони нерозривно пов'язані, відбиваючи й доповнюючи один одного. Кожен індивідуум прагне до єдності цих рівнів і намагається модифікувати свою поведінку і мислення так, щоб досягти цієї єдності. Однак слід пам'ятати, що саме прихований рівень корпоративної культури визначає поведінку людини в організації. Якщо менеджери зосередять свою увагу тільки на зовнішніх проявах цієї поведінки, вони не зможуть зрозуміти її глибинних причин і мотивів [10].

Якщо ми говоримо про рівні корпоративної культури, то не можна не відзначити такі поняття, як традиції та звичаї в організації, стиль, робочий імідж, матеріальні прояви корпоративної культури, цінності та основні переконання, традиції, церемонії, організаційні комунікації. Традиції й звичаї в організації, стиль роботи й імідж багато в чому формуються на основі попереднього досвіду. Саме засновники компанії впливають на становлення первісної культури. На жаль, великий відсоток керівників закладів не використовують сучасні, прогресивні методики та розробки, які б змогли підвищити рівень корпоративної культури та вивести заклад на європейський рівень.

Досвід показує, що керівники виробляють свої основні принципи корпоративної етики, природу людських відносин, практику менеджменту й передають їх членам організації за допомогою низки первинних і вторинних механізмів, що діють як приховано, так і відкрито. Вторинні механізми передавання корпоративної культури менш потужні, більше приховані провідники ідей корпоративної культури, які слабше піддаються контролю, закладені в структурі компанії, її щоденній діяльності, фізичному просторі, історіях і легендах, формальних деклараціях компанії. Ці механізми сприяють формуванню організаційної ідеології та психологічному клімату закладу [7].

У вирішенні проблем, пов'язаних з формуванням корпоративної культури визначальну роль відіграють три чинники: добір персоналу; діяльність вищої керівної ланки; методи, які допомагають працівникам адаптуватися до організаційного оточення. Знання корпоративної культури приховане й не виражене, неформальне, визнане всіма й не сформоване, тому навчання корпоративній культурі або передавання корпоративних знань співробітникам стає складним завданням. Більшість вчених вважають: для того, щоб підприємство працювало відмінно треба створити динамічну корпоративну культуру [11]. Розробка корпоративної культури може відбуватись тривалий час, з'являються труднощі у впровадженні, але підбір професіоналів своєї справи, залучення сучасних психологічних наробок та тренінгів і цілеспрямованість вищого керівництва зроблять свою справу.

Корпоративна культура спрямовує на покращення мікроклімату в колективі, при якому співробітник відчуває гордість за свою фірму, почуває себе однією командою з колегами, зусилля якої спрямовано на досягнення однієї загальної мети. Важливо, щоб кожен співробітник розумів, що він є ланкою в сукупності людей, яких об'єднує одна загальна мета.

У ресторанному бізнесі не можливо працювати самотійно, тільки сильна і згуртована команда може досягти мети і блискучих результатів. У процесі досліджень було з'ясовано багато чинників, які цікавлять працівника окрім оплати його праці, а саме: психологічний клімат у колективі, традиції в організації, стиль керівництва, перспектива зростання. Ці чинники дуже важливі, оскільки все будується на відносинах між співробітниками, на їхній лояльності до свого закладу, товариськості, низькій плинності кадрів. На підприємстві необхідно розвивати корпоративну культуру, упроваджувати програми для персоналу, спеціалізовані навчання, щоб працівникам було цікаво і легко працювати. Цілком зрозуміло, що людям краще працювати в сприятливій моральній атмосфері.

Окрім мотивації та стимулювання персоналу, слід чітко усвідомлювати вимоги, що поділяються на організаційні (умови праці, випробувальний термін, робочий час і його використання, поширення внутрішньої інформації, вирішення проблем, збирання інформації, дисциплінарні стягнення, медичне обстеження, командний дух, ефективність спілкування) й індивідуальні (зовнішній вигляд співробітників, професійна підготовка, переконливість, пунктуальність, увічливість, стриманість, тактовність, комунікабельність), які є невід'ємним елементом корпоративної взаємодії між всіма ланками управління, виробництва та обслуговування [7].

Успіх закладу ресторанного бізнесу, в першу чергу, залежить від персоналу і меню, а вже потім від комфортних умов, місця розташування, додаткових розваг тощо. Грамотне й уважне ставлення до деталей навчання персоналу, насамперед, необхідне для репутації та іміджу

закладу. А, отже, правильний підбір кадрів, їх навчання є запорукою рентабельності підприємства. Навчання персоналу має поділятися на дві частини: теоретичну й практичну. До цього процесу має бути залучений штатний спеціаліст із знанням основ психології або найманий тимчасово. В основному посилене навчання зобов'язані пройти співробітники контактної зони, оскільки від якості роботи саме цих людей буде залежати враження відвідувача і його бажання знову прийти до закладу.

Таким чином, основним джерелом конкурентних переваг підприємства є кваліфікований персонал. Будь-яка компанія європейського стандарту, щоб бути успішною має турбуватися про власний персонал. Одним із мотиваційних факторів є розвинена корпоративна культура компанії. Відповідно, потребують перегляду діючі системи управління працею, організації оплати праці, трудового виховання молоді та професійного навчання, удосконалення нормативно-правової бази, впровадження міжнародних стандартів, сертифікації та ліцензування послуг. Необхідною умовою функціонування підприємства ресторанного господарства є формування іміджу підприємства завдяки позитивній корпоративній культурі, розробка власної системи цінностей, привабливих для колективу.

Список використаної літератури:

1. Баюра Д. О. Удосконалення корпоративного управління в умовах глобалізації / Д. О. Баюра // Вісник економічної науки України. – 2012. – № 1. – С. 23–26.
2. Гриненко А. Корпоративна культура соціально-відповідального банку [Електронний ресурс] / А. Гриненко, М. Іщанова // Україна : аспекти праці. – 2015. – № 2. – С. 11–17. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uap_2015_2_4.
3. Дмитренко М. Й. Методологічні засади дослідження корпоративної культури у соціально-філософському знанні [Електронний ресурс] / М. Й. Дмитренко // Гуманітарний часопис. – 2011. – № 1. – С. 37–44. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gumc_2011_1_7.
4. Заєць Т. О. Становлення корпоративного управління в Україні / Т. О. Заєць // Економіка та держава. – 2010. – № 7. – С. 57–59.
5. Коваленко Л. О. Удосконалення системи корпоративного управління у світлі нового законодавства / Л. О. Коваленко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №1. – С. 115–122.
6. Мальська М. П. Корпоративне управління : теорія та практика : [підручник] / М. П. Мальська, Н. Л. Мандюк, Ю. С. Занько. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 360 с.
7. Мілаш І. В. Корпоративна культура як основний чинник успішного розвитку фірми / І. В. Мілаш, М. В. Черкашина // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2012. – Вип. 1 (1). – С. 345–352.
8. Мозгова О. О. Сучасні моделі корпоративної культури / О. О. Мозгова // Економічні науки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/23_WP_2011/Economics/10_91230.doc.htm.
9. Нечай К. А. Культура та корпоративний дух організації [Електронний ресурс] / К. А. Нечай. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2013-2/doc/3/04.pdf>
10. Орбан-Лембрик Л. Психологія управління : [навч. посібник] / Л. Орбан-Лембрик. – К. : Академвидав, 2003. – 568 с.
11. Чмут Т. Етика ділового спілкування : [навч. посібник] / Т. Чмут, Г. Чайка. – К. : Вікар, 2002. – 223 с.

ПРОФЕСІЙНА ТА ОСОБИСТІСНА ГОТОВНІСТЬ ПСИХОЛОГА ДО ДІЯЛЬНОСТІ

**А. П. ФРАДИНСЬКА,
І. В. ВИШНЕВСЬКА**

Протягом останнього десятиліття українське суспільство зазнає значні та швидкі трансформації в економічній та соціальній сферах. Цей процес, у свою чергу, охоплює і сферу освіти де, завдяки динамічним змінам, поступово формується новий тип фахівця. Його характерною рисою є професійна діяльність у відповідних соціальних інститутах суспільства.

На сьогодні вельми значне місце посідає проблема розвитку готовності психолога до діяльності в екстремальних умовах; до консультативної роботи з постраждалими від бойових дій і терористичних актів, а також з їхнім близьким оточенням; до надання психологічної допомоги жінкам та дітям, які зазнали насилля тощо. Тому особливої значущості набуває не лише проблема збагачення психолога знаннями, вмінням і навичками, а й розвиток його професійної та особистісної готовності до певного виду діяльності.

Дослідження проблеми професійної та особистісної готовності психолога до діяльності відображено у працях таких науковців як: І. Гавриш, М. Дяченко, Л. Кадченко, Л. Кондрашова, М. Кулакова, А. Ліненко, О. Міщенко, В. Стасюк, С. Тарасова, Т. Шестакова, Д. Узнадзе та ін. [1]. Слід зазначити, що розвиток особистісної та професійної готовності психолога до діяльності під час навчання у вищому навчальному закладі відбувається не лише завдяки глибоким знанням фахових наук та володінням професійними вміннями та навичками. Особистісна та професійна готовність психолога до діяльності має відображення у його ставленні до професії, ситуації, інших людей, до себе – як до фахівця. Саме тому доцільно зауважити, що особистісна та професійна готовність психолога до діяльності є складним, багатоаспектним, особистісним утворенням. Крім того, вона пов'язана з глибинними структурами особистості, з її ціннісно-смісловою сферою, розумінням призначення майбутньої професійної діяльності.

Метою статті є аналіз наукових поглядів щодо проблеми професійної та особистісної готовності психолога до діяльності.

На сьогодні не існує єдиного тлумачення поняття „готовність” у науковій літературі. Це пояснюється різними підходами щодо розуміння та вирішення зазначеної проблеми, а також характером діяльності, яка мається на увазі у конкретному випадку. У науковій літературі існує два підходи щодо вивчення поняття „готовність до діяльності”:

а) функціональний підхід, який має на меті виявлення процесуальних якостей, безпосередньо значущих для діяльності (М. Дяченко, Л. Кандибович, В. Сластьонін);

б) особистісний підхід, який передбачає дослідження готовності як комплексу інтегрованих, але відмінних між собою властивостей за їхніми функціями в регуляції діяльності (В. Ільїн, Є. Кузьмін, В. Мерлін, В. Серіков, В. Ядов, П. Якобсон).

При цьому, провідну інтегруючу роль виконують особистісні якості, що виражають спрямованість на відповідну діяльність. За функціональним підходом „готовність до діяльності” – є умовою успішного виконання праці (обов'язків), що дає змогу налаштуватися на фізіологічному та ментальному рівнях [1; 5].

Представники функціонального підходу М. Дяченко, Л. Кандибович, В. Сластьонін розуміють поняття „готовність” – як певний функціональний стан, установка на психологічні та соціальні взаємовідносини, що характеризує поведінку особистості [1; 5]. На думку В. Сластьоніна, готовність до діяльності – є таким особливим психічним станом, що передбачає спрямоване усвідомлення та виконання певної дії. З цієї точки зору, готовність, як функціональний стан, містить у собі різні установки щодо осмислення завдання, моделі ймовірної поведінки, визначення соціальних способів діяльності, оцінку власних можливостей у їхньому співвідношенні з майбутніми труднощами, а також необхідністю досягнення певного результату [5].

Також, готовність виражає стан усвідомлення людиною завершеності процесу підготовки до самостійного виконання професійних обов'язків. З точки зору К. Платонова, П. Рудика, Д. Узнадзе, В. Ширинського готовність – це миттєва мобілізація усіх сил особистості, що

спрямована на здійснення необхідних дій у відповідний момент [4]. В. Маляки розуміє готовність як багаторівневу систему якостей і властивостей, сукупність яких дає змогу суб'єкту успішно здійснювати свою діяльність. А. Деркач розглядає проблему готовності до професійної діяльності в особистісно-діяльнісній площині, як прояв усіх сторін особистості в їхній цілісності, що забезпечує можливість ефективного виконання своїх функцій. Т. Шалавін пояснює готовність як індивідуалізоване відображення дійсності, що виражає ставлення особистості до тих об'єктів, заради яких розгортається її діяльність та спілкування.

На думку К. Платонова, готовність – це суб'єктивний стан особистості, яка усвідомлює себе підготовленою та спроможною до тієї чи іншої діяльності, прагнучи її виконати. Він описує готовність до професійної діяльності як результат трудового виховання, професійного навчання, психічної підготовки [6]. Отже, готовність до діяльності розуміється багатьма дослідниками як один з критеріїв результативності процесу підготовки, як система інтегративних властивостей і якостей особистості, а також як психологічна установка на майбутню діяльність.

У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття „готовність” описано як систему компонентів, якостей особистості майбутнього спеціаліста-професіонала, що забезпечують виконання функцій, адекватних потребам певної виробничої діяльності. На думку Н. Шмельової, „готовність” може бути інтерпретована як цілісне утворення, змістом якого є морально-психологічна, змістово-інформаційна та операційно-діялісна готовність [6]. Це дає змогу зробити висновок, що поняття „готовність” може розумітися як поєднання двох взаємопов'язаних і взаємообумовлених компонентів, а саме, як готовність до діяльності, а також як готовність особистості до саморозвитку та самовдосконалення.

П. Рудик пояснює „готовність” з огляду на: а) пізнавальні психічні процеси, що відображають значущість виконуваної діяльності; б) емоції, що можуть як підсилювати, так і послаблювати активність людини; в) вольові процеси, завдяки яким відбувається вчинення ефективних дій для досягнення мети [4].

Таким чином, в процесі навчання у ВНЗ під керівництвом професорсько-викладацького складу студенти – майбутні фахівці збагачуються професійно-психологічними компетенціями. Зазначені компетенції, у свою чергу, мають прояв у формуванні мотиваційного, когнітивного, особистісно-сміслового компонентів. Розглянемо кожний з них окремо:

1) мотиваційний компонент передбачає розвиток у студентів мотивації до професійного навчання та початок становлення себе як майбутнього професіонала. Тут у центрі уваги постають не лише психологічні знання, а й зміст та способи роботи психолога;

2) когнітивний компонент передбачає розвиток системи психологічних знань, розвиток уявлень студентів про майбутню професійну діяльність (образ професії);

3) особистісно-смісловий компонент передбачає розвиток у студентів професійних самоуявлень (образ „Я – психолог”), а також становлення ціннісно-моральної основи суб'єктного виконання професійної діяльності. Відбувається усвідомлення студентами сенсу обраної професії.

Отже, готовність до діяльності можна тлумачити: як функціональний стан, як миттєва мобілізація всіх сил особистості, як багаторівнева система якостей і властивостей особистості, як багатогранний особистісно-діялісний вимір, як індивідуалізоване відображення дійсності.

У психологічній науці готовність до діяльності розглядається як складне утворення, що містить у собі пізнавальний, мотиваційний, емоційний і вольовий компоненти, а також розвинені здібності та властивості особистості. Важливими є міркування О. Карпенко стосовно унеможливлення об'єктивно вибудовувати структуру і зміст «готовності» лише за допомогою зіставлення теоретичної та практичної моделей професіоналів. На думку вченої, існує необхідність врахування вимог до властивостей, якостей особистості і розвиненості різних компонентів у свідомості та практичній діяльності [2]. Звісно, професійно обумовлені якості є необхідним компонентом для ефективної діяльності. Але не менш важливими є такі компоненти особистості, як її світогляд, гуманістично-ціннісна орієнтація і соціальна спрямованість.

В. Матюхін та Я. Коломінський зауважують на важливості особистісного параметру готовності до діяльності. На їхню думку, особистісна готовність передбачає сформованість цілісної структурованої системи ціннісних, когнітивних, емоційно-вольових і операційно-поведінкових якостей особистості, що забезпечують її оптимальне орієнтування в діяльності [3].

В залежності від розуміння та тлумачення поняття „особистісна готовність до професійної діяльності” автори по-різному визначають її структуру. А. Бондаренко, Д. Бьюдженталь, Ф. Василюк, В. Колпачников, Р. Кочюнас, К. Роджерс зауважують на таких компонентах особистісної готовності, як автентичність, прийняття та емпатія. Автентичність (конгруентність за К. Роджерсом; „проживання тут-і-тепер” за Ф. Перлзом) – це глибинне усвідомлення певного моменту життя, вибір стилю життєдіяльності та прийняття відповідальності за свій вибір.

Автентична людина усвідомлює свої достоїнства і недоліки та приймає себе „тут і тепер”. Говорячи про сутність „феномена прийняття”, слід звернути увагу на дві взаємопов'язані складові:

прийняття себе і прийняття інших. Ефективність роботи консультанта у більшості залежить від стану вирішення власних психологічних проблем. Однією з таких проблем є проблема прийняття себе, тобто безумовного позитивного ставлення до себе. Емпатія – це здатність відчувати почуття і емоційні стани клієнта в кожен момент часу, сприйняття їх нібито зсередини клієнта. На думку А. Орлова, Л. Суркової та О. Цветкової, емпатія, як здатність співпереживати іншій людині – є професійно важливою якістю психолога. Вона є умовою динамічної взаємодії, способом встановлення довірливого контакту між психологом та клієнтом, а також мотивом міжособистісних відносин. Доцільними є зауваження Є. Клімова, що емпатія належить до переліку професійно важливих якостей фахівців, які працюють у сфері „людина-людина”.

Також, особистісну готовність розуміють як наявність мотивів діяльності, пізнавальне ставлення до зовнішнього світу, сформованість комунікативних вмінь та навичок, бажання спілкуватися, достатній рівень емоційного і вольового розвитку психіки. Сутність особистісної готовності полягає у формуванні нової позиції на певному етапі соціалізації суб'єкта (позиція професійного вибору). Особистісна готовність має прояв у певному ставленні до діяльності, ситуації, інших людей, самого себе.

Основною внутрішньою умовою особистісної готовності є:

а) адекватна мотивація, що відображає ставлення суб'єкта до професійної діяльності як суспільно значущої справи, спонукає і підтримує стабільну спрямованість діяльності, визначає і пояснює поведінку суб'єкта в процесі професійно-особистісного самовизначення;

б) вольова регуляція, що передбачає уміння фахівця організувати індивідуалізовані форми ефективної професійної діяльності;

в) розвинені форми рефлексивного мислення, що мають прояв у спроможності осмислити завдання, свої здібності, необхідні для вирішення цього завдання.

На думку В. Матюхіна та Я. Коломінського, особистісна готовність має наступні складові:

- мотиваційний (ставлення, інтерес до предмету діяльності, а також інші стійкі мотиви);

- орієнтаційний (знання та уявлення про особливості майбутньої спеціальності);

- операційний (знання, навички; вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, узагальнювати);

- вольовий (самоконтроль, саморегуляція);

- оціночний (самооцінка рівня підготовленості) [3].

Працюючи над проблемою особистісної готовності, А. Деркач зауважив на значущості необхідних умов, що мають велике значення, а саме:

- самостійність і критичне засвоєння інформації;

- активна участь у вирішенні суспільно-значущих завдань;

- розвиток творчого потенціалу.

На думку В. Моляко, А. Мороза та В. Сластьоніна, між професійною та особистісною готовністю існує тісний взаємозв'язок [5]. Ланкою такого взаємозв'язку виступає психологічна готовність. Психологічна готовність – є психічним станом, стартовою позицією людини, що включає її усвідомлення своєї мети, оцінку наявних умов, визначення найбільш імовірних способів дії; прогнозування мотиваційних, вольових, інтелектуальних зусиль, здатності досягнення результату, мобілізацію сил, самопереконаність у досягненні цілей.

Отже, професійна готовність – є суб'єктивним станом особистості, яка відчуває себе спроможною та підготовленою до виконання певної професійної діяльності. Вона не обов'язково узгоджується з суб'єктивною професійною підготовленістю, проте може ґрунтуватися на самооцінці та самоактуалізації особистості. Особистісну готовність необхідно аналізувати з огляду на її мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий та оціночний компоненти. Прояв студентами власної активності у постановці та вирішенні навчальних і професійних завдань є сприятливою умовою для розвитку їхньої психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності, а також для формування в них уявлень про себе як майбутнього психолога – професіонала.

Доцільними напрямками подальших розвідок є емпіричне дослідження проблеми професійної та особистісної готовності психолога до діяльності.

Список використаної літератури:

1. Дьяченко М. Н. Психологические проблемы готовности в деятельности / Л. А. Кандилович, М. Н. Дьяченко – Мн. : Изд-во БГУ, 1996. – 175 с.
2. Карпенко О. Г. Професійне становлення соціального працівника: [навчально-методичний посібник] / Олена Георгіївна Карпенко. – К. : ДЦССМ, 2004. – 164 с.
3. Кобзева О. В., Матюхін В. О. Успішний фахівець 2020-х років : вимоги та технології підготовки / О.В.Кобзева, В.О.Матюхін // Наукове видання „Інтернет-Освіта-Наука – 2016” : Збірник праць десятої міжнародної науково-практичної конференції. – Вінниця : ВНТУ, 2016. – С. 164–166.

4. Рудик П. А. Психологія : [підручник для інститутів фізичної культури] / П. А. Рудик. – М. : ФиС, 2006. – 239 с.
5. Сластенин В. А. Педагогика – инновационная деятельность / В. А. Сластенин. – М. : ИЧП Изд-во „Магистр”, 2007. – 224 с.
6. Шмелева Н. Б. Профессионально-личностное развитие социального работника : дис. ... докт. педагог. наук : спец. 13.00.08 „теория и методика профессионального образования” / Н. Б. Шмелева. – Ульяновск, 1997. – 289 с.
7. Яковлева Н. В. Психологическая компетентность и ее формирование в процессе обучения в вузе : дисс. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 „общая психология, история психологии” / Н. В. Яковлева. – Ярославль, 1994. – 277 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ РІЗНИХ ТИПІВ СОЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Н. В. ЦИГАН

Сьогодні в Україні створена та стрімко розвивається розгалужена система соціальних служб і закладів, робота яких спрямована на реалізацію різних напрямків соціальної роботи, пов'язаної із захистом та підтримкою незахищених верств населення. Підвищуються вимоги до якості соціальних послуг, що надаються закладами соціальної сфери та до соціальних працівників, що в них працюють. В соціальній сфері потрібні фахівці, які вміють працювати з людьми, глибоко розуміють і знають свою роль у суспільстві, вміють використовувати набуті знання, вміння та навички на практиці, тобто професійно компетентні. Тому, вимогою суспільства до системи вищої освіти є ефективна професійна підготовка кваліфікованого соціального працівника відповідного рівня та профілю, компетентного, який вільно володіє професією та орієнтується в суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного росту, соціальної та професійної мобільності.

Проблему формування професійної компетентності майбутніх фахівців у процесі навчання у вищому навчальному закладі вивчали багато вчених. Різні аспекти цієї проблеми стали предметом наукових дослідження В. Баркасі, І. Бондаренко, Н. Босак, М. Васильєвої, С. Вітвицької, О. Вознюк, Л. Голованчук, І. Дроздової, О. Дубасенюк, А. Журавльова, Л. Карпової, С. Козак, М. Левківського, О. Мамчич, А. Маркової, Г. Мельниченко, Г. Мухамедзянової, О. Палій, Л. Петровської, О. Пометун, Л. Пуховської, С. Савельєвої, Н. Саєнко, С. Сисоевої, Н. Тализіної, Л. Шевчук. Особливості формування майбутніх фахівців для соціальних закладів у системі вищої освіти розглянуті в роботах О. Дубасенюк, І. Зверєвої, Л. Міщик, А. Капської, І. Козубовської, О. Карпенко, В. Поліщук. Специфіка підготовки до виконання певних професійних функцій висвітлена в працях Г. Локаревої, С. Пашенко, А. Первушиної. Підготовку до роботи з різними категоріями клієнтів вивчали Ю. Мацкевич, Л. Пундик, С. Харченко. Проблеми розвитку професійної компетентності присвячені роботи таких науковців, як В. Бочарова, М. Галагузова, Л. Гуслякова, П. Павленко, Є. Холостова.

Метою даного дослідження є конкретизація понять „компетенція”, „компетентність” та „професійна компетентність”, а також аналіз думки науковців щодо особливостей компонентів професійної компетентності фахівців різних типів соціальних закладів.

Сучасний розвиток соціальної сфери вимагає від системи вищої освіти професійної підготовки майбутніх фахівців, що володіють фундаментальними знаннями, вміннями та навичками, здатних творчо підходити до вирішення неординарних питань, які постають щоденно перед соціальними працівниками в процесі вирішення проблем клієнтів соціальних служб та закладів. Основна увага вищої школи під час підготовки майбутніх соціальних працівників акцентується на компетентностях, що сприяють швидкій адаптації спеціалістів до діяльності соціальних закладів, а також спроможності надання якісних соціальних послуг клієнтам, спрямованих на вирішення їх нагальних проблем.

Професійна підготовка соціальних працівників це „процес і результат оволодіння цінностями соціальної та соціально-педагогічної діяльності, професійно необхідними знаннями, вміннями й навичками, формування професійно важливих особистісних якостей, які є основою готовності до соціальної діяльності” [3, с. 233]. Мета професійної підготовки соціальних працівників полягає у формуванні професійно компетентного, конкурентоздатного й мобільного фахівця шляхом створення сприятливих умов для усвідомленого професійного самовизначення, професійно-особистісного формування в системі підготовки майбутніх фахівців соціальних закладів.

Системотворними елементами професійної освіти соціальних працівників є: вимоги й потреби суспільства та клієнтів, цінності, мета, зміст і технології соціальної діяльності, необхідність формування у фахівців готовності до виконання професійних обов'язків, професійної компетенції й професійно зумовлених особистісних якостей.

Професійна підготовка соціального працівника є процесом формування професійної компетентності, необхідних професійних компетенцій, якими йому потрібно оволодіти та застосовувати у подальшій практичній діяльності.

Поняття «професійна компетентність» є складним та означає володіння професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний шлях; користування прийомами професійного спілкування та усвідомлення соціальної відповідальності за результати своєї роботи; володіння прийомами особистісного самовираження та саморозвитку в рамках професії, готовність до професійного зростання, позитивне ставлення до майбутньої професійної діяльності. Протягом навчання компетентність студентів вищих навчальних закладів зростає через засвоєння теоретичних знань, оволодіння різними практичними методами роботи.

Варто зазначити, що у наш час в науці відсутній однозначний підхід до визначення понять «компетенція», «компетентність» та «професійна компетентність». Визначенню цих понять присвячено ряд наукових робіт та досліджень.

У тлумачному словнику С. Ожегова «компетенція» визначається як коло питань, в яких хто-небудь обізнаний; коло чийхось повноважень, прав» [10, с. 289]. Така трактовка поняття «компетенція» надається і в «Новому тлумачному словнику української мови» де слово «компетенція» визначається як «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи» [9, с. 874].

С. Шишов та В. Кальней поняття «компетенції» визначають як поняття здатності: «компетенція – це загальна здатність, яка ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, нахилах, які набуваються завдяки навчанню» [18, с. 362].

На думку А. Хуторського, компетенція – це «сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), заданих відносно певного кола предметів і процесів, необхідних для того, щоб продуктивно діяти щодо них» [16, с. 58].

Показником якості освіти за рішенням Ради Європи є сформовані у випускників вищих навчальних закладів ключові компетенції, якими вони оволоділи впродовж навчання: політичні і соціальні компетенції; компетенції, що забезпечують життєдіяльність у багатокультурному суспільстві; компетенції, що визнають володіння усним і письмовим спілкуванням; інформаційні компетенції, що реалізують здатність і бажання вчитися впродовж усього життя [15, с. 11]

Компетентність за Словником української мови – це властивість. «Компетентний, який має достатні знання в якій-небудь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий» [12, с. 250].

У Словнику з професійної освіти за редакцією Н. Нічкало компетентність визначається як «сукупність знань і вмінь, необхідних для професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [11, с. 149].

Компетентність – це здатність приймати рішення й нести відповідальність за їх реалізацію у різних галузях людської діяльності. Компетентність представляється інтегральним поняттям, у якому можна виділити кілька рівнів: Компетентність – це здатність до інтеграції знань і навичок та їх використання в умовах вимог зовнішнього середовища, що швидко змінюються; концептуальна компетентність, компетентність в емоційній сфері, в галузі сприйняття; компетентність в окремих сферах діяльності. Компетентність визначається як:

- поєднання психологічних якостей, а також психологічний стан, що дозволяє діяти самостійно й відповідально в нестандартних ситуаціях;
- знання своєї справи та можливих способів і засобів для виконання намічених цілей і завдань;
- здатність особистості об'єктивно оцінювати ситуацію, що склалася і прийняти адекватне рішення.

Австралійський дослідник Т. Хоффман стверджує, що поняття компетентності можна виразити трьома способами:

- видимі й реєстровані результати діяльності;
- як деякі стандарти виконання діяльності;
- особистісні властивості, що визначають ефективність тієї чи іншої діяльності.

Дж. Равен визначає компетентність як специфічну здатність ефективного виконання конкретних дій у предметній галузі, включаючи вузько предметне знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, розуміння відповідальності за свої дії. Він виділяє «вищі компетентності», які передбачають наявність у людини високого рівня ініціативи, здатності організовувати людей для виконання поставлених цілей, готовності оцінювати й аналізувати соціальні наслідки своїх дій [8, с. 33].

Розглядаючи проблему модернізації професійної освіти, визначаючи вимоги до випускників вищого навчального закладу, дослідники широко використовують термін «професійна компетентність» як готовність і здатність фахівця приймати ефективні рішення при здійсненні професійної діяльності.

Дослідник В. Адольф стверджує, що „професійна компетентність – це складне утворення, що вміщує комплекс знань, умінь, властивостей і якостей особистості, що забезпечують варіативність, оптимальність та ефективність побудови навчально-виховного процесу” [1, с. 118].

Науковець В. Кричевський визначає професійну компетентність як сукупність певних ознак: наявність знань для успішної діяльності; усвідомлення значущості вказаних завдань для майбутньої професійної діяльності; набір операційних умінь; володіння алгоритмами вирішення професійних завдань; здатність до творчості у вирішенні професійних завдань [4, с. 67].

Таким чином, компетенція припускає деяку, наперед задану вимогу до професійної підготовки студентів, а компетентність – особистісна якість (характеристика), що вже сформувалася у майбутнього фахівця.

Як видно з аналізу, в поняття „компетентність” включається здатність особистості успішно виконувати певну професійну діяльність. Тому компетентність визначається виходячи з аналізу видів діяльності, виконуваних фахівцями при розв’язанні завдань у певній професійній галузі.

Професійна компетентність соціального працівника – специфічна здатність індивідуума, необхідна для ефективного виконання конкретних видів соціальної роботи на основі певних професійно важливих особистісних якостей, знань, умінь, навичок та ціннісних орієнтирів. Основою професійної діяльності виступають такі якості, як професіоналізм та компетентність: необхідний рівень знань, відповідні медичні показники, емоційно-вольові риси, психічні процеси, морально-ділові якості [6, с. 14].

Професійна компетентність соціального працівника обумовлена сукупністю його професійних знань, умінь, навичок; комплексом психологічних особливостей та професійно важливих якостей і здібностей. Здатність досягати найвищих успіхів у професійній діяльності багато в чому залежить від само оцінюючих здібностей (самоконтроль, самовдосконалення, самоосвіта). Фахівець повинен бути психологічно готовим до діяльності у соціальній сфері, мати сформоване професійне мислення, вміти самостійно аналізувати конкретну ситуацію, оцінювати можливі наслідки та брати відповідальність за обрані рішення, які часто пов’язані з життям людини [6, с. 35].

Соціальна робота вимагає певних знань, умінь та навичок, володіння якими визначає рівень професійної компетентності. Компетентний соціальний працівник має володіти методами, прийомами, технологіями соціальної роботи, а також уміннями, що необхідні для їх застосування. Компетентна професійна діяльність передбачає:

- усвідомлений вибір знань, необхідних для вирішення професійних завдань;
- єдність професійних знань та цінностей;
- відображення цього синтезу у професійній діяльності [14, с. 221].

Компетентність соціального працівника являє собою сукупність якостей, що відображають ступінь кваліфікації, рівень знань, умінь і навичок, готовності та здатності, які пов’язані зі здійсненням соціальної діяльності.

Професійна компетентність складається з компонентів. Для їх виявлення вивчені кваліфікаційні характеристики та нормативно-правові документи, що регламентують професійну діяльність соціального працівника, вимоги державного освітнього стандарту вищої професійної освіти. Кожен компонент розглядається в структурі реалізації професійної діяльності соціального працівника. Серед них найчастіше називають:

- компетентність сприйняття, яка передбачає проведення спостереження, аналізу, постановку діагнозу;
- компетентність взаємодії, тобто успішне встановлення взаємовідносин та здійснення діяльності. Сюди входять аналіз ситуації, розуміння випадку, обмін інформацією, пояснення, аналіз із наступним висновком, який, у свою чергу, має бути засобом надання допомоги та сприяння у подальшому самостійному вирішенні проблеми;
- комунікативну компетентність – установлення контакту з клієнтом, налагодження довірливих, доброзичливих відносин;
- рефлексивна компетентність, тобто реконструкція процесу надання допомоги, мета якої – переконатись у правильності зробленого або того, що можна було зробити.

Структурно – функціональний аналіз дає можливість цілеспрямовано розкрити специфіку конкретних професійних компетентностей. Розглянемо детальніше кожен ключову змістовну компетентність, що входить до структури професійної компетентності соціального працівника.

Професійна компетентність включає такі структурні компоненти:

- Мотиваційний – мотиви, цілі, ціннісні установки фахівця, припускає відношення до професійної діяльності як до цінності, потреба у розвитку своєї професійної компетентності; прагнення мотиваційно-ціннісного самовдосконалення. Функціональне призначення мотиваційно-ціннісного компонента полягає в тому, що його сформованість опосередковує розвиток інших компонентів професійної компетентності;

– Когнітивний – знання теоретичних і методологічних основ соціальної роботи; нормативно-правових актів, що регламентують дану діяльність; методів та технологій соціальної роботи; сучасних інформаційних технологій; вимог, що висуваються до сучасного соціального працівника;

– Діяльнісно-поведінковий – визначає стиль поведінки, вибір способів поведінки та вирішення практичних завдань, включає умови успішної реалізації професійної компетенції. Даний компонент передбачає наявність готовності фахівця до самореалізації в професійній діяльності, конкретні результати, досягнуті в процесі її здійснення, основні якості, притаманні на поведінковому рівні, розвиток здатності вирішувати професійні завдання;

– Ціннісно-смысловий – ступінь психологічних характеристики особистості (професійно значущі якості професіонала-фахівця та його цінності), готовність до прояву особистої ініціативи; ціннісне ставлення до професії; готовність працювати з нужденними; ціннісне ставлення до людей;

– Емоційно-вольовий – припускає емоційно-вольову саморегуляцію поведінки особистості в ситуації професійної діяльності з метою досягнення високих результатів. Прояв емоційно-вольової активності включає емоційність як позитивний емоційний фактор – реакцію на успіх і невдачу – емотивність, як ціннісний показник усвідомлення суб'єктом необхідності професійної діяльності, позитивне активне емоційно забарвлене ставлення до особистісного та професійного самовдосконалення;

– Рефлексивний – являє собою відстеження людиною цілей, процесу та результатів своєї діяльності, а також самооцінку спеціаліста на основі самосвідомості й рефлексії, тобто усвідомлення та оцінювання тих внутрішніх змін, які в ньому відбуваються. Тільки адекватна самооцінка забезпечує успіх у розвитку професійної компетентності. Рефлексія людини як суб'єкта соціально-правової компетентності охоплює всі її компоненти: осмислення власного рівня професійної компетентності, стилю поведінки, особливостей ціннісно-мотиваційної сфери та інших питань.

Така модель формування професійної компетентності передбачає три рівні навчання соціальних працівників:

– когнітивний рівень (повідомлення знань та їх раціональне обговорення)

– прагматичний рівень (тренування методів роботи, поведінковий тренінг, відпрацювання безпечного способу діяльності);

– емоційний рівень (самосвідомість, рефлексія особистого досвіду) [2, с. 9].

Н. Лобанов, В. Косарев, А. Крючатов у структурі компетентності виділяють: професійно-змістовний, професійно-діяльнісний, професійно-особистісний компоненти.

Професійно-змістовний (базовий) компонент – це наявність у фахівця теоретичних знань з основ наук, які вивчають особистість людини, що забезпечує усвідомленість при визначенні змісту професійної діяльності.

Професійно-діяльнісний (практичний компонент) включає професійні знання і вміння, апробовані в діях, засвоєні особистістю як найбільш ефективні.

Професійно-особистісний компонент містить професійно-особистісні якості, що визначають позицію та спрямованість фахівця як особистості, індивіда та суб'єкта діяльності [6, с. 38].

О. Ломакіна розглядає в складі професійної компетенції мотиваційно-ціннісну, когнітивну, операційно-діялісну і рефлексивну сфери [7, с. 73].

Сучасна соціальна робота здійснюється на різних рівнях: на макрорівні – соціальна політика, на мезорівні – соціальні програми регіонального, місцевого рівня і за місцем проживання, на мікрорівні – практична соціальна робота з клієнтом. На ринку соціальних послуг функціонують заклади, створені державними органами влади, громадськими організаціями, благодійними фондами, релігійними організаціями та громадянами. Відомча приналежність, форма власності, види соціальних послуг, які надають соціальні заклади, категорії клієнтів, що обслуговуються ними, а також режим обслуговування клієнтів визначають особливості діяльності цих закладів, що в свою чергу вимагає від соціальних працівників перш за все базової професійної освіти в галузі соціальної роботи, диференційної підготовки до роботи на різних рівнях соціальної роботи від працівника на державному та регіональному рівнях до соціального працівника, який практично працює з клієнтом, надає йому специфічні соціальні послуги. Для успішного виконання своїх функцій сучасний фахівець повинен володіти не тільки сумою загальних і спеціальних знань, умінь та навичок, але й комплексом певних особистісних якостей та особливих компетентностей, що забезпечують плідну роботу.

Ряд науковців акцентують увагу на тому, що соціальна робота з різними категоріями клієнтів та у різних типах соціальних закладів вимагає від фахівців наявності особливих й специфічних компетентностей.

Так, Л. Клос розглядаючи професійний портрет соціального працівника готового до здоров'язбережувальної діяльності вважає, що „до характеристик професійної компетентності

необхідно відносити особливості професійної діяльності, що зумовлені її специфікою і виражені через зміст, завдання соціального працівника, характеристику груп клієнтів і закладів, у яких вона реалізується" [5, с. 21].

Т. Соловей та М. Чайковський розглядаючи змістовні компоненти професійної компетентності соціального працівника інклюзивного закладу зазначають, що „інклюзивна компетентність майбутніх соціальних працівників інклюзивних закладів належить до рівня спеціальних професійних компетентностей" [13, с. 222].

Специфічні компетентності необхідні і в роботі з іншими категоріями клієнтів. Так, надання соціальних послуг наркозалежній молоді або ВІЛ-інфікованим клієнтам, випускникам інтернатних закладів або звільненим з місць позбавлення волі вимагає від соціального працівника особливих знань, навичок та вмінь.

Таким чином, наукові дослідження дають підставу зробити висновки, що поняття „компетентність" та „компетенція" мають свої змістовні відтінки. Якщо компетенція – це наперед задана вимога, то компетентність – це володіння компетенцією. Професійна компетентність, як і її структура є динамічним явищем. Крім базових компетентностей соціальна робота в різних типах соціальних закладів вимагає особливих компетентностей. В соціальній роботі з різними категоріями клієнтів фахівець соціального закладу має володіти як базовими компонентами професійної компетентності, так і специфічними, які обумовлені особливостями професійної діяльності, специфікою змісту, цілей і задач діяльності соціального працівника. Крім того, специфічні компоненти професійної компетентності обумовлені категоріями клієнтів і типом соціального закладу, де ця діяльність здійснюється.

Список використаної літератури:

1. Адольф В. А. Профессиональная компетентность современного учителя : [монографія] / Красноярский Гос. Университет / В. А. Адольф. – Красноярск: КрГУ, 1998. – 286 с.
2. Болотов В. А., Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика, 2003. – № 10. – С. 8 – 14.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної роботи / за заг. редакцією проф. І. Д. Звереві. – К., Симферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
4. Кричевский В. Ю. Профессиограмма директора школы. Проблема повышения квалификации руководителей школ / В. Ю. Кричевский. – М., Педагогика, 1987. – 212 с.
5. Клос Л. Є. Компетентність збереження здоров'я майбутніх соціальних працівників / Л. Є. Клос / Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. – 2012. – № 1[61]. – С. 18 – 23.
6. Лобанова Н. Н. Профессиональная компетентность педагога / Н. Н. Лобанова, В. В. Косарев, А. П. Крючатов. – Самара – Санкт-Петербург, 1997. – 106 с.
7. Ломакина О. Е. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя иностранных языков : дисс. канд. пед наук: 13.00.08 / О. Е. Ломакина. – Волгоград, 1998. – 194 с.
8. Morales A. Social Work: a profession of many faces / Morales A., Sheafor B. – Boston, 1990. – 325 p.
9. Новий тлумачний словник української мови (у трьох томах). том I, А – К, / Укладачі : В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – Київ, Вид-во „АКОНІТ", 2006. – 926 с.
10. Ожегов С. И. Словарь русского языка : 70000 слов / под ред. Н. Ю. Шведовой. – 23-е изд. испр. – М. : Русский язык, 1990. – 917 с.
11. Професійна освіта : [словник : навч. посіб.] // Уклад. С.У. Гончаренко [та ін.]; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
12. Словник української мови в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980. – Т.4. – 250 с.
13. Соловей Т. В. Змістовні компоненти професійної компетентності соціального працівника інклюзивного закладу / Т. В. Соловей, М.Є. Чайковський // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету „Україна", 2013– №1(7). – С. 220 – 224
14. Соціальна робота в Україні : [навч. посібник] / І. Д. Звереві, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін./ за заг. ред. І. Д. Звереві, Г. М. Лактіонові – К.: Наук. світ, 2003. – 233 с.
15. HutmacherWalo/ Key competencies For Europe // Report of the Symposium Berne. Switzerland 27-30 March. 1996. Council for Cultural Cooperation (CDCC) a Secondary Education for Europe. Strasburg. 1997.
16. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования [Текст] / А. Хуторской // Народное образование – 2003. – № 2. – С. 58–64.
17. Шишов С. Е. Школа : Мониторинг качества образования / С. Е. Шишов, В. А. Кальней. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 362 с.

*Рецензент – к.пед.н., доцент
кафедри публічної служби та управління навчальними й соціальними закладами
Навчально-наукового інституту публічного управління , адміністрування
та післядипломної освіти
ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
Т. В Сич*

ІНКЛЮЗИВНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЯК СЕРЕДОВИЩЕ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З МОЛОДДЮ З ІНВАЛІДНІСТЮ

М. Є. ЧАЙКОВСЬКИЙ

Соціально-педагогічна робота з молоддю з інвалідністю здійснюється в умовах інклюзивного освітнього простору, і специфіка його умов визначає необхідні напрями соціально-педагогічної активності щодо цієї категорії молоді.

В останні роки у педагогічних дослідженнях почали використовувати поняття „середовище” і „простір” у термінологічному і науковому значеннях (І. Актанов, Л. Проніна, А. Цимбалару, І. Чепуришкін, М. Якушкіна та ін.). Як стверджують вчені, єдиної точки зору на співвідношення освітнього середовища й освітнього простору немає.

Саме тому, метою нашої статті є аналіз поняття „інклюзивний освітній простір” як середовища соціально-педагогічної роботи з молоддю з інвалідністю в умовах вищого навчального закладу.

Поняття „освітнє середовище” є дуже близьким до категорії „освітній простір”, але вони нетотожні, оскільки, на думку таких дослідників, як І. Колеснікова, Р. Малиношевський, Л. Проніна, А. Хуторський, І. Чепуришкін, І. Шендрік, „середовище” – це даність, що є результатом конструктивної діяльності людини, а „простір” є результатом педагогічного засвоєння цієї даності, його можна розглядати як педагогізоване середовище стосовно діючого в ньому суб’єкта, яким може бути окремий індивід чи група. Крім цього, середовище характеризується статичністю, а простір – динамічністю, оскільки формує та відображає елементи складної системи соціальних зв’язків закладу освіти. На відміну від середовища, простір характеризується суб’єктивним сприйняттям.

Це підтверджує і аналіз праць вчених. Так, незважаючи на те, що ці поняття дуже близькі та взаємообумовлені, на думку І. Чепуришкіна, вони нетотожні, оскільки „середовище” – це даність, що є результатом конструктивної діяльності людини, а „простір” є результатом педагогічного засвоєння цієї даності і його можна розглядати як педагогізоване середовище до діючого в цьому середовищі суб’єкта, яким може бути окремий індивід чи група.

Отже, простір – це засвоєне середовище (культурне, соціальне, інформаційне), пристосоване для вирішення освітніх, виховних та інших завдань [9].

І. Шендрік з цього приводу зауважує щодо понять „освітній простір” та „освітнє середовище”, що вони розрізняються тим, що:

- по-перше, середовище характеризується статичністю, а простір – динамічністю, оскільки формує та відображає елементи складної системи соціальних зв’язків закладу освіти;
- по-друге, на відміну від середовища, простір характеризується суб’єктивним сприйняттям;
- по-третє, середовище – це даність, а простір є результатом конструктивної діяльності.

І. Колеснікова вважає, що найважливішою відмінною рисою простору є можливість його існування лише відносно будь-якого суб’єкта (індивідуального чи сукупного), для якого він має певну значимість. На думку Л. Проніної, середовище, на відміну від простору, не включає в себе суб’єктів спілкування, а знаходиться між ними.

У „Соціологічному енциклопедичному словнику” сутність терміну „середовище” трактується як „сукупність явищ, процесів і умов, які впливають на об’єкт, що вивчається”, а „простір” – як „властивість реальності, що виражається в її протяжності, структурності, співіснуванні і у взаємодії її елементів” [7]. З визначення поняття „середовище” стає зрозуміло, що основою його виникнення стало розуміння „середовища нахождення”, що прийшло в педагогіку з біологічної науки. Середовище перебування в залежності від існуючих у ньому умов може так чи інакше впливати на людину – підтримувати її життя чи здійснювати негативний вплив [10].

На межі 90-х – 2000-х років у наукових дослідженнях часто використовуються поняття „інформаційне середовище”, „освітнє середовище”. Для опису культурно-освітньої ситуації в педагогічних дослідженнях використовуються поняття „культурне середовище”, „соціокультурне середовище” [1, с. 10 – 13].

Аналізуючи сутність освітнього середовища, О. Рассказова розглядає його як „сукупність об’єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об’єктів, необхідних для успішного функціонування освітнього процесу, як систему впливу умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні”.

О. Караман виділяє поняття „ресоціалізуюче середовище”, що включає різні суб’єкти – окремі індивіди, групи, соціальні інститути (владні, освітні, виховні, психологічні, медичні,

спортивні, мистецькі, промислові, соціально-захисні, релігійні, громадські та ін.), які, володіючи ієрархічними і однотипними взаємозв'язками, утворюють умови для організації соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми, засудженими в пенітенціарних закладах України.

У зв'язку з вивченням соціально-педагогічної проблематики, протягом останніх років вченими (А. Мудрик, І. Зверева, А. Капська, С. Харченко та ін.) найбільш активно досліджується феномен „соціального середовища”, під яким розуміється найближче оточення особистості, матеріальні і духовні умови його існування і діяльності. На думку сучасних дослідників, соціальне середовище (у широкому розумінні цього терміна) відображає суспільно-економічну систему тієї чи іншої країни (виробничі сили, суспільні відносини, інститути, суспільну свідомість, культуру).

Л. Ніколенко вважає, що соціальне середовище відіграє провідну роль у питаннях соціального становлення особистості, бо забезпечує активізацію суб'єктної позиції молодшої людини, стимулює взаємодію й спілкування з однолітками й педагогами, забезпечує формування й корекцію вмінь організовувати власну діяльність. Водночас у цьому середовищі студенти набувають важливих навичок соціальної взаємодії, задовольняють потреби у визнанні й схваленні, емоційних контактах. Отже, участь молоді в діяльності студентських громадських об'єднань, на думку вченої, сприяє формуванню лідерських якостей та набуттю важливих соціальних компетенцій.

Соціальне середовище включає безпосереднє оточення людини (сім'я, друзі, навчальний колектив). Це поняття, як стверджує М. Якушкіна, найбільше наближує до розуміння феномена „простір” і його відмінності від середовища.

Як відзначає І. Чепуришкін, „простір не складається сам по собі чи за наказом зверху – він народжується в середині педагогічної реальності завдяки спеціально організованій діяльності; створення простору включає внутрішні процеси, пов'язані з вибором пріоритетів педагогічної діяльності, і зовнішні процеси – засвоєння молодим співтовариством оточуючого середовища”.

Під поняттям „освітній простір” А. Цимбалару розуміє педагогічний феномен зустрічі та взаємодії людини з оточуючими її елементами-носіями культури (освітнім середовищем), у результаті чого відбувається їх осмислення та пізнання. „Освітній простір” розглядають як певну територію, яка пов'язана з явищами у галузі освіти; як певну частину соціального простору, у межах якого здійснюється нормована освітня діяльність; як єдність, цілісне утворення в галузі освіти, яке має свої межі, що уточнюються окремо, – світовий освітній простір, міжнародний освітній простір, європейський освітній простір, освітній простір регіону, школи, шкільного класу тощо [8]. Науковці визначають освітній простір як існуюче в соціумі „місце”, що має обов'язкові атрибути освітнього призначення (освітні заклади, особи, які надають освітні послуги, джерела змісту освіти, матеріально-технічна база, різноманітні засоби навчання тощо), яке змінюється з часом (поява нових закладів освіти чи зникнення інших, видання нових навчальних посібників на заміну старим), але володіє стійкістю на певному часовому інтервалі і є відповідним світовим стандартом. До характеристик освітнього простору відносять також відповідні статистичні дані (кількісні і якісні показники, які дозволяють оцінити освітній простір, порівняти з іншими за нормативами: наповнюваність навчальних груп, рівень кваліфікації педагогів, технічні засоби навчання, комп'ютерні технології тощо).

Крім того, освітній простір розглядають як поле потенційних можливостей, що дозволяють особі задовольнити свої освітні потреби, обрати в ньому індивідуальний маршрут для отримання освіти на різних стадіях свого розвитку. В освітньому просторі можна створити освітню систему, зокрема, у ВНЗ така система може включати професійну підготовку студентів, систему довузівської підготовки, систему післявузівської підготовки, систему додаткової освіти [4].

На думку Л. Виготського, структурною одиницею освітнього простору виступає заклад освіти, але він лише становить первісну основу і може розглядатись у контексті освітнього простору, коли, займаючи провідну роль, виступає у функціональній взаємодії з соціальними, культурними, спортивними, медичними, громадськими організаціями. Крім того, правильно спроектований і створений освітній простір, відкритий для взаємодії із соціальним середовищем, є суттєвим чинником особистісного розвитку. У іншому випадку на процес соціалізації здійснюються переважно негативні впливи стихійних компонентів соціального середовища. В. Серіков характеризує освітній простір як „спеціальним чином організовану сукупність освітніх систем, у якій кожній відведено певне місце”. Позиція А. Асмолова зводиться до розуміння освітнього простору як різноманітних інститутів соціалізації, великих і малих соціальних груп.

На думку російських учених, освітній простір – це „соціально-педагогічний феномен, що відображає територіальний аспект організації діяльності різних освітніх систем, забезпечує формування у майбутніх спеціалістів поліфункціонального професійного знання в єдності з практичним досвідом, утворює численні зв'язки у сфері педагогічної діяльності; сприяє усвідомленню суб'єктами різноманітних освітніх пропозицій і професійно значимого соціального досвіду, сформованого в освітньому оточенні” [5]. І. Григор'єва вводить термін „медіаосвітній простір” як спеціально організований простір вищого навчального закладу відкритої архітектури,

що базується на інформації і комп'ютеризації, розширює уявлення студентів про медіакультуру як засіб для подальшого засвоєння актуальних знань.

Г. Шевелева визначає освітній простір як „структурне співіснування, взаємодію освітніх систем, їх компонентів, освітніх подій на системно-територіальній основі”. Серед основних компонентів освітнього простору вищого навчального закладу авторка виокремлює навчальне, інформаційне, соціальне та внутрішнє середовище і вважає, що освітній простір є автономним середовищем, в якому відбуваються динамічні процеси конструювання оптимальних методів організації навчального процесу і досягнення поставлених цілей щодо гармонійного розвитку учнів.

Зрозуміло, що під впливом інклюзивних процесів в освіті освітній простір має змінюватися, підлаштовуючись під потреби дітей та молоді з інвалідністю. У зв'язку з цим на початку 1950-х рр. виникла філософія дизайну, яка набула міжнародного визнання і закріпилась як концепція „універсального дизайну”, що визначає стратегію розробки чи проектування і наповнення різних типів середовищ, виробів, комунікацій, інформаційних технологій і послуг, доступних та зрозумілих усім.

Останнім часом міжнародні законодавчі акти, що впливають на соціальні галузі (будівництво, транспорт, освіта та ін.), попереджують дискримінацію та сприяють реалізації ідеї соціальної інклюзії, забезпечуючи створення умов оточуючого середовища, придатного до використання людьми з інвалідністю. Поступово сформовано систему поглядів, закріплену в законодавствах багатьох країн, які акцентують увагу на усуненні перешкод в інфраструктурі для людей з інвалідністю.

Отже, „доступність” у найширшому розумінні почала сприйматися не як додаткова пільга, а як інструмент у боротьбі з соціальною дискримінацією. Універсальний дизайн сприяє залученню людей з особливими потребами до суспільного життя, тому не випадково термін „універсальний дизайн” використовують у значенні „дизайн для всіх”, або „інклюзивний дизайн” [2, с. 136].

Відзначимо, що поняття „інклюзивний освітній простір” уперше згадується в меморандумі Міжнародної конференції „Освітня політика у напрямку інклюзивної освіти: міжнародний досвід і українські перспективи” (13 – 14 квітня 2006 року, м. Київ) як:

- можливий наслідок прийняття філософії інклюзивної освіти на рівні державної політики і закріплення її в законодавчих і нормативно-правових актах;
- розробки концепції і державної програми розвитку інклюзивної освіти;
- реорганізації всієї системи освіти в інклюзивну, починаючи з дошкільної і закінчуючи професійно-технічною і вищою освітою.

Сьогодні питання забезпечення фізичної доступності у нашій державі регулюється низкою законів і підзаконних актів. Зокрема, Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів” (ст. 26, 27, 28, 30) містить зобов'язання органів місцевої влади, підприємств (об'єднань), установ та організацій (незалежно від форми власності та господарювання) створювати умови для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю до житлових, громадських і виробничих споруд, громадського транспорту для вільного пересування у населених пунктах.

Узагальнюючим документом із зазначеної проблеми є Державні будівельні норми „Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення”, які набули чинності з 1 травня 2007 р.

„Національна асамблея інвалідів України” (НАІУ) з 2001 року почала займатися питаннями створення в Україні безбар'єрного середовища для молоді з інвалідністю, започаткувавши програму „Безбар'єрна Україна”. За роки реалізації програми здобуто досвід у розв'язанні проблем доступності та створенні універсального дизайну завдяки налагодженню співпраці з міжнародними партнерами з США, Канади та європейських країн. Здійснюється громадський вплив на процеси створення безбар'єрності через дорадчо-консультативні органи – комітети доступності. Комітети створено в кожній області, вони виконують контрольні-консультативні функції як на державному, так і на місцевому рівнях. Незважаючи на це, в Україні архітектурне довкілля все ще розраховане на здорову людину і лише порівняно недавно почало розвиватися у бік універсального дизайну. Як свідчать оперативні дані МОН України, лише 11 % від загальної кількості навчальних закладів різного освітнього рівня є повністю доступними для осіб з особливими потребами. Зокрема, 39,2 % закладів обладнано пандусами, з яких 23,1 % відповідають вимогам державних будівельних норм (ДБН) [3].

Таким чином, створення безбар'єрності середовища, зокрема, запровадження в архітектуру інклюзивного дизайну, є однією з найважливіших і значною мірою не реалізованих умов ефективного функціонування інклюзивного освітнього простору, що здобули досить ґрунтовної наукової розробки.

У наукових публікаціях розглянуто сутність інклюзивного освітнього простору закладів освіти. О. Денисова, В. Понікарова трактують інклюзивний освітній простір як:

- єдність місця, де відбувається процес інклюзії;
- безбар'єрного середовища, що наповнює простір;
- змісту, в якому реалізується мета і завдання інклюзивної освіти;
- впливів, що забезпечують оптимальний процес інклюзивності дітей та молоді з інвалідністю.

В. Хитрюк, екстраполюючи основні характеристики освітнього простору на феномен інклюзивного освітнього простору, визначає його як „інтегративну одиницю соціального простору, що є системою структурних компонентів, у якій в досяжному для кожного учасника форматі реалізуються освітні та міжособистісні відносини, забезпечуються можливості особистісного і соціального розвитку, соціалізації, саморозвитку і самозміни”.

Для розуміння сутності соціально-педагогічної роботи з молоддю, що розгортається в інклюзивному освітньому просторі, важливо враховувати загальні характеристики такого простору, що виділяють І. Сімаєва і В. Хитрюк:

- організованість;
- протяжність у часі і просторі;
- змістовність і структурованість (взаємозв'язок і взаємозалежність елементів).

Специфічними ознаками інклюзивного освітнього простору є:

- доступність;
- полісуб'єктність;
- варіативність (змістовна, часова, організаційна).

Визначено також принципи інклюзивного освітнього простору, що полягають у:

- соціалізаційній спрямованості освітнього процесу;
- індивідуалізації освітнього простору (організацію інклюзивного освітнього процесу з урахуванням особливостей і потреб кожного, хто навчається);
- інтегративності супроводу суб'єктів інклюзивного освітнього простору (результату узгодженої сумісної діяльності групи супроводу дитини);
- ціннісному і толерантному ставленні до суб'єктів навчально-виховного процесу, їх діяльності в умовах інклюзивного освітнього простору.

Визначаючи підходи до оцінювання ефективності інклюзивного освітнього простору, дослідники приділяють увагу результатам взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів та компонентів, що його складають. Для цього використано в якості діагностичного інструментарію метод SWOT-аналізу з виявленням сильних і слабких сторін внутрішнього середовища, що визначає потенціал і можливості ефективної побудови інклюзивного освітнього простору та зовнішнього середовища, що включає аналіз можливостей і загроз, які слід враховувати як з точки зору укріплення, так і з позиції пошуку шляхів нівелювання негативного впливу і мінімізації можливих негативних наслідків [6, с. 31 – 39].

У результаті проведеного аналізу до переваг внутрішнього середовища інклюзивного освітнього простору віднесено:

- реалізацію демократичних основ сучасного державного ладу (право вибору змісту, форми отримання освіти, закладу освіти, освітнього маршруту);
- фізичну і психологічну безбар'єрність;
- полісуб'єктність освітнього простору;
- доступність ресурсів;
- заборону дискримінаційних проявів і соціальних стереотипів;
- наявність реальних умов соціалізації;
- розширення сфери комунікації;
- появу нових векторів професійного розвитку педагогів;
- згуртованість батьківського співтовариства;
- формування співтовариства і соціального партнерства;
- реалізацію сімейно-орієнтованого підходу;
- забезпечення істинної індивідуалізації освітнього процесу;
- розширення можливостей професійної орієнтації і працевлаштування; забезпечення можливостей формування морально-духовних якостей і соціального інтелекту всіх дітей;
- зміну освітньої ситуації в регіоні [6].

Серед недоліків внутрішнього середовища інклюзивного освітнього простору виявлено:

- зменшення долі корекційної роботи, складність забезпечення багатоваріантних освітніх програм в єдиному часовому форматі;
 - „розмитість” меж змісту роботи і професійної відповідальності кожного суб'єкта інклюзії.
- „Ахіллесовою п'ятою” формування внутрішнього середовища автори називають змістовно-функціональні і організаційні аспекти, що визначають діяльність педагогів.

Аналіз зовнішніх умов дозволив виявити наступні можливості інклюзивного освітнього простору:

- підготовка соціального співтовариства до прийняття положень міжнародних документів про освіту інвалідів;
- поява експериментальних (опірних) закладів освіти, які впроваджують інклюзивне навчання;
- грантова підтримка освітніх ініціатив щодо впровадження інклюзивного навчання;
- залучення засобів масової інформації до роботи з формування позитивного іміджу інклюзивної освіти;

- зацікавленість соціального співтовариства (батьки, вчителі, корекційні педагоги, соціальні працівники, психологи та ін.);
- залучення бізнес-структур для підтримки впровадження інклюзії.

Явною загрозою впровадження інклюзії визначено неготовність педагогічного співтовариства до якісної реалізації практик освітньої інклюзії, несприйняття соціальним співтовариством і учасниками освітнього процесу змін в освітній політиці у впровадженні інклюзивної освіти та несформована інклюзивна культура закладів освіти [6].

Досліджень, окремо присвячених інклюзивному освітньому простору ВНЗ, у інформаційному науковому світі поки що не існує. Науковці обговорюють лише окремі аспекти цього соціально-педагогічного феномена. Зокрема, О. Фудорова проаналізувала створення інклюзивного освітнього простору в умовах вищої школи у рамках співтовариства зі спілками людей з інвалідністю, які використовують концепцію незалежного життя. Беручи за основу погляди О. Фудорової, розглядаємо концепцію інклюзивної вищої освіти як окремих чинників підвищення соціального статусу особи з інвалідністю шляхом створення ідеальної моделі інклюзивної університетської освіти, що характеризується „безбар’єрним архітектурно-інформаційним середовищем, спеціальною соціально-психологічною підготовкою здорових студентів та адміністрації ВНЗ, додатковою підготовкою викладачів до роботи в „змішаних групах“, соціально-психологічною готовністю студентів з особливими потребами до навчання за принципами інклюзії”.

О. Дікова-Фаворська приділяє увагу доступності середовища ВНЗ (архітектурна безбар’єрність, пристосування транспорту для користувачів інвалідних візків) як важливої умови сприяння соціалізації студентської молоді з функціональними обмеженнями.

Ю. Богінська виділяє соціальну доступність середовища (умови оточуючого середовища, архітектурний дизайн, транспортна та інженерна інфраструктура) й інформаційне забезпечення як основну можливість для здобуття вищої освіти молоддю з особливими потребами, а також освітню доступність, яка залежить від законодавчого забезпечення можливості навчання у ВНЗ. Серед бар’єрів доступу автор виділяє фінансовий, інформаційний, емоційний та комунікативний бар’єри та фізичні обмеження молоді з особливими потребами.

Отже, інклюзивний освітній простір визначено як систему структурних компонентів (середовищ), в якій у досяжному для кожного учасника форматі реалізуються освітні та міжособистісні відносини, забезпечуються можливості особистісного і соціального розвитку, соціалізації, саморозвитку і самозміни, тобто інклюзивний освітній простір відрізняється динамічністю, оскільки формує та відображає елементи складної системи соціальних зв’язків закладу освіти, характеризується суб’єктивним сприйняттям і є результатом конструктивної соціально-педагогічної роботи.

Список використаної літератури:

1. Актанов И. Г. Культурно-образовательная среда / И. Г. Актанов // Библиотека журнала „Директор школы”. – 2012. – № 2, січень. – С. 10 – 123.
2. Інвалідність та суспільство : [навчальний посібник]; (Серія навчальних матеріалів українсько-канадського проекту „Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні”) / [Л. Байда, О. Красюкова-Енс, С. Буров та ін.]; заг. ред. : Л. Байда, О. Красюкова-Енс. – К., 2011. – 188 с.
3. Наказ Міністерства освіти і науки України „Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009 – 2012 роки” від 11.09.2009 р. № 855 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://document.ua/pro-zatverdzhennja-planu-dii-shodo-zaprovadzhennja-inklyuziv-doc1291.html.ua/legislation/Vishya_osvita/30138
4. Педагогика высшей школы : [учебное пособие] / В. В. Егоров, Э. Г. Скибицкий, В. Г. Храпченков. – Новосибирск : САФБД, 2008. – 260 с.
5. Редько Л. Л. Проектирование интегративного образовательного пространства педагогического вуза : [монография] / Л. Л. Редько, А. В. Шумакова, В. Г. Веселова. – Ставрополь : Изд-во СГПИ, 2010. – 281 с.
6. Симаева И. Н. Инклюзивное образовательное пространство SWOT-анализ / И. Н. Симаева, В. В. Хитрюк // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. – 2014. – Вып. 5. – С. 31 – 39.
7. Социологический энциклопедический словарь на русском, английском, немецком, французском и чешском языках / [З. Голенкова, Л. Костомахина, А. Кречмар и др.]; под. ред. Г. Осипова. – М. : Издательская группа ИНФРА М–НОРМА, 1998. – 488 с.
8. Цимбалару А. Д. Моделювання інноваційного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу [Електронний ресурс] / А. Д. Цимбалару. – Режим доступу : <http://www.ime.edu.ua.net>
9. Чепурышкин И. П. Моделирование воспитательного пространства школ-интернатов для детей с ограниченными возможностями : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 „Общая педагогика и история педагогики” / Игорь Петрович Чепурышкин. – Казань, 2006. – 273 с.
10. Якушкина М. С. Образовательная среда и образовательное пространство как понятия современной педагогической науки / М. С. Якушкина // Академический вестник института педагогического образования и образования взрослых РАО / Человек и образование, № 2 (35), 2013. – С. 66 – 69.

АНОТАЦІЇ

О. М. Василенко, А. Л. Мухар „**Діяльність практичних психологів та соціальних педагогів шкіл з формування статево-рольової поведінки підлітків**”

Стаття присвячена розгляду проблеми формування статево-рольової обізнаності та статево-рольової поведінки підлітків. Авторами статті проаналізовані дослідження науковців, що стосуються питань статевого виховання молоді; визначені форми і методи роботи шкільних фахівців з формування статево-рольової обізнаності та статево-рольової поведінки підлітків; розглянуті технології роботи з батьками та учнями старших класів з підготовки останніх до майбутнього сімейного життя та усвідомленого батьківства.

Ключові слова: статево виховання, статево-рольова поведінка, підлітки, усвідомлене батьківство, підготовка до сімейного життя, форми і методи роботи, практичні психологи та соціальні педагоги шкіл.

Г. П. Васянович „**До поняття безпеки освітнього середовища: аспекти дослідження**”

У статті представлено аспекти дослідження поняття „безпека освітнього середовища” з точки зору психологічної, екологічної, інформаційної та економічної безпеки освітнього середовища навчального закладу. Визначено психотравмуючі ситуації, які негативно впливають на рівень психологічної безпеки освітнього середовища. Розглянуто загрози економічній безпеці, інформаційні та екологічні фактори впливу на освітнє середовище закладу.

Ключові слова: безпека освітнього середовища, аспекти дослідження, фактори

Н. В. Волинець, Т. В. Долбищук „**Морально-психологічний клімат в медичному колективі**”

В статті представлено теоретичні аспекти соціально-психологічного клімату в колективі та описано особливості морально-психологічного клімату в медичному колективі як складової його соціально-психологічного клімату.

Ключові слова: колектив, соціально-психологічний клімат колективу, морально-психологічний клімат колективу, ціннісні орієнтації колективу, психологічна атмосфера.

Л. Л. Дика „**Психолого-педагогічні особливості формування мовленнєвих умінь студентів**”

У статті висвітлено проблему набуття та розвитку комунікативних умінь студентів. Окреслено психолого-педагогічні особливості формування мовленнєвих умінь студентів під час навчально-виховного процесу; дається характеристика семантико-лексичним та граматичним особливостям мовленнєвого етикету.

Ключові слова: етикет, комунікація, культура мовлення, мовленнєвий етикет, мовленнєві вміння, спілкування.

В. М. Заїка „**Соціально-психологічні аспекти захисту прав людей з особливими освітніми потребами в умовах інтеграції до Європейського освітнього простору**”

У статті автором проаналізовано три моделі ставлення до людей з особливими потребами в світі: медична модель, модель нормалізації та соціальна модель, визначено пріоритетне значення гуманного підходу, який ґрунтується на повазі людської гідності, прав та свобод кожної особистості незалежно від статі, віку чи стану здоров'я. Розкрито основні потреби людей з обмеженими можливостями, розглянуто внутрішні та зовнішні механізми підтримки „інвалідів” у їх самореалізації, на які розраховане інклюзивне навчання. Розглянуті зарубіжні та вітчизняні нормативно-правові акти, котрі забезпечують права людей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: людина з особливими освітніми потребами, базові потреби, самореалізація, механізми підтримки в самореалізації, інклюзивне навчання, нормативно-правові акти.

К. В. Ігнатенко, І. А. Лазуренко „**Деякі аспекти соціальної роботи з дітьми трудових мігрантів**”

В статті автор розглядає актуальність питання трудової міграції як соціального явища від якого страждають усі члени сім'ї, а найбільше діти. Одним з наслідків тривалої відсутності батьків є їх дезадаптація, а також наявність у них проблем психологічного характеру, проблем з навчанням, тощо. Також автор розглядає зміст профілактичної роботи з дітьми трудових мігрантів. Важливою частиною цієї роботи є створення оптимальних для дитини умов, що передбачає захист прав дитини та попередження різного роду відхилень.

Ключові слова: діти трудових мігрантів, шкільна дезадаптація, профілактика, технології соціальної роботи

С. М. Калаур „Педагогічний моніторинг стану готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання професійних конфліктів”

У статті автором охарактеризовано необхідність використання моніторингу для встановлення стану сформованості готовності у майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів. Моніторинг розуміємо як комплексне педагогічне дослідження, яке передбачає чітку систему збору, опрацювання, аналізу інформації про стан готовності студентів. Педагогічний потенціал моніторингу спрямований на своєчасне коригування та прогнозування освітнього процесу.

Ключові слова: педагогічний моніторинг, готовність до розв'язання конфліктів, майбутні фахівці соціальної сфери.

Т. В. Комар, О. М. Василенко, О. М. Лунков „Виховання дітей в дистантних сім'ях як психолого-педагогічна проблема”

У статті розглядаються психолого-педагогічні проблеми виховання дітей в дистантних сім'ях; досліджуються причини порушення сімейних стосунків та появи важковиховуваності у дітей з дистантних сімей; вивчається вплив сімейної ситуації на виникнення девіацій в дитячій психіці та поведінці. Автори статті наголошують на тому, що життя дитини без батьків, чи навіть без одного з них, є тим чинником, що може зумовити викривлення в структурі її особистості та спровокувати девіації у соціальній адаптації дитини.

Ключові слова: виховання, діти з дистантних сімей, соціалізація, девіації, важковиховуваність, сімейні стосунки.

Л. С. Кравчук „Фізична терапія, ерготерапія: тлумачення професійної діяльності”

У статті представлено тлумачення поняття „occupational therapy” як „ерготерапії”. Також висвітлено розуміння „зайнятості” як центральної діяльності, що забезпечує функціонування ерготерапії як сфери професійної діяльності та концентрує увагу на ролі зайнятості в процесі розвитку людини. В її основі лежить саме поняття „зайнятості”, яке відрізняється від звичайної дійсності змістом, метою, культурним і соціальним змістом, є індивідуальними для кожної особистості. Саме повсякденне зайнятість створює засоби, на основі яких продовжується фізичний, когнітивний, соціальний і емоційний розвиток людини, формуючи його внутрішній світ і ставлення до інших, що, в свою чергу, відбивається у поведінці та інтересах людини.

Ключові слова: зайнятість, ерготерапії, діяльність, розвиток людини.

В. В. Крупа „Ефективності педагогічної технології при формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації”

У статті проведений аналіз результатів експериментального дослідження щодо ефективності педагогічної технології формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації. Зроблені висновки щодо участі науково-педагогічного складу в удосконаленні зазначеного процесу та особливостей психологічної готовності до майбутньої спеціальності студентської молоді.

Ключові слова: дослідно-експериментальна робота, фахівці, професійна компетентність, фізична реабілітація, критерії, показники, рівні сформованості, викладачі, студенти, навчальні дисципліни.

О. А. Малоголовка „Дослідження можливостей інклюзивного туризму на Поділлі”

Соціалізація інвалідів вимагає їх мотивування через залучення до активних форм дозвілля і формування співдружного суспільства через розвиток інклюзивних технологій. Робота присвячена дослідженню рекреаційних умов Подільського регіону та його соціального потенціалу для розвитку інклюзивного екологічного вітрильного туризму.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивний туризм, вітрильництво, рекреація, Поділля.

В. І. Мисько „Творче використання соціально-педагогічної спадщини Януша Корчака в роботі з дітьми та молоддю в сучасних умовах в Україні”

У статті аналізується актуальність соціально-педагогічних ідей польського педагога ХХ століття Януша Корчака та значення його досвіду соціально-педагогічної роботи з різними категоріями дітей та молоді стосовно їх використання в сучасних суспільно-політичних умовах України. Актуалізуються шляхи творчого використання спадщини Януша Корчака в сучасній системі соціально-педагогічної роботи в Україні та підготовки соціальних педагогів, соціальних працівників до роботи з різними категоріями дітей та молоді.

Ключові слова: самовдосконалення, організованість, доброзичливість, терпеливість, спостереження, діагностика, документування, педагогічна рефлексія, емпатія, соціально-педагогічне мислення.

Ю. Ю. Мосейчук „Психолого-педагогічні аспекти вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у контексті неперервної освіти”

У статті розкрито сутність професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Акцентовано увагу на доцільності неперервної освіти у контексті формування у майбутніх фахівців спеціальності „Середня освіта. Фізична культура” високого рівня культури здоров'я. Неперервність формування культури здоров'я розглядається на основі поступового нарощування повноти та об'єму інформативно-змістового простору на кожному ступені неперервної освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутніх учителів фізичної культури, неперервна освіта, культура здоров'я.

О. І. Оніпченко „Питання статевої соціалізації молоді через становлення інституту шлюбу та сім'ї у радянському суспільно-політичному дискурсі 1920-х років”

У статті автором аналізується питання статевої соціалізації молоді через становлення інституту сім'ї та шлюбу як базових цінностей моральної свідомості в очах суспільства і влади; показано в динаміці розвиток проблем статевої відносин молоді; розглянуто теорію і практику розвитку сімейно-шлюбних відносин в контексті аналізу морально-етичних, ідеологічних, юридично-правових, художньо-літературних, статистичних, педагогічних аспектів розвитку радянського суспільства 1920-х років.

Ключові слова: дискурс, мораль, статева соціалізація молоді, шлюбно-сімейні відносини, статево виховання.

В. Г. Пилипів, Н. В. Волинець „Корпоративна культура як психологічний чинник успішного розвитку закладів ресторанного бізнесу”

В статті представлено змістові аспекти корпоративної культури як передумови успішного розвитку підприємства, описано чинники, що її визначають на підприємствах ресторанного господарства.

Ключові слова: корпоративна культура, корпоративне спілкування, моделі корпоративної культури, конфлікт, психологічні чинники успішного розвитку підприємства, ресторанный бізнес.

А. П. Фрадинська, І. В. Вишневська „Професійна та особистісна готовність психолога до діяльності”

У статті описано функціональний та особистісний підходи до вивчення поняття „готовність до діяльності”. Визначена сутність професійної, особистісної та психологічної готовності до діяльності. Розглянуто мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий та оціночний компоненти особистісної готовності до професійної діяльності. Визначені умови формування готовності до творчої праці психолога.

Ключові слова: готовність до професійної діяльності, професійна готовність, особистісна готовність, психологічна готовність, компоненти особистісної готовності.

Н. В. Циган „Особливості формування професійної компетентності при підготовці фахівців для різних типів соціальних закладів”

У статті здійснено системний аналіз понять „компетенція”, „компетентність” та „професійна компетентність”, розглянуто компонентний склад професійної компетентності, а також висвітлено питання наявності та необхідності особливих компонентів професійної компетентності соціальних працівників.

Ключові слова: соціальні заклади, соціальний працівник, професійна підготовка, компетенція, компетентність, професійна компетентність.

М. Є. Чайковський „Інклюзивний освітній простір як середовище соціально-педагогічної роботи з молоддю з інвалідністю”

У статті здійснено аналіз особливостей інклюзивного освітнього простору ВНЗ як умови формування здатності молоді з інвалідністю до адаптації та самореалізації у вищій школі. Основними методами дослідної роботи у цій статті є аналіз наукової літератури; синтез, систематизація, порівняння, класифікація, узагальнення. Результатом та практичним значенням стало обґрунтування однієї з концептуальних ідей розробки технології соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами, яку в перспективі може бути впроваджено в освітній простір ВНЗ України.

Ключові слова: соціально-педагогічна робота з молоддю з інвалідністю у ВНЗ, інклюзивна освіта, інклюзивний освітній простір.

АННОТАЦИИ

Е. Н. Василенко, А. Л. Мухар **„Деятельность практических психологов и социальных педагогов школ по формированию поло-ролевого поведения подростков”**

Статья посвящена рассмотрению проблемы формирования поло-ролевой осведомленности и поло-ролевого поведения подростков. Авторами статьи проанализированы исследования ученых, касающихся вопросов полового воспитания молодежи; определены формы и методы работы школьных специалистов по формированию поло-ролевой осведомленности и поло-ролевого поведения подростков; рассмотрены технологии работы с родителями и учащимися старших классов по подготовке последних к будущей семейной жизни и осознанному родительству.

Ключевые слова: половое воспитание, поло-ролевое поведение, подростки, осознанное родительство, подготовка к семейной жизни, формы и методы работы, практические психологи и социальные педагоги школ.

Г. П. Васянович **„Относительно понятия „безопасность образовательной среды: аспекты исследования”**

В статье представлены аспекты исследования понятия „безопасность образовательной среды” с точки зрения психологической, экологической, информационной и экономической безопасности образовательной среды учебного учреждения. Определены психотравмирующие ситуации, которые негативно влияют на уровень психологической безопасности образовательной среды. Рассмотрены угрозы экономической безопасности, информационные и экологические факторы влияния на образовательную среду учреждения.

Ключевые слова: безопасность образовательной среды, аспекты исследования, факторы.

Н. В. Волюнец, Т. В. Долбыщук **„Морально-психологический климат в медицинском коллективе”**

В статье представлены теоретические аспекты социально-психологического климата в коллективе и описаны особенности морально-психологического климата в медицинском коллективе как составляющей его социально-психологического климата.

Ключевые слова: коллектив, социально-психологический климат коллектива, морально-психологический климат коллектива, ценностные ориентации коллектива, психологическая атмосфера.

Л. Л. Дикая **„Психолого-педагогические особенности формирования речевых умений студентов”**

В статье освещена проблема приобретения и развития коммуникативных умений студентов. Определены психолого-педагогические особенности формирования речевых умений студентов во время учебно-воспитательного процесса; дается характеристика семантико-лексическим и грамматическим особенностям речевого этикета.

Стоит отметить, что значительные трудности вызывают у студентов не только определение содержания понятий, но и оперирования понятиями в новых условиях, когда известные им слова они должны использовать в различных коммуникативных ситуациях, в процессе самостоятельного употребления слова в собственном тексте.

Именно поэтому совершенствование техники речи студентов, как правило, сказывается на его содержании, является средством интеллектуального обогащения каждого из говорящих, незаурядного роста его умственно-речевой сущности, а поэтому является результатом совершенного владения родным языком, показателем культуры устной речи и речевого этикета.

Ключевые слова: этикет, коммуникация, культура речи, речевой этикет, речевые умения, общение.

В. Н. Заика **„Социально-психологические аспекты защиты прав людей с особыми образовательными потребностями в условиях интеграции в Европейское образовательное пространство”**

В статье автором проанализированы три модели отношения к людям с особыми потребностями в мире: медицинская модель, модель нормализации и социальная модель, определено приоритетное значение гуманного подхода, основанного на уважении человеческого достоинства, прав и свобод каждой личности независимо от пола, возраста или состояния здоровья. Раскрыты основные потребности людей с ограниченными возможностями, рассмотрены внутренние и внешние механизмы поддержки „инвалидов” в их самореализации, на которые рассчитано инклюзивное образование. Рассмотрены зарубежные и отечественные нормативно-правовые акты, обеспечивающие права людей с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: человек с особыми образовательными потребностями, базовые потребности, самореализация, механизмы поддержки в самореализации, инклюзивное обучение, нормативно-правовые акты.

Е. В. Игнатенко, И. А. Лазуренко **„Некоторые аспекты социальной работы с детьми трудовых мигрантов“**

В статье автор рассматривает актуальность вопроса трудовой миграции как социального явления от которого страдают все члены семьи, а больше всего дети. Одним из последствий длительного отсутствия родителей является детская дезадаптация, а также наличие у них проблем психологического характера, проблем с обучением, в том числе. Также автор рассматривает содержание профилактической работы с детьми трудовых мигрантов. Важной частью этой работы является создание оптимальных для ребенка условий, что предполагает защиту прав ребенка и предупреждению различного рода отклонений.

Ключевые слова: дети трудовых мигрантов, школьная дезадаптация, профилактика, технологии социальной работы.

С. Н. Калаур **„Педагогический мониторинг состояния готовности будущих специалистов социальной сферы к решению профессиональных конфликтов“**

В статье охарактеризована необходимость использования мониторинга для установления состояния готовности будущих специалистов социальной сферы к решению конфликтов. Мониторинг понимаем как комплексное педагогическое исследование, которое предусматривает систему сбора, обработки, анализа информации о состоянии готовности. Педагогический потенциал мониторинга направлен на своевременное корректирование и прогнозирование образовательного процесса.

Ключевые слова: педагогический мониторинг, готовность к решению конфликтов, будущие специалисты социальной сферы.

Т. В. Комар, Е. Н. Василенко, А. М. Лунков **„Воспитание детей в дистантных семьях как психолого-педагогическая проблема“**

В статье рассматриваются психолого-педагогические проблемы воспитания детей в дистантных семьях; исследуются причины нарушения семейных отношений и появления трудновоспитуемости у детей с дистантных семей; изучается влияние семейной ситуации на возникновение девиаций в детской психике и поведении. Авторы статьи отмечают, что жизнь ребенка без родителей, или даже без одного из них, является тем фактором, который может обусловить искажение в структуре ее личности и спровоцировать девиации в социальной адаптации ребенка.

Ключевые слова: воспитание, дети с дистантных семей, социализация, девиации, трудновоспитуемость, семейные отношения.

Л. С. Кравчук **„Физическая терапия, эрготерапия: толкование профессиональной деятельности“**

В статье представлено толкование понятия „occupational therapy“ как „эрготерапии“. Также освещены понимание „занятости“ как центральной деятельности, что обеспечивает функционирование эрготерапии как сферы профессиональной деятельности и концентрирует внимание на роли занятости в процессе развития человека. В ее основе лежит именно понятие „занятость“, которое отличается от обычной действительности смыслом, целью, культурным и социальным содержанием, является индивидуальным для каждой личности. Именно повседневная занятость создает средства, на основе которых продолжается физическое, когнитивное, социальное и эмоциональное развитие человека, формируя его внутренний мир и отношение к другим, что, в свою очередь, отражается в поведении и интересах человека.

Ключевые слова: занятость, эрготерапия, деятельность, развитие человека.

В. В. Крупа **„Эффективность педагогической технологии при формировании профессиональной компетентности будущих специалистов физической реабилитации“**

В статье проведен анализ результатов экспериментального исследования относительно эффективности педагогической технологии формирования профессиональной компетентности будущих специалистов физической реабилитации. Сделаны выводы относительно участия научно-педагогического состава в совершенствовании определенного процесса и особенностей психологической готовности к будущей специальности студенческой молодежи.

Ключевые слова: исследовательско-экспериментальная работа, специалисты, профессиональная компетентность, физическая реабилитация, критерии, показатели, урени формирования, преподаватели, студенты, учебные дисциплины.

А. А. Малоголовка **„Исследование возможностей инклюзивного туризма на Подолье“**

Социализация инвалидов требует их мотивирование через привлечение к активным формам досуга и формированию содружественного общества через развитие инклюзивных технологий. Работа посвящена исследованию рекреационных условий Подольского региона и его социального потенциала для развития инклюзивного экологического парусного туризма.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивный туризм, парусный спорт, рекреация, Подолье.

В. И. Мысько „Творческое использование социально-педагогического наследия Януша Корчака в работе с детьми и молодежью в современных условиях в Украине”

В статье анализируется актуальность социально-педагогических идей польского педагога XX века Януша Корчака и значение его опыта социальной работы с различными категориями детей и молодежи относительно их использования в современных общественно-политических условиях Украины. Актуализируются пути творческого использования наследия Януша Корчака в современной системе социальной работы в Украине и подготовки социальных педагогов, социальных работников к работе с различными категориями детей и молодежи.

Ключевые слова: самосовершенствование, организованность, доброжелательность, терпение, наблюдение, диагностика, документирование, педагогическая рефлексия, эмпатия, социально-педагогическое мышление.

Ю. Ю. Мосейчук „Психолого-педагогические аспекты совершенствования профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры в контексте непрерывного образования”

В статье раскрыта сущность профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры. Акцентируется внимание на целесообразности непрерывного образования в контексте формирования у будущих специалистов специальности „Среднее образование. Физическая культура” высокого уровня культуры здоровья. Непрерывность формирования культуры здоровья рассматривается на основе постепенного наращивания полноты и объема информационно-смыслового пространства на каждой ступени непрерывного образования.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, будущих учителей физической культуры, непрерывное образование, культура здоровья

О. И. Онопченко „Вопросы полоролевой социализации молодежи через становление института брака и семьи в советском общественно-политическом дискурсе 1920-х годов”

В статье автором анализируется вопрос полоролевой социализации молодежи через становление института семьи и брака как базовых ценностей нравственного сознания в глазах общества и власти; показаны в динамике развитие проблем половых отношений молодежи; рассмотрены теория и практика развития семейно-брачных отношений в контексте анализа морально-этических, идеологических, юридически-правовых, художественно-литературных, статистических, педагогических аспектов развития советского общества 1920-х годов.

Ключевые слова: дискурс, мораль, полоролевая социализация молодежи, брачно-семейные отношения, половое воспитание.

В. Г. Пылыпив, Н. В. Волынец „Корпоративная культура как психологическое условие успешного развития предприятий ресторанного бизнеса”

В статье представлены содержательные аспекты корпоративной культуры как предпосылки успешного развития предприятия, показаны определяющие ее условия на предприятиях ресторанного бизнеса.

Ключевые слова: корпоративная культура, корпоративное общение, модели корпоративной культуры, конфликт, психологические факторы успешного развития предприятия, ресторанный бизнес.

А. П. Фрадинская, И. В. Вишневская „Профессиональная и личностная готовность психолога к деятельности”

В статье описаны функциональный и личностный подходы к изучению понятия „готовность к деятельности”. Определена значимость профессиональной и психологической готовности к деятельности. Рассмотрены мотивационный, ориентационный, волевой и оценочный компоненты личностной готовности к профессиональной деятельности. Определены условия формирования готовности к творческой работе психолога.

Ключевые слова: готовность к профессиональной деятельности, профессиональная готовность, личностная готовность, компоненты личностной готовности.

Н. В. Цыган „Особенности формирования профессиональной компетентности при подготовке специалистов для разных типов социальных учреждений”

В статье осуществлен системный анализ понятий „компетенция”, „компетентность” и „профессиональная компетентность”, рассмотрен компонентный состав профессиональной компетентности, а также отражен вопрос наличия и необходимости специальных компонентов профессиональной компетентности социальных работников.

Ключевые слова: социальные учреждения, социальный работник, профессиональная подготовка, компетенция, компетентность, профессиональная компетентность

М. Е. Чайковский „**Инклюзивное образовательное пространство как среда социально-педагогической работы с молодёжью с инвалидностью**”

В статье осуществлён анализ особенностей инклюзивного образовательного пространства вуза как условия формирования способности молодёжи с инвалидностью к адаптации и самореализации в условиях высшего учебного заведения. Основными методами исследовательской работы данной статьи является анализ научной литературы, синтез, систематизация, сравнение, классификация, обобщение. Результатом и практическим значением является обоснование одной из концептуальных идей разработки технологии социально-педагогической работы с молодёжью с особыми потребностями, которая в перспективе может быть внедрена в образовательное пространство высших учебных заведений Украины.

Ключевые слова: социально-педагогическая работа с молодёжью с инвалидностью, инклюзивное образование, инклюзивное образовательное пространство.

ANNOTATION

O. Vasylenko, A. Mukhar „**The activity of school's practical psychologists and social pedagogues for the formation of sex-role behavior of teenagers**”

The article is devoted to the problem of formation of sex-role awareness and sex-role behavior of teenagers. The authors analyzed works of scientists that issues of sexual education of youth. It was also defined the forms and methods of work of school professionals on the formation of sex-role awareness and sex-role behavior of teenagers. The authors believe that the work of practical psychologists and social pedagogues of schools may include: special courses and electives, lectures, discussion clubs, and the like. Also to the forms of psychological work in this area include: individual and group psychological counseling, psychological theater of miniatures, lectures and seminars, project work methods, show programs, thematic KVN etc. The authors believe that in addition to these methods, you can also use surveys, questionnaires, and interviews. They describe in detail the advantages and disadvantages of these methods.

Practical psychologists and social pedagogues of schools can apply techniques such as: communication training, testing, questionnaires that reveal the level of preparedness of students to sexual relations. The interviews can be analysed and taken into account in the planning and organization of future work.

The authors of the article also examined the technologies of work with parents and senior students for training them for the future family life and conscious parenting. Such technologies can be the following: groups of parents, cognitive and behavioral training, group discussion, verbal discussion, the method of constructive dispute, roleplay, method of joint actions, exercises to develop communication skills, socially-psychological training and many others.

The authors did the conclusions that the work of practical psychologists and social pedagogues of schools for the formation of sexual awareness and sex-role behavior of adolescents should be aimed at identifying problems associated with the lack of preparedness of young people for sexual relationships and family life, finding their causes and optimal ways of overcoming them.

Keywords: sexual education, sex-role behavior, teenagers, conscious parenting, family life education, forms and methods of work, practical psychologists and social pedagogues of schools.

H. Vasyanovych „**The concept of the educational environment safety: aspects of research**”

The educational environment safety is its qualitative characteristic and indispensable condition of any educational establishment for its effective functioning.

It is necessary to study the problems of the educational environment security forming of the educational establishment and search new technologies to improve the ensuring safety methods.

Throughout the last years, the great number of foreign and national researchers studied these problems in the aspects of safety, including national, international, economic, informational, psychological safety etc. However, we agree with the opinion of V. Melnyk who believes that such researches are concerned only the one specified element, factor or aspect of safety and the problem of interaction between different levels, their relationship remains outside the field of analysis.

The article deals with the research aspects of the „safety educational environment” concept concerning psychological, environmental, informational and economic safety of the educational environment in the educational establishment.

The stressful situations that affect the level of psychological safety of educational environment are determined. The threats to economical safety, informational and environmental factors of influence on the educational environment of the educational establishment are mentioned here.

Summarizing the all above mentioned, we conclude that under the safety educational environment we mean the protection state of this environment, which are characterized by the safe education and labor conditions, favorable psychological atmosphere and absence of any violence acts, safe informational space and a great number of availability resources for prevention (quality higher education, skilled personnel, transparent distribution of funds etc.), reduce or protect against threats in educational establishment.

Keywords: safety educational environment, aspects of the study, factors

N. Volynets, T. Dolbyschuk „**Moral and psychological climate in the medical team**”

The article presents the theoretical aspects of social psychological climate in the team and the features of the moral and psychological climate in the medical team as part of its social psychological climate described.

In the current Ukrainian reality, interest in the study of social psychological climate team is growing. The importance of this problem is due primarily to increased levels of psychological demands inclusion of the individual in its career and complexity of mental behavior, constant increase in their personal requirements.

Creating a favorable social psychological climate of labor collective is one of the most important conditions of the struggle for the increase of productivity and quality of products and services.

The favorable social psychological climate in collectives of medical institutions is one of the factors effective functioning of the health system to achieve its main goal – the preservation of health and the

provision of necessary medical care. The basic unit of social and labor any medical institution is a staff department or office. Good business relationships in groups of providers are the success of the medical establishment as a whole. Their absence, inattention health workers to each other, troubles, conflicts interfere in the institution negatively, reflect on the health of patients and the process of recovery.

One of the most important areas of efficiency role and importance of the human factor in the current organization of medical facilities is to optimize the moral and psychological climate of the medical team. The moral and psychological climate is a dominant group or team relatively stable psychological preferences of its members, which manifest in various forms of activity. The moral and psychological climate bases on a system of relations team members to each other, to work, to the events and the organization that bases on individual, personal values and orientations. It reflects the mental state of all forms of collective life as combining the interaction of all components of the internal factors and collective life, health and business, management and leadership and so on.

Moral climate is an integral indicator of the level of medical staff. Achieving a certain level of unity is in this area is both a goal in the establishment of the team, and the indicator of his moral and psychological climate. The main factors that determine the state of social psychological climate are organizational factors, heuristic learning, non-working relationship between colleagues, vital perspective of each team member, stimulation of labor, removal of psychological lesson of conflict, the environment in which the collective is working. Equally important in shaping the microclimate in the team leader role. The internal conditions affect on the internal structure of the group, which particularly include leadership style, image, key aspects of activity, demeanor manager.

So, the moral and psychological climate in the medical team is the attitude of health workers to each other mediated relation to the activities of medical branch as a whole, reflecting the direct relationship and medical staff members to each other, as well as satisfaction with these relationships. The moral and psychological climate in health organizations is relatively stable characteristic of interpersonal relations medical workers, on which depend the effectiveness of their activities as a whole and its individual members, membership satisfaction, cohesion and promising development collective.

Keywords: collective, social-psychological climate of team, moral and psychological climate of team, value orientation, team psychological atmosphere.

L. Dyka „Psychological and pedagogical peculiarities of formation of language skills of students”

The problem of acquiring and development of communicative skills of students is highlighted in this article. Psychological and pedagogical peculiarities of formation of language skills of students during educational and upbringing process are shaped; the characteristics of semantic, lexical and grammar peculiarities of language etiquette are given.

Students' language is multi-functional and ready for improvement, that's why, developing it, it is necessary to create conditions for formation of their communicative skills and abilities, and this fact, in its turn, will help the spiritual setting of personality.

In modern scientific researches connected with the formation of language skills of students the position of development of emotive sphere of young person, which predicts the development and upbringing of a complex thinking and language skills is highlighted.

It should be mentioned, that not only the determination of the content of notions, but operating by notions in new conditions, when they must use familiar words in different communicative situations and in the process of independent using of the word in their own text cause great difficulties in students.

That's why, the improvement of technique of speech of students is affected its content and is the way of intellectual enrichment of everybody, who takes part in communication, and of great increasing of intellectual and language essence and is the result of fluency in their native language, the indicator of culture of oral speech and language etiquette.

Formation and development of culture of speech and students' thinking and ability to select and consciously use in communication those elements of a system of language means, which provide in the best way the achievement of the set aim in the concrete language situation in the important component of modern educational and upbringing process of higher educational institution.

Keywords: *etiquette, communication, culture of speech, language etiquette, language skills.*

V. Zaika „Social and psychological aspects of the protection of the rights of people with special needs in terms of integration into the European educational space”

In the article the author analyzes three models of attitudes towards people with disabilities in the world, the medical model, the model of normalization and social model, defined priority humane approach based on respect for human dignity, rights and freedoms of every individual, regardless of gender, age or state of health. The basic needs of people with disabilities, identified the need for self-realization by which people seek to find their place in life, realize their potential, talents, professional self-determination. We consider internal and external support mechanisms „disabled” in their development, which is calculated inclusive education: favorable psychological climate in the family; creating cultural system in society; support

from the government in a professional and creative self-realization; social prevention and control negative attitudes towards people with disabilities; providing state equal rights, that erasure of boundaries between „healthy“ and people with disabilities; positive self-perception and self-attitude; active life; a clear identity and personalization; responsibility, freedom and a strong will; belief in yourself and a positive assessment of their capabilities and others. Considered foreign and domestic regulations that ensure the rights of people with special needs: World UN Declaration on Human Rights (1948), the Declaration on the Rights of the Child (1959), the Declaration on the rights of mentally retarded persons (1971), the Declaration on the Rights disabilities (1975), the Convention and Recommendation on vocational rehabilitation and employment of disabled persons (1983), Convention on the rights of the child (1989), Standard rules on the Equalization of opportunities for Persons with disabilities (1993), Salamanca Statement on Principles, Policy and Practice in Special Needs Education and a Framework for Action (1994), The Dakar Declaration (2000), the Convention on the Rights of Persons with Disabilities (2006, New York) and others.

Keywords: people with special needs, basic needs, self-realization, self-support mechanisms, inclusive education, regulations.

E. Ignatenko, I. Lazurenko „**Some aspects of social work with children of migrant workers**

In the article the author considers the relevance of the issue of migrant workers as a social phenomenon which affects all family members, and most of all children. The problem of migrant workers exists in Ukraine for many years. But until recently was not considered necessary to draw attention to the problems of children of migrant workers. At the same time, leaving parents with the purpose of employment abroad leads to negative processes, especially if the children of migrant workers study in school. In connection with a complex family issue that develops into social, is the education of children of migrant workers, especially in cases of prolonged absence of both parents. One of the consequences of prolonged absence of parents is their exclusion, and they have problems of a psychological nature (amounts for parents, depressed, lack of support, insecurity, and difficulty-making decisions), problems with education, the problem of leisure, the problem of finding a common language with others, financial problems. These problems have forced scientists to develop and implement in practical activities of social, socio-pedagogical and psychological work social workers, psychologists and educators who work directly with children of migrant workers, in particular as regards the prevention and minimization of consequences of the divorce with their parents. The author also examines the content of preventive work with children of migrant workers. Assessed needs and developed a plan of social support, which included pedagogical and psychological support as needed. For the effective organization of social work with children of migrant workers, we gathered detailed information on the causes, nature and period of the process of their maladjustment. An important part of this work is creation of optimum child conditions, which include protection of child rights and prevention of various disorders. An example of such activities is the work of Terre des Hommes Foundation. According to the method of the Fund was conducted psychosocial activities with children, including migrant families, and adults in 8 districts of Luhansk region (Markovsky, Belovodsky, Novopskovsky, Belokurakinsky, Starobelsk, Stanichno-Lugansk, Novoaydarsky and Popasnaja, Severodonetsk). The main methods of social work with children of migrant workers are: consultation and outreach with parents, teachers; mobilizing the educational potential of the environment, work with contact groups of minors, including the family; organization of correctional and educational activities, depending on the level of maladjustment, attraction of necessary specialists, the recourse to specialized agencies, centres, services; patronage maladjusted minors, the organization so-called control and the like.

Conclusion. The problem of disadaptive behavior in children of migrant workers in today for our country is very relevant. Staying without parents under the care of relatives, children lack emotional warmth, lack of attention to the Affairs of adults, as well as get excessive freedom and lack of control. Experience with children of migrant workers shows that they face a number of challenges of mental and emotional nature, prone to depression and deviant behavior, and consequently, require appropriate psychological support

Key words: children of migrant workers, school disadaptation, prevention, technology, social work.

S. Kalaur „**Pedagogical monitoring of the state of readiness of future specialists of social sphere to professional conflict resolution**“

In this article the author characterizes the necessity of using monitoring to establish the state of formation of future specialists of social sphere the readiness to conflict resolution in their future professional activity. Monitoring is meant as a complex pedagogical research due to professional educational process, which provides a clear system of collection, processing, analysing and storage of information that aims to track the state of formation of readiness of students.

Pedagogical potential of monitoring is aimed at timely adjustment and forecasting of educational process in higher educational institutions that prepare future social pedagogues, social workers, practical psychologists and psychologists for the formation of proper level of readiness to conflict resolution in their professional activity.

In order to determine the practical condition of formation of readiness of future specialists of social sphere to conflict resolution a complex survey, which includes 36 questions of both open and closed levels has been developed. The survey covered questions that are directly related to the motivational, cognitive, and personal components of readiness.

Monitoring pedagogical involved bachelors of specialties of „Social Pedagogy”, „Social Work”, „Practical Psychology”, „Psychology” in Ternopil Volodymyr Gnatyuk National Pedagogical University, Khmelnytsky National University, Sumy A. Makarenko National Pedagogical University, Zhytomyr Ivan Franko National University, Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy, Rivne National Humanitarian University and also students of Chortkiv A. Barvinsky Humanitarian Pedagogical College, Dubno College of Rivne National Humanitarian University, Kolomyia Pedagogical College SHEE „Carpathian V. Stefanik National University”.

On the base of the analysis of results of pedagogical monitoring it was determined that future specialists who will come to work in social sphere have only mediate theoretical knowledge, there we can see a significant impact of external motivation to improve practical skills and abilities in the field of readiness to conflict resolution, also such personality traits as tolerance and empathy need to be improved.

Keywords: pedagogical monitoring, readiness to conflict resolution, future specialists of social sphere.

T. Komar, O. Vasylenko, O. Lunkov „The upbringing of children in distant families as psychological and pedagogical problem”

The article discusses psychological and pedagogical problems of upbringing children in distant families. The authors explore the causes of the violation of family relations in families of migrant workers. The authors believe that distant families are not able to fully realize its main function – upbringing, the essence of which is to transfer children's social experience, knowledge, attitudes and skills, necessary for normal functioning in the process of accession to the system of social relations. In such families there is alienation of the children from the father, because he is morally degraded, and from the mother, because with her lost permanent contacts. The authors note that the life of a child without parents is the factor that can cause distortion in the structure of its personality and cause deviations in social adaptation of the child.

The authors pay attention to the fact that in families of migrant workers the most important problem is the lack of real communication of married couple. Often in such families children are being abused. This causes to understanding the child that it is bad, unwanted, unloved. Along with the mental reactions (fear, sleep disturbance, appetite), there are various forms of behavior disorders: increased aggression, expressed pugnacity, cruelty, or self-doubt, anxiety, impaired peer relations, low self-esteem. That is why the children of migrant workers are the „risk”.

The authors believe that the study and analysis of the behavior of children in distant families requires further development of effective strategies to solve their problems. So, the prevention of deviations in behavior of the child should be based on knowledge of their causes, timely psychological diagnosis, use of modern technology of correction of deviations in behavior and activation of personal potential of the child.

Key words: upbringing, children from distant families, socialization, deviation, difficulties in education, family relationships.

L. Kravchuk „Physical therapy, ergotherapy: interpretation of professional activity”

The article presents the interpretation of the concept of „occupational therapy” „occupational therapy”. Also covers the understanding of „employment” as a Central activity that ensures operation of occupational therapy as a sphere of professional activity and focuses on the role of employment in the process of human development. It is based on the concept of „employment” which differs from ordinary reality, meaning, purpose, cultural and social content is different for each individual. What casual employment means creates, on the basis of which ongoing physical, cognitive, social and emotional development of the person, forming his inner world and relationship to others, which in turn is reflected in behaviour and interests.

Keywords: employment, occupational therapy, activities, and human development.

V. Krupa The effectiveness of pedagogical technology of formation of professional competence of future specialists in physical rehabilitation”.

The analysis of results of experimental research on the effectiveness of pedagogical technology of formation of professional competence of future specialists in physical rehabilitation is hold. The conclusions concerning participation of scientific and pedagogical staff in improvement of this process and peculiarities of psychological readiness to the future specialty of students' youth are done.

The analysis of results of experimental research on the effectiveness of pedagogical technology of formation of professional competence of future specialists in physical rehabilitation is hold. The conclusions concerning participation of scientific and pedagogical staff in improvement of this process and peculiarities of psychological readiness to the future specialty of students' youth are done.

Keywords: research and scientific work, specialists, professional competence, physical rehabilitation, criteria, indexes, levels of formation, teachers, students, studying disciplines

O. Malogolovka „**Research of opportunities of inclusive tourism in Podilian region**”

Nowadays humanization of society which has been lasting since times of Jesus Christ demands the formation of new forms of relationships of society and such its members as people with limited abilities. With human desire to improve the quality of life, previous attempts of creating special boarding schools, educational institutions and manufactures, even maximally adopted for invalids, didn't cause full solution of their (society and invalids) problems. The society of invalids itself is not so similar and constant that it can separate itself from micro-environment, having created its own, unique micro-social one. If to take into consideration the full determination of the state of health as the state of spiritual, psychic, physical, social and economical welfare, the objective evaluation of society will define it as totally ill and inferior. Official statistics demonstrates high level of invalidity of society and its constant increasing. Understanding of the fact, that differences between healthy person and invalid are not bigger than race, sex and age ones causes the necessity of returning of people with special needs to the company of majority, the necessity of which are smaller and more various. Taking it into consideration, every state, which declares itself as humanistic and civilized, has a group of problems connected with adaptation of it (state) to the needs of people with limited abilities. The simplest of such tasks are material ones: the construction of ramps, elevators, transport etc. It is more difficult to create and finance educational, social and manufacture institutions (sub-divisions) with the correspondent staff of pedagogues, officers and managers. The most difficult task is to form and educate society, which will be friendly to weaker citizen with limited possibilities and it is caused by different factors. From one hand, from the point of view of society, invalids are the layer, which makes state and personal budget, esthetic feelings and humanistic essence of healthy people more strained. From the other hand, the existence of defect in health forms feeling of inferiority and alienation, personal separation and apathy passivity, but rent settings together with them too.

Mutually favorable overcoming of this problem is in activation of people with limited abilities and their socialization through the creation of common friendly social environment.

Socialization of disabilities person requires their motivation by engaging to active forms of leisure and formation friendly inclusive society through the development of inclusive technologists. The paper is devoted to study of recreational conditions Podilian region and its potential for social inclusive environmental sailing tourism.

Keywords: inclusion, inclusive tourism, sailing, recreation, Podilian region.

V. Mys'ko „**Creative usage of social and educational legacy of Janusz Korczak in work with children and youth in modern conditions of Ukraine**”

The relevance of social and educational ideas of Polish educator Janusz Korczak during the XX-th century are characterized the author in the article. The experience meaning of social and educational work with different groups of children and the youth in relation to its usage in modern social and political conditions of Ukraine are grounded. Janusz Korczak worked in orphanages, where the author's educational system and his innovative ideas were implemented. His system of government was the basis for the provision of the child's social and legal protection in the orphanages. The combination of all human rights regulatory institutions was the response of J. Korczak on the situation of child's dependence from parent's. He developed a system of rights and codification of rules governing the coexistence in social institutions for children.

Particular attention is drawn to the conditions of orphanages have been created by J. Korczak and provided a successful socialization of orphans and children, deprived of parental care. The uniqueness of created training environment were manifested in a number of introduced means: duty system, bulletin board, mailbox, notary book and others. It was developed the technology of social and educational work with children contributed to the prevention and protection from the negative influence of the environment, moral values formation, compensation for lost or distorted parental love.

His literary, scientific and educational work reveals views on teacher education of the child in the family, especially the problem of communication between parents and children, their family interaction and is important in this context. It should be noted J. Korczak relation to the training of future teachers, because his ideas about “smart” education in the light of understanding, patience and forgiveness are relevant nowadays.

Educational heritage usage of J. Korczak in the system of social and educational work in Ukraine can be done by a conscious attitude to the professional choice, continuous improvement, the formation of professional skills of rapid response to changing to life circumstances; reliance on personal qualities (empathy, self-discipline, kindness, understanding, patience) along with professional knowledge and skills, introspection based on documentation profession; possession of social and pedagogical thought – the ability to carry out professional activities effectively, combination of theory and practice, to anticipate important changes for the profession, be prepared to exercise competence in interpersonal communication.

Keywords: self-improvement, self-discipline, kindness, patience, observation, diagnosis, documentation, pedagogical reflection, empathy, social and pedagogical thought.

Y. Moseychuk „Psychological and pedagogical aspects of improving of the professional training of future teachers of physical education in the context of continuous education”

The article reveals the essence of professional training of future teachers of physical education. It was established that the professional training of future teachers of physical education and sports is quite a complex process characterized by the reasonable principles of the formation of students' professionalism by which they will be competitive in the labor market. It is based on scientifically reasonable system of subject-subject interaction between students and faculty members. Professional training of future specialists can be seen as a multidimensional process that covers the current motivational sphere, ideological values, a set of theoretical knowledge and skills, and personality traits and features that will enable to perform professional activity efficiently in the future.

The attention is focused on the appropriateness of continuous education in the context of the formation in future specialists of specialty „Secondary education” „Physical Education” a high level of health culture. We believe that the implementation of a systematic and balanced approach to the formation of a high level of health culture should occur purposefully and continuously in the professional training of future specialists at higher educational institutions. On the psychological and educational point of view for future expert to be prepared for professional activity, which covers a health culture, he must undergo professional training the essence of which boils down to: 1) the process of teaching; 2) learning process; 3) result.

From a methodological position in the context of the continuity of the formation of health culture education it is advisable first to teach students of profile classes in secondary schools or lyceums or colleges, later educational process at higher educational institutions and obtaining by students EQL „Bachelor”, and then where should be a possibility to improve students' knowledge and skills during the studying at magistracy and to continue actively this process during the professional development of teachers in institutes of Postgraduate education. Thus, we can provide „vertical” and „horizontal” integration and flexibility of the entire system of the formation of health culture in the context of its continuity.

Thus, the continuity of the formation of health culture is considered on the basis of gradual increase of completeness and the extent of informative contextual space at each stage of continuous education.

Keywords: professional training of future teachers of physical education, continuous education, health culture.

O. I. Onypchenko „Question paraliol the socialization of young people through the establishment of the institution of marriage and the family in Soviet political discourse of the 1920-ies”

In the article the author examines paraliol socialization of young people through the establishment of the Institute of marriage and family as the basic values of moral consciousness in the eyes of society and power; shows the dynamics of the development problems of sexual relationships of young people; considers the theory and practice of development of family relations in the context of the analysis of the ethical, ideological, legal, literary, statistical, pedagogical aspects of development of the Soviet society of 1920-ies.

Very vividly discussed the question of the legitimization of new norms of marriage and the family, as the political, economic, social changes in the USSR led to changes in all spheres of life, including in the family home. Sanctified Church marriage, the only legitimate, was deprived of its legal force by decree of 18 December 1917.

Legal discourse concerning the new law on marriage and the family discussed provided equal rights to spouses. The first woman entering into a marriage could save his name, to be separate from her husband's residence, to dispose of their income, and in the case of divorce equal claim to family property. New marriage law has not cancelled the Church, but deprived them of the right to legalization of marital status. Now law is considered only a civil registration and the marriage ceremony and the divorce procedure is significantly simplified. Moreover, the new law has abolished the term „illegitimate” – as born in marriage and outside marriage has gained the same rights.

Thus, the Soviet power in 1920-ies made a serious attempt to discredit traditional marriage and family relations, and, as a consequence of this policy was a significant increase in the number of „free”, unregistered marriages, divorces, abortions, illegitimate, abandoned, homeless and neglected children and foundlings; it was recorded a statistically increased level of prostitution, violence.

The study of this issue leads to the conclusion that attempts to create model new life, family, sexual culture and to introduce it into the consciousness of society have faced difficulties and contradictions of reality. On the one hand during the discussion Polo role of socialization – the desire to create „a new breed of people”, on the other hand, the testimony of the realities of life deep contradictions between the everyday situation and values that are imposed on educators, between „situational” long-term trends and ideals (which have not yet become common). Educators of the 1920s experimented with methods of „sex education”, which was destined to establish itself in the decades that followed and which lasted until this day - to watch, to teach, to warn, to punish.

Key words: discourse, morality, sex-role socialization of youth, marriage and family relations, sex education.

V. Pylypiv, N. Volynets **„Corporate culture as a psychological feature in the successful development of the restaurant business establishments”**

The article presents theoretical aspects of corporate culture as a prerequisite for the successful development of the company, the determine factors in restaurants and catering enterprises are described.

One of the important psychological aspects of business management is the corporate culture. It closely links with the overall development strategy and system of organization of the staff of the restaurant business. Today research on corporate culture (corporate communication) is very important. Corporate culture is a key factor in business performance.

Knowledge, skills in organizing interaction between people, namely interaction in business, can establish psychological contact between business partners, to achieve understanding of the communication process. The requirements for communication generally accept at the core of corporate culture and inextricably link with the recognition of the uniqueness and values of each individual (politeness, correctness, tact, modesty). The relevance of corporate communication as a basic aspect of corporate culture needs arising from the successful development of the restaurant business establishments and the lack of modern economic and psychological developments concerning corporate culture in establishments whose main activity is to improve the atmosphere of hospitality.

The concept of „corporate culture” persecutes ensure profit maximization at the expense of performance management and improvement of the company through the following measures: improving human resources management; the attitude development to the company as their own business; ability in personal and business relationships based on established social norms of behavior; ability to solve any problems to the conflict situation.

The article describes various models of corporate culture and noted that corporate culture affects the behavior, thoughts and actions of people in the organization and determines how employees and managers approach to solving problems, serve customers doing business with suppliers, competitors and react to a they generally operate.

So, the main source of competitive advantage is qualified staff. Any European standard company to be successful has to worry about his own staff. One of the motivating factors is developmental corporate culture. Accordingly, require revision control system applicable labor organization wages, labor youth education and training, improving the regulatory framework, implementation of international standards, certification and licensing services. Accordingly, the enterprise restaurant management company image is forming due to positive corporate culture; develop their own value system attractive for the team.

Keywords: corporate culture, corporate communication, corporate culture model, conflict, psychological factors of successful development of the company, the restaurant business.

A. Fradynska, I. Vyshnevskaya **„Professional and personal readiness of psychologist to the activity”**

Functional and personal approaches to studying of the notion “readiness to activity” are reviewed in this article. In modern psycho-pedagogical literature “readiness” is described as a system of components and qualities of future specialist-professional, which provide his fulfillment of the functions, adequate to the needs of certain productive activity.

The essence of professional, personal and psychological readiness to the activity is revealed. Motivational, cognitive, personal and semantic components of personal readiness to professional activity are described. Motivational component provides the development of motivation to professional studying in students, which is firstly defined by the motives of development themselves as future professionals. Cognitive component provides the development of a system of psychological knowledge, the development of imagination of students about their future professional activity (image of profession). Personal and semantic component provides the development of professional self-imaginings of students (image „I am psychologist”), and the incipience of value and moral basis of subjective implementation of professional activity and realizing of personal sense of a chosen profession by students.

The description of the main conditions of formation of readiness to the creative work of psychologist is done, i.e. independence and critical assimilation of information, active participation in solution of socially-important tasks, the development of creative potential of personality. Psychological readiness is determined as „psychological state, start position of a person, which includes the realizing by a person his (her) aim, the evaluation of existing conditions, the determination of the most suitable ways of actions; predicting of motivational, volitional and intellectual efforts, possibility of achieving a result, mobilization of strengths, self-persuasion in achieving aims”.

Keywords: readiness to professional activity, professional readiness, personal readiness, psychological readiness, components of personal activity

N. Tsigan **„Features of formation of professional competence at training of specialists for different types of social institutions”**

In article the question of different sironanny approach to training of social workers for different types of social institutions is considered. The system analysis of the concepts „competence”, „competence” and

„professional competence” is carried out. It is revealed that competence is the in advance set requirement to knowledge and experience of the expert in this or that sphere. Competence represents possession of competence which is expressed in effective activity and includes the personal relation to a subject and a product of activity. Components of professional competence, and also views of different authors of structure of components are considered. The author has analysed a question of existence of special components of professional competence of experts of different types of social institutions. It is revealed that in social work with different categories of clients the specialist of social institution has to own both by the main components of professional competence, and specific components which are caused by features of professional activity, specifics of contents, the purposes and problems of activity of the social worker. Besides, special components of professional competence of an obuslavlovljena categories of clients and type of social establishment where this activity is carried out.

Keywords: social institutions, social worker, vocational training, competence, competence, professional competence

M. Chaikovsky „**Inclusive educational space as a medium of socio-pedagogical work with young people with disabilities**”

The aim of the article is the analysis of one of the conceptual bases of technology of socio-pedagogic work with youth with special needs in conditions of educational space of higher educational institution, i.e. the creation of inclusive educational environment of higher educational institution as a condition of forming of ability of youth with special needs to social interaction with the subjects of inclusion, to adaptation and self-realization in conditions of higher educational institution.

The main methods of scientific and research work of this article are the analysis of scientific literature, synthesis, systematization, comparison, classification and generalization for studying of inclusive educational environment of higher educational institution as the conceptual basis of socio-pedagogic work with youth with special needs.

It is determined in the article that socio-pedagogic work with youth with special needs in higher educational institution is a system which has certain characteristics and structure and its functioning according to the condition of certain technological equipment guarantees the achievement of aim which is in gaining by students with special needs such skills as the ability to social interaction through the inclusion to the inclusive educational space by the way of development of ability to take consciously part in all social connections, exchange of information, experience of activity, talents, abilities and skills and through the mutual influence of all the subjects of pedagogical process on the quality of getting higher education by the students with invalidity and reaching the optimal level of socialization.

One of the conceptual bases of our work is the creation of inclusive educational environment of higher educational institution as a condition of forming of ability of youth with special needs to social interaction with the subjects of inclusion, to the adaptation and self-realization in conditions of higher educational institution.

Inclusive educational space is defined in the article as specially organized pedagogic environment, structured system of pedagogic factors and conditions of their gaining by the personality with special educational needs in the process of establishing.

The result and practical meaning of the article is the substantiation of one of the conceptual ideas of developing the technology of socio-pedagogic work with youth with special needs which in perspective may be implemented in educational space of higher educational institutions of Ukraine.

Keywords: socio-pedagogic work with youth with special needs, inclusive education, inclusive educational environment.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Василенко Олена Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практичної психології та педагогіки Хмельницького національного університету.

Васянович Григорій Петрович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри гуманітарних дисциплін і соціальної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Вишневська Ірина Василівна – магістрантка спеціальності „Психологія” Хмельницького інституту соціальних технологій ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”.

Волинець Наталія Валентинівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Хмельницького інституту соціальних технологій ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”.

Дика Любов Леонтіївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Хмельницького інституту соціальних технологій ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”.

Долбищук Тетяна Володимирівна – лікар-ординатор Державного патологоанатомічного центру України, магістрантка спеціальності „Психологія” Хмельницького інституту соціальних технологій ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”.

Заїка Віталій Миколайович – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи Полтавського інституту економіки і права ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”.

Ігнатенко Катерина Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Лазуренко Ірина Анатоліївна – магістрантка спеціальності „Соціальна робота” Навчально-наукового інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Малоголовка Олександр Андрійович – кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини і фізичної реабілітації Хмельницького інституту соціальних технологій ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”.

Мисько Валентина Ігорівна – методист ВНКЗ ЛОР „Самбірський медичний коледж”.

Мосейчук Юрій Юрійович – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, завідувач кафедри фізичної культури та основ здоров'я Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Мухар Антоніна Леонідівна – магістрантка кафедри практичної психології та педагогіки Хмельницького національного університету.

Комар Таїсія Василівна – кандидат психологічних наук, професор кафедри практичної психології та педагогіки Хмельницького національного університету.

Кравчук Людмила Степанівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри здоров'я людини і фізичної реабілітації Хмельницького інституту соціальних технологій ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”.

Крупа Валентина Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри здоров'я людини і фізичної реабілітації Хмельницького інституту соціальних технологій ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”.

Онипченко Оксана Ігорівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки КЗ „Харківська гуманітарно-педагогічна академія” Харківської обласної ради.

Пилипів Віта Григорівна – магістрантка спеціальності „Психологія” Хмельницького інституту соціальних технологій ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”.

Фрадинська Аліна Петрівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Хмельницького інституту соціальних технологій ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”.

Циган Ніна Валентинівна – аспірантка ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Чайковський Михайло Євгенович – доктор педагогічних наук, професор, директор Хмельницького інституту соціальних технологій ВНЗ „Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Формальні вимоги до статей

Обсяг статті: 8 – 12 сторінок.

Стандарти набору: кегль (розмір шрифту) – 14;

міжрядковий інтервал – 1,5;

шрифт – Times New Roman;

формат сторінки – А4;

параметри сторінки – всі поля по 2 см;

мова публікації – українська.

Змістові вимоги до статей

УДК: формат – з лівого краю (вгорі).

Назва статті: прописними літерами, формат – по центру.

Прізвище й ініціали: прописними літерами, формат – з правого краю (нижче назви статті)

Вступ:

(слова подаються у тексті)

розділ повинен містити:

постановку проблеми в загальному вигляді;

зв'язок роботи з важливими науковими чи практичними завданнями;

аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано рішення даної проблеми і на які спирається автор.

Мета статті:

(слова подаються у тексті)

розділ повинен містити:

формулювання мети статті або постановку завдання;

автор також може включати у матеріал опис дослідницьких прийомів, методів, об'єкт, предмета дослідження тощо.

Результати дослідження:

(слова подаються у тексті)

розділ повинен містити:

виклад основного матеріалу дослідження;

повне обґрунтування отриманих наукових результатів.

Висновки:

(слова подаються у тексті)

розділ повинен містити:

висновки з даного дослідження;

доцільні напрямки подальших розвідок.

Список використаних джерел:

Посилання на першоджерела, літературу наприкінці речення або за текстом і застосовуються лише квадратні дужки [].

Бібліографічний опис оформлюється згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 „Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання”.

Інформація про рецензента:

Рецензент: науковий ступінь, вчене звання, прізвище й ініціали. Формат з правого краю після літератури.

Оформлення анотацій:

Анотації подаються на окремому аркуші після інформації про рецензента (до загальної кількості сторінок статті не враховується).

Анотація (українською мовою, формат – по центру).

Прізвище та ініціали автора(ів). „Назва статті”

анотація (шість рядків)

ключові слова (один рядок).

Анотація російською подається за такою ж формою.

Анотація англійською мовою подається у розширеному вигляді, обсягом 1-1,5 сторінки (Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України №1111 від 17.10.12 р.)

Порядок подання статей до збірника

До редакції подаються статті, які надруковані на папері формату А4 (297х210 мм) для розгляду редакційною колегією і підписані автором. Текст статті має бути ретельно перевірений і відредагований автором. Стаття, що не відповідає вимогам, в якій допущені смислові чи грубі стилістичні помилки, до друку не допускається.

Відповідальність за зміст та якість статті несуть автор та рецензент.**До статті додаються:**

електронна версія на електронному носії або електронною поштою;

довідка про автора(ів) та рецензента ;

копія документа щодо оплати збірника.

Оплата здійснюється тільки після повідомлення редколегії про прийняття статті до друку.

Для авторів, які не мають наукового ступеня, обов'язковою є рецензія фахівця з даної галузі наук (кандидата або доктора наук).

Адреса редакції:

29009, м. Хмельницький, вул. Ярослава Мудрого, 2А,
Хмельницький інститут соціальних технологій Університету „Україна”,
науково-методичний відділ,
відповідальному секретареві збірника наукових праць

Контакти:

Тел.: (0382) 70-45-56 (науково-методичний відділ)

E-mail: hist.km.nauka@gmail.com

Електронну версію збірника розміщено на сайті: <http://hist-nauka.wixsite.com/home>